

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
katedra bohemistiky

**LITERÁRNÍ TVORBA IVY PROCHÁZKOVÉ
V KONTEXTU ČESKÉ PŘÍBĚHOVÉ PRÓZY
PRO DĚTI A MLÁDEŽ**
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Knihovna JU-PF

3115175116

Vypracovala: Pavla Pospíchalová, učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor Čj - Fj
Vedoucí diplomové práce: Doc. PaedDr. Jaroslav Toman, Csc.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma Literární tvorba Ivy Procházkové v kontextu české příběhové prózy pro děti a mládež vypracovala samostatně s použitím literatury, kterou uvádím v příložené bibliografii. Souhlasím, aby práce byla uložena na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Telči dne 20. října 2006

Barbora Lapichalová.....

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá literární tvorbou Ivy Procházkové v kontextu české příběhové prózy pro děti a mládež. Spisovatelka působila v rámci dvou národních literatur – německé a české, z tohoto důvodu se první kapitola zabývá změnami v české literatuře pro děti a mládež, které probíhaly v období devadesátých let. Druhá část je věnována literárněvědné analýze a interpretaci konkrétních knih. Rozbor jednotlivých děl je založen na čistě subjektivním čtenářském prožitku s přihlédnutím k dobovým recenzím a jejich polemikou. Následuje shrnutí základních znaků a motivů, které se v tvorbě Ivy Procházkové vyskytují, důraz je kladen na nejnápadnější rysy jejích próz. Součástí diplomové práce je obrazová příloha s ilustracemi z interpretovaných knih, dále zde uvádím základní údaje z autorčina života, díla a náměty pro využití jejích knih pro děti a mládež v pedagogické praxi.

SHORT ANNOTATION

My thesis deals with the writings of Iva Procházková in the context of Czech prose for children and young readers. The writer worked within two national literatures – German and Czech. That's why she deals with the changes that occurred in the Czech literature for children in the period of the 90's. The second part of my thesis is focused on the literary analysis and interpretation of particular books and it is based merely on a subjective reader's experience, taking into account the period reviews and the disputation of that time. Next there is a summary of basic features and motives, which can be seen in her writings, with the emphasis on the most characteristic features in her prose. There is also a picture section with illustrations from the interpreted books as well as basic facts about the author's life and work.

OBSAH

Úvod.....	6
1. Česká literatura pro děti a mládež po roce 1989	8
2. Tvorba Ivy Procházkové a její interpretace	
2.1 Komu chybí kolečko.....	13
2.2 Čas tajných přání.....	16
2.3 Středa nám chutná.....	21
2.4 Červenec má oslí uši.....	26
2.5 Pět minut před večerí.....	31
2.6 Hlavní výhra.....	34
2.7 Únos domů.....	41
2.8 Soví zpěv.....	46
2.9 Karolína.....	50
2.10 Jožin jede do Afriky.....	54
2.11 Eliáš a babička z vajíčka.....	57
2.12 Kryštofe, neblbni a slez dolů!.....	61
2.13 Myši patří do nebe.....	64
2.14 Kam zmizela Rebarbora.....	69
3. Typické znaky a motivy v díle Ivy Procházkové	
3.1 Motiv fantazie.....	75
3.2 Motiv domova.....	78
3.3 Motiv cesty.....	80
3.4 Motiv hledání identity.....	82
Závěr.....	84
Použitá literatura.....	86
Přílohy	

ÚVOD

Cílem mé diplomové práce je postihnout jedinečnost a objevnost próz Ivy Procházkové určených dětským a mladým čtenářům. Spisovatelka prožila část svého života v emigraci, proto nemohu opomenout jaká společenská situace nebo politický vývoj před rokem 1989 a po následující období ovlivňovaly její tvorbu. Při sestavování této části bylo čerpáno z odborných knih a článků, jejichž tituly s ostatní použitou literaturou jsou uvedeny v příložené bibliografii.

V části druhé se zaměřuji na rozbor jednotlivých děl, která jsou řazena chronologicky tak, jak byla u nás postupně vydávána. Při rozboru vycházím ze stručného obsahu díla s následnou interpretací. Interpretace jsou doplněny citacemi z díla a dobovými kritikami. Uvedený postup se vztahuje na všechny prózy.

Třetí část diplomové práce se zabývá opakujícími se motivy, situacemi, myšlenkami. Z nich můžeme usuzovat, co podstatné chce autorka čtenářům sdělit, k čemu je vést, co pro ní bylo nejdůležitější. Iva Procházková je spisovatelkou, pro níž je typická její všestrannost a rozmanitost jednotlivých knih. Přestože všechny její příběhy pro děti a mládež spojují určité shodné prvky a motivy, každý z nich překvapí něčím novým, neotřelým. Autorka nedává rady, ale směřuje čtenáře k řešení daného problému, jichž mají dnešní děti víc a víc. Záměrně se nevyhýbá tématice zpřetrhaných rodinných vztahů, outsiderství, nemoci, smrti, pomáhá nalézat řešení, vyvést z křižovatky na správnou cestu. Iva Procházková nepatří k autorům, kteří by čtenářům a sami sobě usnadňovali život. Právě naopak. Každá nová knížka je novou výzvou, v každé své knize se autorka pokouší o nová řešení, o nové pohledy na žánr příběhu s dětským hrdinou.

V přílohách uvádím základní bibliografické a biografické údaje o spisovatelce a dále náměty pro využití tvorby Ivy Procházkové pro děti a mládež v pedagogické praxi. Závěr mé práce tvoří obrazové přílohy, protože jsem přesvědčena, že osobnost a jedinečnost ilustrátora je v dětské knize stejně důležitá jako samotný autor.

Na základě důkladného a uvědomělého seznámení s autorčinou tvorbou, studia recenzí, odborné literatury, by má diplomová práce měla potvrdit přesvědčení, že dílo Ivy Procházkové patří k dílům hodnotným, schopným proniknout do vnitřního světa dítěte nejen prostřednictvím dětské hry, záliby i touhy, ale i prostřednictvím závažných etických i sociálních problémů, kritiky společnosti a že dokáže oslovit čtenáře nejen dětského věku.

1. ČESKÁ LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ PO ROCE 1989

Po 17. listopadu 1989 došlo k vyhocení společenskopolitické situace a mění se poměry v zemích socialistické soustavy. Po tomto datu dochází postupně v devadesátých letech k integraci samizdatové, exilové a oficiálně vydávané literatury. Zanikají samizdatové edice v zahraničí, postupně přestávají plnit svá poslání různá exilová nakladatelství. S rokem 1990 zanikají dříve každoročně udělované Ceny Marie Majerové a Medaile Bohumila Říhy, kterými byli odměňováni vybraní autoři a ilustrátoři dětské knihy. Zároveň je však založena nakladatelská cena Zlatá stuha.¹

Změny v české literatuře pro děti a mládež v devadesátých letech ve srovnání s literaturou pro dospělé nebyly tak razantní, jelikož dětská literatura nebyla téměř poznamenána ideologií předchozích let a především žánry typu autorská pohádka, nonsensová poezie, příběhová próza s dětským hrdinou získaly kladné ohlasy i za hranicemi našeho státu.

Devadesátá léta bývají označována také jako období nebyvalého kulturního chaosu.² Tato doba probíhala ve znamení velké ediční exploze, provázená vznikem velkého množství knižních forem, čtenáři se ročně nabízeli několiknásobek původního počtu vydávaných titulů. Na knižním trhu se vedle umělecko-naučné a encyklopedické produkce rozličné úrovně objevují ledabyly přeložené leckdy nevkusné knihy pro děti všech věkových kategorií (disneyovky, naučná leporela pro školáky, komiks, dívčí románky, bilderbuch aj.).

¹ Zlatá stuha je celostátní soutěž v oblasti knižní tvorby pro děti a mládež, kterou jsou od roku 1992 odměňováni nakladatelé, ilustrátoři a autoři knížek pro děti a mládež. Cenu pro nejlepší dětskou knihu uděluje každoročně Klub literatury pro mládež při Obci spisovatelů, Klub ilustrátorů dětské knihy a Česká sekce IBBY.

² 90. léta 20. století v české literatuře ve své úvaze trefně označil Jiří Kratochvíl jako dobu „obnovení zdravého chaosu“ a upozorňuje, že chaos nemusí být jen zmatek, ale i hledání nového prostoru a to platí nejen pro literaturu pro dospělé, ale i pro děti a mládež. Z jeho úvahy cituji: „Česká literatura byla už od časů obrozenských literaturou s údělem a posláním, které se jen různě obměňovalo (...). Ale po listopadu 1989 dochází k naprosto neobvyklé situaci (...). Spisovatelské povolání velice rychle spadne na jednu z nejnižší příček společenského žebříčku. Dosud nikdy nebyla česká literatura tak svobodná, jako je dnes. Ale zůstala už jen sama se sebou (a s hrstkou těch nejvěrnějších čtenářů) (...). Knihy se z bezmála kulturních předmětů stávají už jen zbožím a v krátkém čase jsou tady první výprodeje drasticky zlevněných knih. A mezi nimi i těch, na které ještě nedávno stály trpělivé fronty.“ Kratochvíl, J.: Obnovení chaosu v české literatuře. In.: Česká literatura od počátků k dnešku, Lidové noviny, Praha 1998, s. 922.

Po první záplavě na počátku devadesátých let je již patrná snaha po vydávání kvalitní produkce umělecko-naučné literatury s využitím domácích zdrojů. Také v beletrii je situace podobná. Ještě dnes se však nezdá, že můžeme setkat s nemalým množstvím knih, kde marně pátráme po jménech autorů, překladatelů, ilustrátorů, datech, či místech vydání. Přikláním se k názoru Jaroslava Provazníka, který ve svém pojednání označuje tuto situaci jako „nezdravý stav zatuhlého přítmi, v němž si vlastně každý i ten největší diletant nebo nejagresivnější kšeftař může v klidu a pokoji podhazovat dětem prakticky cokoli.“³ Důkladem toho je skutečnost, že společnost (rodiče) většinou zakoupili titul knihy, o jehož kvalitě ani nic nevěděli.⁴ Vliv na tuto situaci měl především postupný pokles a nakonec faktický zánik jediného a zároveň výrazně prestižně vnímaného odborného časopisu *Zlatý máj*⁵, který odborně sledoval problematiku literatury pro děti a mládež. Právě nutnost orientovat se ve velkém množství rychle vznikajících nakladatelství a jejich knižní produkci vyvolalo rychlou odezvu z řad odborníků. A tak se hlavním cílem jejich snah stala především reflexe nových jevů v literatuře pro děti a mládež především prostřednictvím časopisu *Ladění*.⁶

V devadesátých letech se na knižní pulty navrací knihy zakázaných autorů. Z nich bych jmenovala např. Markétin zvěřinec Ivana Klímy, *Cestopis* s je-

³ Provazník, Jaroslav. *Literatura pro děti a mládež v posledním desetiletí*. Iliteratura (online), (cit. 17. 5. 2003). Dostupný z WWW: < <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10179>

⁴ Podrobně Toman, Jaroslav: *Polistopadové proměny dětského čtenáře*. *Zlatý máj*, 41(3-4), 132-134. 1997.

⁵ Časopis *Zlatý máj* zanikl z finanční nedostatečnosti na podzim roku 2001, v této době zároveň poklesla činnost české sekce IBBY. Z deníků a literárních časopisů se torzovitě objeví zmínka o dětské literatuře v *Lidových novinách*, *Literárních novinách*, *Tvaru*, na internetu se dětské literatuře věnuje stránka www.citarny.cz.

⁶ V roce 1990 vznikl na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity časopis *Zpravodaj Ústavu literatury pro mládež*, od roku 1995 již pod názvem *Ladění*, dále se literatuře pro děti a mládež věnuje pražský časopis o dramatické výchově a dětském divadle *Tvořivá dramatika* (vydává ho ARTAMA spolu s katedrou výchovné dramatiky DAMU a Sdružením pro tvořivou dramatiku) a zčásti i brněnský časopis *Komenský*. Z deníků a literárních časopisů se torzovitě objeví zmínka o dětské literatuře v *Lidových novinách*, *Literárních novinách*, *Tvaru*, na internetu se dětské literatuře věnuje stránka www.citarny.cz. V roce 1995 vznikla na pracovišti Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity nadace s příznačným názvem *Zlatý fond české literatury pro děti a mládež*, po literárněvědné konferenci v listopadu 1995, která byla v Brně uspořádána, byl jeho prostřednictvím vypracován seznam hodnotných knih, pro jejichž vydání se hledali vhodní sponzoři. Významný podíl na mapování čtenářských zájmů a jejich konfrontaci s uměleckými zájmy má Sukova studijní knihovna literatury pro mládež, která každoročně pořádá anketu pod názvem *Suk – Čteme všichni v kategoriích děti, učitelé a knihovníci*.

zevčíkem Ludvíka Aškenazyho, Šiktancovy Královské pohádky, Prázdniny s Bosonožkou Edy Kriseové, Ježíškovu košilku Jana Zahradníčka aj. Do povědomí čtenářů se dostaly znovuvydané práce se zábavnou tematikou a dějovou nekomplikovaností (rodokapsy, dívčí romány, studentské příběhy). Ze zlatého fondu české literatury byli s velkým úspěchem přijati Karafiátovi Broučci, Povídání o pejskovi a kočičce Josefa Čapka, oficiálně mohla vyjít ojedinělá undergroundová tvorba pro děti, knih Magor dětem Ivana Martina Jirouse⁷.

Umělecky zdařilou tvorbu devadesátých let prezentovala až tvorba Martiny Drijverové, Daniely Fischerové, Hany Doskočilové a především Ivy Procházkové. Knihy Ivy Procházkové vyšly nejdříve v zahraničí a českém překladu se právě v devadesátých letech dostala k našim čtenářům. Dnes již patří mezi uznávané autory literatury pro děti a mládež. Sama spisovatelka pochází z literárně podnětného prostředí (její otec Jan Procházka a sestra Lenka patří mezi ceněné autory).

Literární tvorbě pro děti a mládež se Procházková věnovala již od konce sedmdesátých let. Jejím debutem pro děti byla roku 1980 kniha Komu chybí kolečko. V roce 1983 se rodinou emigrovala, usadila se v Rakousku a posléze v Německu. Tam s manželem, režisérem a hercem Ivanem Pokorným, rozvíjela divadelní projekty, nadále se však věnovala i literární tvorbě pro dospělé a dětské čtenáře.

Spisovatel na západě ovšem až na výjimky nebyl takovým středem pozornosti – v kladném i záporném smyslu – jako doma.⁸ Literatura nepůsobila jako ventil jiných veřejných projevů. Pro exulanty se zvláště stávali problémem čtenáři. I přes vznik nových nakladatelství a časopisů zůstávalo totiž české publikum v zahraničí nutně omezené. Aby si jí trh povšiml, byla nucena své knihy obohatit o neobvyklé fantastické prvky s příměsí čehosi „šokujícího“. Snaží se zobrazit skutečné, závažné problémy, kterým musí dnešní děti čelit a směřuje k co největší společenské otevřenosti. „Literárního úspěchu dosahovali exiloví

⁷ Podrobně Urbanová, Svatava: Devadesátá léta v tvorbě a recepci literatury pro děti a mládež v Čechách. In: *Metamorfózy dětské literatury*, 1999, s. 46-55.

⁸ Je nezbytné podotknout, že tvorba Ivy Procházkové je z velké části poznamenána exilem. Tematikou exilu se spisovatelka podrobně zabývá ve své knize *Penzión na rozcestí*. Melantrich, Praha 1991.

autoři přirozeně až s překlady do cizích jazyků. Čeští autoři v exilu tvořili ve snesitelných podmínkách vnějších (jako doma vydávání spisovatelé) a zároveň v situaci vnitřní svobody, bez cenzury a autocenzury (jako domácí samizdatoví spisovatelé). Ve srovnání s nimi měli bohatší přísun informací, možnosti kontaktů a cestování, otevíraly se jim světové obzory.⁹ Knihy pro děti a mládež vznikaly v exilu v omezeném počtu, jejich tvorba nebyla mimořádně podporována. Tak tomu bylo i u Ivy Procházkové, která si svou pevnou pozici mezi významnými zahraničními autory vybudovala především zásluhou knihy *Die Zeit der geheimen Wünsche* (1988), za kterou v roce 1989 obdržela cenu *Deutscher Jugendliteraturpreis*. V Německu byla kladně přijata její próza o neúplné rodině Červenec má oslí uši, která česky vyšla až jedenáct let po uvedení v němčině. Tématikou dětských siroteků se zabývá v knize *Středa nám chutná* (německy 1991, česky 1994), prvky fantastična a problematika identity se objevují v její následující knížce *Pět minut před večerí* (německy 1992, česky 1996). Z hlediska kompozičního mezi jeden z vrcholů tvorby Ivy Procházkové patří román *Soví zpěv* (německy 1995, česky 1999), další velký úspěch slavila knihou *Únos domů* (německy 1996, česky 1998), kde se opět zabývá problémy současného dítěte. Dále vytvořila dívčí román pod názvem *Karolína* (2000), méně úspěšným je příběh *Jožin jede do Afriky* a pohádkový příběh *Eliáš a babička z vajíčka* (2002). Z novějších titulů bych dále jmenovala miniaturu ze života dětí *Kryštofe, neblbni a slez dolů!* (2004), dále půvabný tajuplný příběh o děvčátku s neobyčejnými schopnostmi pod názvem *Kam zmizela Rebarbora* (2004) a tematikou smrti se zabývá ve své poslední knize *Myši patří do nebe* (2006). Po politickém převratu v roce 1989 Iva Procházková začala publikovat i v českých zemích, natrvalo se do vlasti vrátila v roce 1994. Žije a tvoří v Praze. Těžiště její tvorby leží v prózách pro děti, založených na kouzlu prostého, poeticky volně plynoucího vyprávění, které je často vloženo do úst dětskému vypravěči. Spisovatelka svým osobitým stylem obohatila moderní českou literaturu pro děti a mládež, její knihy byly přeloženy do několika jazyků a sklízí úspěch u nás i v zahraničí. Dokladem jejího literárního úspěchu je i skutečnost, že v roce 1998

---

⁹ Holý, Jiří: *Exil*. In.: *Česká literatura od počátků k dnešku*, Lidové noviny, Praha 1998, s. 885.

byla za svou tvorbu pro děti a mládež nominována na nejprestižnější světovou cenu za literaturu pro děti a mládež – Medaili Hanse Christiana Andersena.

2. TVORBA IVY PROCHÁZKOVÉ A JEJÍ INTERPRETACE

2.1 KOMU CHYBÍ KOLEČKO?

Kniha *Komu chybí kolečko* upozornila na autorčiny vypravěčské kvality a na její schopnost zobrazit s úsměvnou nadsázkou vztahy mezi dětmi a dospělými.¹⁰ Prostřednictvím hlavního protagonisty Františka před námi autorka předstírá příběh o jedné normální pražské rodině. S dvanáctiletým Františkem, se seznamujeme v momentě, kdy si krátí volnou chvíli pokládáním patron a desetníků na koleje.

Seskočili jsme s Lojzou do trávy, přeběhli těch pár metrů a na šterku pod náspem jsme padli břichem k zemi. Pak to začalo. Vybuchovaly pěkně, jedna po druhé a ozvěna střelbu spojovala v souvislou detonaci. Schoval jsem obličej pod zkřížené lokty a poslouchal, kdy to přestane. Běhal mi mráz po zádech. (...) V místech, kam jsme položili poplašné patrony, zůstaly jenom malé rozplácené hvězdičky. (s. 7)

Následuje humorná epizoda, kdy Františkova sestra Žofie přibíhá s pláčem na krajíčku. Podařilo se jí s kamarádkou zničit a obarvit mamčinu oblíbenou paruku. Oběma dětem je jasné, že ji takhle mámě vrátit nemohou.

Paruka byla jasně červená u kořínků, pak zvolna bledla a na konečcích vlasů přecházela do žluta. Něco jako zparchantělá kočka. Nemůžu říct, že se mi to nelíbilo, ale maminka by se při pohledu na ni rozplakala. Ke všemu byla kolem dokola ostříhaná. (s. 14)

S vidinou následného trestu se František snaží doma situaci zachránit a společně s Žofií dávají paruku do kysličníku. Tím celá záchranná akce vrcholí. Naštěstí celý průšvih dětem prochází a to především díky mamčině nové roli v divadle a tatínkově osvobozující větě: „Stejně jsi v ní vypadala jako stará mladá.“ (s. 20) Mamince nezbyvá nic jiného, než se nad celou příhodou ze srdce zasmát.

---

¹⁰ Knihou *Komu chybí kolečko* (1980) vstoupila spisovatelka do literatury pro děti a mládež v období totality. Ta pro ni znamenala velká omezení v tvorbě pro dospělé. Proto se přiklonila k tvorbě pro malé a nejmenší čtenáře, která pro ni byla do jisté míry únikem z přísně střežených literárních prostor do oblastí, kde v době totalitního režimu panovala větší svoboda.

Dětství Františka a Žofie autorka zobrazuje v idylických tónech, ukazuje dětskému čtenáři především jejich hezký vztah k matce a otci. Za krásné rodinné prožitky považuje František především dvě věci. Tou první je pravidelná návštěva čínské restaurace. Zde se opakuje tradiční rituál v podobě objednání si obvyklého jídla, hádky mezi dětmi vrcholící následným vylitím limonády na stůl. Celá návštěva končí uraženou pózou Františka a jeho obvyklým rozhovorem se šatnářkou.

„Zase už tě vyhodili?“ naklonila se paní v šatně přes pult.

„Zase už ses s nima hádal?“

„Jsou nespravedliví. Nadržují ségre.“

„Na to si musíš zvyknout. Jseš přece chlap, ne?“

Okamžitě jsem se začal jako chlap cítit.

Než jsme přijeli domů, zase jsme se všichni skamarádili. (s. 26)

Je zřejmé, že se autorka nevyhýbá střetům, ke kterým dochází během rodinného soužití. František se urazí a odejde, ale je si vědom následného usmíření, Žofie zničí mamčinu paruku, František se zachová jako správný bratr a pomáhá sestře napravit napáchanou škodu s vědomím následného trestu, který se nakonec nekoná. Druhým pravidelně se opakujícím obřadem jsou „postelová rána“.

Sobotnímu ránu říkáme postelové. Vlastně s tím začala maminka. Bylo pro ni vždycky hrozně těžké vyhrabat se z peřin a vstát kvůli snídani, takže raději nejedla. To se ale zase nelíbilo tatínkovi, u stolu byl pokaždé celý nespůj, pořád pobíhal mezi ložnicí a jídelnou a něco mamince nosil. Nakonec se ani on pořádně nenajedl. (s. 16)

Kouzlo „postelového rána“ spočívá v tom, že každý může zůstat v posteli, jak dlouho chce. Třeba do oběda. Děti si do postele donesou jídlo, uvelebí se v peřinách a potom si na něco hrají. Na povodeň, na pralidi. Ne všechny dny ve Františkově rodině jsou světlé. Maminka je herečka a potýká se s velmi náročnou rolí v divadelní hře Kočka na rozpálené střeše. Bohužel premiéra hry nebyla úspěšná a maminka, která jak tvrdí „že by bez hraní nemohla být“, je rozhodnuta z divadla odejít. Děti nejsou z jejího rozhodnutí zklamané a berou celou situaci jako výzvu k slibovanému stěhování na vesnici.

Rozhodl jsem se, že je donutím, aby se konečně vyjádřili.
„Podívejte,“ řekl jsem. „Slibujete nám už tři roky, že se jednou odstěhujeme ven. Vždycky z toho sešlo, ale teď je to náhodou dobrá příležitost, jestli chce máma vážně odejít z divadla. Praha nás stejně všechny otravuje, tak proč bychom tady měli zůstat, no ne?“
„Jasně,“ přidala se Žofie. „Rozhodněte se už konečně! Copak je to tak těžký, prostě odjet? Napíšeš tomu pánovi, sbalíme se...“ (s. 120)

Moment rodinné krize v podobě ztráty zaměstnání jednoho z rodičů neznamená pro Františka ztroskotání či narušení dosavadní rodinné idyly. Právě samotná krize posunuje chlapce směrem k dospělosti. Je to on, kdo navrhuje řešení. Z předchozího dialogu je však zřejmé, že autorka neoprostila své hlavní postavy od kouzelné dětské naivity, která umožňuje čtenáři poznávat v příběhu leccos z vlastních zkušeností a zážitků. Zároveň však zorný úhel naivního hrdiny umožňuje autorovi být stále v pozadí přítomen v ději. Závěrečnou větou, kterou pronáší František „Kdoví, třeba se z nás opravdu stanou lovci.“ (s. 121), autorka shovívavým pochopením naznačuje, že hrdina nemůže rozumět všemu, s čím se v životě setkává a že mnohé mu objasní teprve čas.

Již samotný název knihy nám naznačuje, že rodina Kocourkových, nežije tradičním životem. Děti vyrůstají v intelektuálním prostředí, které tvoří racionální tatínek (středoškolský profesor) a jeho protipól maminka (herečka), která ho občas uvádí do stavů šílenství svým bohémským přístupem k životu. Celá rodina tvoří společenství, v němž spolehlivě funguje tolerance, důvěra a vzájemná láska. Volnost, které mají sourozenci Kocourkovi možná víc než jiné děti, vyplňují originálními nápady a vtipnými kousky.

Knihy Komu chybí kolečko motivem domova a rodinného soužití predestinuje cestu, na kterou se jako spisovatelka vydala. Procházková se dokázala přiblížit dětskému čtenáři nejen volbou jazykových prostředků (jazyk příběhu je více zvrstvený, tak jak to odpovídá proměnám vypravěčských perspektiv a propojení pásma vypravěče s pásmem postav, vedle spisovného jazyka se prosazují slang mládeže a obecná čeština), ale i svým citlivým a osobitým přístupem.

Motivem domova, rodinného soužití v různých podobách se Procházková zabývá i ve svých pozdějších dílech; kde již toto téma rozpracovává daleko odvážněji. Je to zřejmé již ze samotného děje, ten spěje směrem, který je před-

vídatelný. Autorka si však pro svou prvotinu vybrala vděčné téma, jež zaujme děti i dospělé.¹¹ Již tento debut však naznačil, že do literatury pro děti a mládež vstoupila spisovatelka s „osobitým viděním“¹² a nesporným vypravěčským talentem.

2.2 ČAS TAJNÝCH PŘÁNÍ

V den, kdy se Kapka narodila, vydatně přšelo, a proto jí dal její otec, rozverný umělec, jméno Kapka, které ji dokonale vystihlo. Když bylo Kapce dvanáct let, přestěhovala se s rodiči z pražské Libně na poetickou Malou Stranu. Nastoupila do nové školy a hledala si nové kamarády. Její první novou přítelkyní se stala stará ukrajinská kněžna Natálie, k níž je Kapka přivedena náhodou. Na chodbě před kněžniným bytem se ulekne tajuplné sochy vousatého muže. Stojí ve výklenku vedle dveří, jednou rukou si přidržuje plášť a ve druhé svírá jakýsi svitek. Je to socha svatého Tadeáška.

Jeho kulatý obličej je Kapce čímsi povědomý. Přiblíží se a pozorně se na muže zadívá. Není nejmenších pochyb, že je dřevěný a zcela nehybný. Přesto by přísahala, že před chvílí mávl rukou. (s. 12)

Na oslavě mamčiných narozenin se Kapka zamyšleně zahledí do dědova zkroušeného obličejce čím dál zřetelněji se z jeho tváře vylupuje podoba kohosi, koho zná, s kým se docela nedávno setkala. Jako by jí někoho připomínala. Někoho vážného, důstojného.

Kdo to jen může být? Děda zvedne ruku, sundá si klobouk a pověsí ho přes opěradlo křesla. Roztaženými prsty si prohrábne dosud hustou kšticí. V té chvíli to Kapku ťukne. „Juda Tadeáš!“ vykřikne. „Podobáš se svatému Tadeáškovi! (s.145)

¹¹ Kniha Komu chybí kolečko byla zfilmována a roku 1992 se objevila na televizních obrazovkách v podobě třídílného seriálu pod názvem „Komu šplouchá na maják?“ Scénář k filmu napsala spisovatelka Iva Procházková. Režie Josef Platz.

¹² Podrobně viz. Nezkusil, Vladimír: Komu chybí kolečko. In: Zlatý máj 1980, č. 4, s. 187.

Kněžna Kapce připadá zvláštní nejen svým zjevem ale i tím, jak mluví. Nepůsobí na ni jako babičky z Libně, kde bydlela, které ji zastavovaly na chodníku. Je to žena oplývající zvláštními léčitelskými schopnostmi. V její přítomnosti Kapku přepadá nenadálá únava. Usíná za zvuku praskajícího dřeva v kamnech a ťukání holubích zobáků do plechové římsy.

Kapka cítí, jak jí těžknou víčka. Ví, že by se měla zvednout, rozloučit se a jít s posbíranými klubky zpátky. Ale nedokáže kněžnu vyrušit z jejího mlčení. Jako by ji spoutala nějakým kouzlem, které svazuje jazyk a nedovoluje nohám, aby se postavily. Připadá jí, že i se stěnami kuchyně se něco děje. Rozestupují se a ztenčují. V jednom místě už zdivo docela zmizelo, je vidět sousední pokoj s vysoko nastlanou postelí a fialovým přehozem. Na přehozu jsou vyšití pávi. Jako by se probudila z dlouhého horečnatého spánku. Vrhne pátravý pohled na stěnu. Je celá, neporušená, bez sebemenší známky, že by se s ní před chvílí něco dělo. (s. 15)

V kontrastní pozici zde vystupuje stará paní lékárníková. Je to závistivá, zlá a mstivá stařena. Její krákoravý hlas, pichlavé oči a kloubnaté ruce se zažloutlými prsty nahání Kapce strach. Stařena se na chvílku zasní a vypráví Kapce o době, kdy byla bohatá a patřila k lepší společnosti. V okamžiku, kdy svleče starý norský kožich, však neomylně vystřízliví ze své otevřenosti a sdílnosti: „Když ke Kapce obrátí obličej, je v něm už zase zloba a štiplavost.“ (s. 38)

Dívka poznává další obyvatele, kteří jsou životaplnou tváří současné Malé Strany. Mezi ně patří kamarádka Terezu, její rozšafná matka a divadlo Orfeus s jeho osazenstvem.

Kapka miluje míčové hry, zvláště fotbal, který dokonale ovládá. Na hřišti se seznámí s osobitým Radkem a jeho kamarádkou partou. I když je Radek z rozvrácené rodiny, je to velmi milý a příjemný hoch s kuriózním koníčkem „sbírkou lidí“ a s Kapkou si výborně rozumějí. Stanou se z nich přátelé na život a na smrt a provádějí spolu jednu čertovinu za druhou, ale často také pomáhají a dělají dobré skutky. Radek se stává významným „průvodcem“ hrdinčina životního putování.

Kapka žije v harmonické rodině, jejíž vyváženost pramení ze společně uznávaných jistot a hodnot. Hlavní hrdinka zjišťuje, že ne v každé rodině jsou

idylické vztahy. Uvědomuje si, že oproti Tereze a Radkovi má veliké štěstí na rodinnou harmonii, ve které vyrůstá.

(...) Kapka s přibývajícím věkem čím dál silněji pochybovala o jejich dělitelnosti. Připadalo jí, že rodiče jsou jedinou bytostí, která se kdysi roztrhla a existuje teď ve dvou zdánlivě protikladných podobách. (s. 33)

Střetávání Kapky se světem dospělých poznamenala normalizace a tento dobový moment hraje v jejím životě významnou roli. Otci je odmítnut soubor soch na výstavu Zítřek a Kapka, která vnímá svět dětskýma očima, nedokáže tuto zrazující a bolestivou situaci pochopit. Matka se jí snaží vysvětlit, jaké důvody mají „Oni“, kteří vydali tento zákaz:

„Ta výstava se jmenuje Zítřek,“ vysvětluje maminka. „Účastní se jí patnáct malířů a sochařů a všechny jejich obrazy a sochy ukazují, jak se na ten zítřek těší. Jak mu důvěřují... Tatínkovy sochy vypadají, jako by se budoucnosti spíš bály. Jako by chtěly říct: „Co hezkého se dá očekávat od zítřka, když si kazíme dnešek. Chápeš?“ „Chceš říct, že se táta na zítřek netěší?“ „Hrozně rád by se na něj těšil! Ale vidí kolem sebe lidi, kterým se děje křivda, vidí, jak se denně ničí příroda, jak umírají ryby a zvířata a v lese, jak se lidi pro nic za nic zabíjejí...“ „Tak proč proti tomu nic neudělá?“ „Co může udělat? Není revolucionář, ani kněz, ani politik. Je sochař. Jediné, co může udělat, je ukazovat lidem takové sochy, které by je donutily zamyslet se. A to on právě dělá.“ (s. 58)

Rozhovor matky s Kapkou končí deziluzí: „Je to obrovský začarovaný kruh, nemá konec ani začátek a ven se nedostaneš.“ (s. 59) Dialog má „nadčasovou výpověď, která není ohraničena dobou příběhu, ale v níž Iva Procházková adekvátně dětskému vnímání ztvárnila dějinný paradox nepoučitelného lidstva.“¹³

Kapka nechce nečinně přihlížet, tomu jak se její tatínek trápí. Za pomoci Radka, přátel a malostranských sousedů uspořádá úspěšnou prodejní výstavu pod názvem Dnešek. Vzápětí přicházejí další beznadějně chvíle s tajnou policií a nepochopitelnou nemocí otce.

¹³ Čeňková, Jaroslava: Tajný čas přání. In: Zlatý máj 36, 1992, č. 4, s. 197.

„Vůbec se netvářili. Jsou to sfingy. Zírají na tebe studenýma očima a místo člověka vidí seznam opatření, nařízení, zákazů a příkazů. Každý, kdo se jim nepodobá, je pro ně nebezpečný. Mluví sice česky jako ty, ale přitom máš pocit, že jim vůbec nerozumíš a oni že nerozumějí tobě!“
(s. 105)

Kapka věří v kouzelnou moc mechem zarostlých schodů Lorety. Podle Terezina návodu hlavní hrdinka na každém z nich opakuje své tajné přání, přičemž má prsty sepjaté do znamení kříže. Po zavrnutí všech banálních tužeb se rozhodne přát si, aby tatínek mohl zas bez obtíží vystavovat a prodávat své sochy a zároveň si přeje trest pro starou paní lékárníkovou za její zlomyslnost. Po návratu domů však na Kapku čeká nemilé překvapení. Zjistí, že stará paní Rybáková skutečně umřela. Dívka je přesvědčena, že přáním, které vyslovila, způsobila smrt člověka.

Kapka ucítí silnou vlnu nevole smíšené s lítostí. Zavře oči. Nemyslí na to že stařena byla zlá závistivá, ustrašeně se myšlenkami vrací ke kouzelným schodům. A k stosedmatřicetkrát vyslovenému přání. Ačkoli je to absurdní, najednou má pocit, že na ženině smrti nese část viny.“(s. 126)

Záhada s nenadálým úmrtím nepřejícné stařeny je ještě umocněna Kapčiným předešlým zážitkem. Když nabízela v den pouliční výstavy tatínkových soch staré lékárníkové koláč, zahlédla v pološeru mezi dveřmi černou skvrnu:

„Na první pohled nemá pevný tvar, ale když Kapka pořádně napne zrak a skloní hlavu o něco níž, všimne si, že obrys skvrny se podivuhodně podobá obrysům rakve. Jako by stála opřená o stěnu, připravená, čekající. Jako by z ní stařena právě vystoupila.“(s. 91)

Příběh končí odjezdem tatínka s dědečkem na Moravu, kde má má možnost větší tvůrčí svobody. Dějová linie příběhu vyprávěného er-formou se uzavírá, jeho vrcholné významové sdělení je spjato s vnitřním monologem hrdinky, ve které uvažuje v blízkosti Radka a náhodného chodce o smyslu lidské existence.

Kapka pocítí náhlou svíravou touhu po něčem, co nezná. Tváří v tvář hvězdnému nekonečnu jí vlastní pozemská existence připadá těsná. Na malý okamžik si velmi přesně uvědomí své nepatrné postavení ve vesmíru a s opravdovou fyzickou bolestí uhnížděnou kdesi mezi žaludkem a plícemi zoufá nad vším, co jí v temnotě noci a bezbřehého nevědomí uniká. V nose jí zaštípe a oči se jí zalijí tou směšnou vodou, jejíž chuť, vzhled a chemické složení nic nenapovídá o její skutečné povaze. Slzí a neví proč. Je to jeden z těch pláčů, o nichž se nedá s určitostí říci, zda se dostávají ze štěstí či smutku. (s. 155)

„Tato hrdinčina slova představují otevřený konec prózy v němž je obsažena víra ve vlastní síly a ve smysluplnost života. Je v nich ukryta hluboká autorčina zkušenost, kterou v Čase tajných přání dokázala představit nadčasovou uměleckou výpověď.“¹⁴

Kniha Čas tajných přání nezapře rok vzniku¹⁵ i to, že byla napsána v Německu, odtud se autorka mohla nekriticky bez zábran a cenzury podívat i na nepříjemné stránky tehdejšího života, především pokrytectví, přetvářku a dvojí morálku.¹⁶ Samotný název má skrytý význam. V této době má hodně lidí svá tajná přání, ať už jde o dospělé nebo o děti. Kapky se starosti dospělých spojené se zákazem vystavování tatínekových soch citelně dotýkají. Rodiče jsou bezmocní, ale děti se svou bezelstností snaží přesáhnout, vyzrát na dobové konvence.

Podle Petříčka¹⁷ je kniha Čas tajných přání „příkladem jak aktualizovat konvence žánru a udržet jej na úrovni odpovídající současnému literárnímu kontextu.“ Dokladem toho je především autorčino přesvědčivé ztotožnění s dívčí hrdinkou. Postava Kapky působí na čtenáře velice autenticky a jejím prostřednictvím nám autorka dává možnost nahlédnout pod roušku dusivé totalitní doby spojené s lidskou lhostejností a pokrytectvím.

¹⁴ Čeňková, J.: Tajný čas přání. In: Zlatý máj 36, 1992, č. 4, s. 197.

¹⁵ Kniha Čas tajných přání vyšla nejprve v Německu roku 1989 pod názvem Die Zeit der Geheimen Wunsche. Českého vydání se dočkala až v roce 1992.

¹⁶ Procházková se v německém jazykovém prostředí nikdy neprofilovala jako autorka domácí, ba dokonce její největší literární úspěch je spojen právě s knihou Čas tajných přání, jejímž prostřednictvím se tematicky vrací do období jejího pražského malostranského dětství. Ohlížení se za vlastním dětstvím rozhodně nepatří k znakům Ivy Procházkové obecně, přesto mimořádnost této knihy spočívá právě v retrospektivním pojetí vyprávění. Novela získala v roce 1989 německou Cenu pro dětskou literaturu a roku 1992 byla u nás oceněna Zlatou stuhou za text v kategorii pro starší děti.

¹⁷ Petříček, M.: Čas tajných přání. In.: Literární noviny, 1992, č. 18, s. 12.

Kvalita této prózy spočívá i v několika živě načrtnutých postavách příběhu jako je Radek s jeho kuriózní sbírkou lidí, kněžna Natálie, zlá paní Rybáková a jiní. Autorka poeticky vykreslila atmosféru prostředí, v němž se příběh odehrává. Minulost i přítomnost Prahy ožívá nejen ve znameních a sochách, ale v četných odkazech do hluboké historie (rudolfínská Praha) a v autorčiných reminiscencích do doby nedávné (poetické rozsvěcování plynových luceren na Malé Straně). Celek prózy je rozčleněn od krátkých dějových úseků, kompozice připomíná techniku filmového scénáře. Rychlým střídáním epizod autorka zvýrazňuje dynamičnost dějové složky. Styl vyprávění je jednotný. Iva Procházková respektuje čtenářské možnosti dítěte využíváním přímé řeči i jazykových prvků hovorové češtiny. V příběhu vystupují přesvědčiví hrdinové, jejichž lidské osudy jsou vždy lehce nastíněny. Celé dílo je prochnuto spojením reality, snu a fantazijního motivu. Přestože se kniha dotýká závažného tématu totalitního období, příběh nepůsobí pesimisticky a je místy prochnut humorem. Autorka nabízí čtenáři řešení v podobě odjezdu tatínka na vesnici a Kapčino bezstarostné dětství může plynout dál.

2.3 STŘEDA NÁM CHUTNÁ

Středa nám chutná je povídkou o CILCE, jejíž jméno je složeno z iniciál pěti křestních jmen. Skládá se z Celestýny, Isabely, Libuše, Kateřiny a Anny. Svým způsobem zvláštní jméno dostává holčička do vínku od ošetřovatelek v kojeneckém ústavu, kam se jako odložené dítě dostala. Cilka je šťastným, blaženým dítětem a její přítomnost působí blahodárně na ostatní.

Cilka nebyla krásné dítě. Ani roztomilé dítě. Dokonce ani příliš bystré dítě. Cilka byla šťastné dítě. Nikdy si na nic nestěžovala. Nikdy nic křikem nevymáhala. Většinu času spokojeně ležela a zabývala se sama sebou. (...) A nejenže byla sama klidná, Cilka kolem sebe klid i šířila. Pokoj, ve kterém spala, byl vždy nejtíší z celého ústavu. Časem si ošetřovatelky zvykly dávat do její blízkosti obzvlášť plačtivé, nervózní a ukřivené děti. Cilka všechny uklidnila. (s. 11)

valo.“¹⁸ Děti se přestávají smát, Cilka žasnout, Františka zpívat, jablka pravidelně dozrávat. Nový ředitel zavede pořádek, přistříhne trávník, keře a stromy, ale též fantazii. Vráti čas do vžitých kolejí a zároveň je přesvědčen, že s Cilkou není všechno jak má být. „Žádnému zdravému dítěti nerostou na hlavě jablka, z čehož vyplývá, že Cilka není zdravé dítě, a proto je třeba Cilku léčit.“ (s. 38) Zakáže pečení štrúdlu a všemožnými prostředky, návštěvami lékařů, každodenním otužováním se snaží tuto nemoc vyléčit. Uvnitř v domě se také mnohé změnilo. Největší změnu ovšem děti zaznamenaly na Cilce, přestože nikdo nedokázal přesně říct, v čem ta změna spočívá.

Vyrostla? Zeštíhlela? Ztmavly jí vlasy? Zvážněly oči? To všechno byla pravda, ale nebylo to nejdůležitější. Něco zmizelo, něco se z Cilky ztratilo, ale co? Jablka jí rostla na hlavě sice dál, ovšem v daleko menší míře – jedno, dvě do týdne. Také její osamělé výpravy do zahrady takřka ustaly. Už se nešťourala dlouho a zasněně v nose. Kdysi doširoka rozevřené oči jako by se zmenšily. Vypadala bledě a churavě. Přestala se usmívat. Přestala žasnout. Už ji nikdo neslyšel říkat: No tohle! Cilka se odnaučila být šťastným dítětem. (s. 40)

Tak jako Cilce přestávají na hlavě růst a dozrávat jablka, tak se postupně vytrácí radost a štěstí ze Slunečnice. V domově nastávají „smutné“ střeďy. A tu se Cilka rozhodne vydat se na cestu. Tentokrát není vržena na cestu někým jiným, ale je vyzvána vnitřním hlasem. Nebýt náhodného setkání s Pralinkou na nádraží, asi by se do ráje šťastného dětství nikdy nevrátila.

S návratem Pralinky nastává opětovný (ne)pořádek. Děti přestanou dodržovat zasedací pořádek, služby vykonává pouze ten, kdo chce pomáhat, a ostatní se jim na sto honů vyhýbají, zahrada zarůstá. Aby vše dobře skončilo, na Cilčině hlavě opět začnou vyrůstat jablka a domovem se opět začne šířit pohoda, štěstí a dobrá nálada.

V této knize dává Iva Procházková svým hrdinům velký životní prostor, přistupuje k nim s tolerancí, podporuje jejich fantazii a hravost. Prostředí, ve kterém se celý příběh odehrává, je omezeno pouze na určitou skupinu lidí je-

¹⁸ Urbanová, Svatava: Archetypy a stereotypy v prózách Ivy Procházkové. In: *Metamorfózy dětské literatury*, 1999, s. 101.

jichž život je spojen s dětským domovem.¹⁹ Spisovatelka nevytvořila další módní variantu příběhů zobrazujících osudy opuštěných dětí. Její příběh není zatížen běžnými klišé spojenými s tímto námětem. Již zde se jasně rýsuje její tendence vystavět příběh velkého etického přesahu na velmi malé ploše. Procházková se vyhnula emocionálně působivému zobrazení dojemných dětských osudů (ty, zejména Cilčin, jsou naopak naznačeny absurdní nadsázkou) a soustředila se především na sdělné vyjádření základní myšlenky s užitím sekundárního motivu nadpřirozena. V povídce se setkáváme s pojmy dětský domov, zahrada, cesta, nádraží, kojenecký ústav, nemocnice, jablko, opuštěné děti a nechybí ani jemný náznak konfliktu a následného útěku.²⁰ Tyto motivy jsou pro knihy Ivy Procházkové příznačné. Především s motivem opuštěných dětí se zde setkáváme poprvé, ale ne naposledy. Autorka neopouští náhodě ani výběr jména hlavní hrdinky jejího příběhu. V Čase tajných přání se setkáváme se zvláštním jménem Kapka, zde je to pro změnu CILKA. Autorka vždy dětskému čtenáři vysvětluje jak dané jméno vzniklo (Kapka – narodila se za deštivého dne, Cilka – jméno složeno z iniciál jmen ošetřovatelek). Dle Svatavy Urbanové²¹ „Nutnost dát jméno děvčátku a náhoda, s jakou vznikne, jsou příkladem různých dispozic a možností interpretace znaků.“ Zpočátku se čtenáři může zdát že již samotné jméno Cilka je svým způsobem zvláštní, ale později se dovídáme, že i jméno může spoluutvářet osud hlavního hrdiny. Také u Pralinky, jejíž jméno v nás asociuje něco sladkého, přívětivého, něžného, není vznik jejího jména náhodou, ale je spojeno s její neodolatelnou vášní pro sladké pralinky. Příjmení Šeda v nás naopak vzbuzuje cosi šedivého, pochmurného, nudného, bez fantazie, v čemž nás jeho jednání v době nepřítomnosti Pralinky utvrdí. Autorka pro své vedlejší postavy užívá především nepřímé charakteristiky v momentě, kdy všichni ochutnávají střeční štrúdl (Tomík přestal plakat, brýlatý Viktor necítil potřebu

¹⁹ Téma osamění, pobyt v dětském domově a touhu někam patřit například zdařile vykreslila Markéta Zinnerová v knize Indiáni z Větrova. Albatros, Praha 1979.

²⁰ Motiv útěku se autorka podrobněji věnuje ve své knize Únos domů (1998).

²¹ Urbanová, Svatava: Archetypy a stereotypy v prózách Ivy Procházkové. In: Metamorfózy dětské literatury, 1999, s. 99.

nikoho poučovat, Ota až do večere necítil hlad, Pralinka ztratila chuť na své čokoládové pralinky).

Celý příběh je utvořen na základě nadsázky. Cilka je nalezena ve vlaku, odevzdána do Ztrát a nálezů, ocitá se v dětském domově, kde se děti ničím neomezují, rostou jí na hlavě jablka, z nich se peče štrúdl. Podle Z. K. Slabého²² „komplikace nastávají nikoli z velebení fantazietvorné improvizace, ponechávající absolutní projev pro individuální počínání, a z odsouzení ubíjející kázně, nýbrž z příkrého protikladu, vyplývajícího z jejich náhlého střetu, bez šance na tak malém prostoru tento protiklad víc a hlouběji rozehrát.“ V momentě, kdy Šeda dá životu v domově určitý řád, je nucen odejít. Pralinka nešetří slovy uznání a obdivu nad vykonanou prací jejího zástupce, přesto vše nechává vklouznout do starých kolejí. Slunečnice se opět stává domovem plným volnosti, her a fantazie, ale bohužel také místem, kde schází částečná disciplína a smysl pro povinnost.

Příběh *Středa nám chutná* je určen menším dětem, což je zřetelné především užitím kratších srozumitelných vět. Slovní zásoba odpovídá věku malého čtenáře a je záměrně přizpůsobena mluvené řeči (např. koukej vylízt, sežral ho, vobrovský, něco bysme potřebovali apod.). Text obsahuje velké množství přímých řečí, které zde opravdu zdařile posunují děj a zároveň se snaží upoutat vhodným používáním větných ekvivalentů (Hmmm. No, tohle. aj.) Mohli bychom soudit, že omezenou volbou jazykových prostředků je autorka limitována, pokud jde o osobitost jejího rukopisu, ale u knížek pro menší děti je právě samotné autorské ozvláštnění častější než u próz pro děti větší.

Knihou *Středa nám chutná* Iva Procházková novátorsky nahlíží na problematiku dětských sirotků, osamocení dítěte ve světě dospělých i mezi ostatními dětmi. Již zde se jasně rýsuje tendence spisovatelky vystavět na malé ploše příběh velkého etického přesahu s užitím sekundárního motivu nadpřirozena.

---

²² Slabý, Z. K.: *Středa nám chutná*. In: *Zlatý máj* 1995, s. 32.

2.4 ČERVENEC MÁ OSLÍ UŠI

Červenec má oslí uši²³ je prázdninovým příběhem desetiletého venkovského kluka Dušana a jeho kamarádky Johanky. Ta přijede z Prahy na prázdniny k tetě a strýci. Hybnou silou celého příběhu se stává oslík Ámos, kterého Dušan zdědí po svém zemřelém dědečkovi. Dušan chce učinit konec příkoří páchaném na jeho dědictví a potají si oslíka odvádí domů.

„Nečum a pojd“,“ zkouší to chlapec jinak. Domlouvavým tónem. Dokonce se usměje, aby ukázal dobrou vůli. „Musíš jít se mnou, teď jseš můj. Moje dědictví, rozumíš?“ (s. 5)

Jenže Dušanova maminka oslíka doma nechce, a tak nastává oběma dětem svízel, co s ním. První nedorozumění střídá rychlý sled dalších průšvihů, protože tvrdohlavý oslík ničí, co mu přijde na oči.

Na prahu zůstanou stát jako opaření. Nikdo nic neřekne. To, co vidí, se obejde bez komentáře. Otevřená kredenc, mouka vysypaná na podlaze, rozházené poklice a střepy, ubrus, do kterého se vpíjí loužička kávy. Uprostřed dopuštění stojí Ámos a vyjídá z krabice poslední kostky cukru. Spokojeně pohazuje oháňkou, co chvíli stříhne ušima.(s. 55)

Kdo je ale vinen? Osel, nebo ten, kdo nechal oslíka volně chodit? Na jednom místě se říká:

„Oslové nejsou horší než lidi“, jsou „lepší“, protože „tenhle svět byl totiž původně stvořen pro zvířata. Tenkrát to opravdu musel být ráj! Jenže pak přišel člověk se svou posedlostí všechno zlepšovat a dostali jsme se tam, kde jsme.“ (s.135)

Ámos nemá k lidem důvěru a shazuje ze svého hřbetu každého, kdo ho omezuje v jeho svobodě. Výjimkou nejsou ani Johanka s Dušanem, kteří se všemožně snaží tvrdohlavého oslíka ochočit. Téměř na konci příběhu dochází k určitému

---

²³ Kniha Červenec má oslí uši vyšla nejdříve německy pod názvem Der Sommer hat Eselohren (Weinheim 1984), česky až roku 1995.

zlomu v chování oslíka vůči dětem. Situace se nečekaně obrátí a Ámos v dešti a ve tmě odevzdaně nese děti na svém hřbetě.

Nejraději by si sedl na patník a aspoň chvíli si odpočinul. Ale ví, že to není možné. Jde o Ámose, jde o všechno. V tom se stane něco nečekaného. Ámos pokrčí nohy a spustí břicho k zemi. Aniž by přestal žvýkat.

„Podívej, co vyvádí!“ vyhrkne Dušan.

„Chce, aby sis na něho sedl.“

„Tohle ještě nikdy neudělal!“

„Tak si pospěš, nebo si to rozmyslí!“ (s. 126)

Oslík Ámos se v přeneseném významu stává symbolem svobodomyšlnosti, nezkratnosti a neústupnosti. „ (...) Osel se stává tím, kdo vyjasňuje pozice jednajících postav. Spojuje dědu – vnuka – otce, kteří přebírají na sebe starost o něj. Spojuje Dušana a Johanku. Nebýt osla, nespřátelili by se tak rychle. Přístupem k tomu, jak se naloží s oslem, se vyjasní podivně otevřený vztah mezi maminkou a otcem. Podle toho, jak kdo na oslíka reaguje, dělí lidi na klid'asy a choleřiky, na lidi tolerantní a intolerantní, moudré i vychytralé.“²⁴

Autorka rozehrává celou škálu příhod, v nichž děti poznávají charakter a činy nejen svých nejbližších, ale i dalších lidí, k nimž je putování za oslíkovým novým domovem přivádí. Důsledně přitom respektuje pohled obou dětí, zkušeně „míchá“ veselé historky s citově vypjatějšími pasážemi, které děti prožívají, ale nemohou je příliš ovlivnit.

Johančina postava oproti Dušanově působí vyzráleji. Je to zřejmé především momentě, kdy utěšuje Dušana nešťastného z dědečkovy smrti a seznamuje ho s principem pomíjivosti života. Johančina vyzrálost může být způsobena především smrtí její matky, která ji donutila předčasně dospět a také to, že vyrůstá v prostředí velkoměsta. U Dušana se chvílemi objevuje dětská naivita venkovského chlapce, přesto si stejně jako Johanka plně uvědomuje absenci jednoho z rodičů. Nechápe, proč ho otec odmítá a nechce žít se svou rodinou na vesnici.

²⁴ Urbanová, S.: Vrstevnatost prózy Červenec má oslí uši. In: *Metamorfózy dětské literatury*, 1999, s. 112.

„Mohl bys přece...“

„Já vím, koupit si bicykl a jezdit do fabriky. Denně v tu samou hodinu, po té samý cestě a k tomu samýmu ponku! To je přece k zešílení!“

Chytne chlapce za ramena a podrží si ho na délku paže před sebou.

„Nedovedeš si představit, jak se mi po tobě stýskalo,“ řekne. „Moc rád bych tě měl u sebe, ale... nejde to. Věříš mi, hergot, nebo ne?“

Zpytavě se na něho dívá. Dušan rychle přikývne. Lítostí se mu stahuje hrdlo, nicméně cítí, že otcí rozumí. (s. 138)

Dušanův otec chce za každou cenu uniknout před stereotypním životem na vesnici, je pro něj nemyslitelné zakotvit na jednom místě, a tak dává přednost životu v cirkusu, stejně tak jako před ním jeho otec. Dušan ve skrytu své duše cítí, že tajemné dálky a dobrodružství ho také neodolatelně přitahují. V závěru říká mamince: „O Ámose se už nestarej, vzal si ho táta! Jezdí teď s Glóbusem, všechno je v pořádku, domů se nevrátí a já jsem asi po něm!“ (str. 143). Autorka tak vyjadřuje „(...) nutkavý neklid, který žene chlapce a muže na výpravy za poznáním světa, projevujícím se v tuláctví i vandrování.“²⁵ Maminka jako symbol domova, lásky, bezpečí se s tímto faktem jen obtížně smiřuje, má strach, že kvůli cirkusu ztratí později i svého syna, a proto Dušana cepuje více, než bývá u maminek zvykem. Navíc je přesvědčena, že musí nahradit tátovu pevnou ruku. Opačný postoj ve výchově zaujal Johančin táta, který se po manželčině smrti chová k dcerce s větším pochopením, než bývá obvyklé.

Procházková se kromě tématu rodinného soužití zabývá utvářením kamarádkých vztahů mezi chlapcem a dívkou. V jejím příběhu nevzniká citové vzplanutí mezi jednotlivými hrdiny. Mezi Johankou a Dušanem se utváří ryze dětské kamarádství. Dušan díky ní zjistí, že všechny holky nemusí být stejné, Johanka má totiž plno dobrých nápadů, nebojí se, nežaluje, nemá samé jedničky. Dušan jí v závěru velkoryse nabízí, až dospějí, možnost odejít společně k cirkusu.

„Já si taky budu dělat, co budu chtít. Až budu velkej.“

„Půjdeš k cirkusu?“ zeptá se Johanka zvědavě.

„Možná. Asi. A ty?“

²⁵ Urbanová, S.: Vrstevnatost prózy Červenec má oslí uši. In: *Metamorfózy dětské literatury*, 1999, s. 113

„Ještě nevím.“

„Kdybys chtěla, tak tě vezmu s sebou,“ učiní chlapec velkorysou nabídku. Potom se znovu zadumá.(s. 142)

Oslík je spojován s počátečními nadějemi, je tím, kdo vyvolává přechodný chaos. Je zajímavé sledovat, jak se děti stávají „spolutvůrci“ děje. Dušan a Johanka se rozhodnou oslíka vysvobodit, vydávají se neprošlapanou cestou, vystavují se nebezpečí, ale čtenář cítí, že všechno musí dobře dopadnout. Nakonec se Dušan a Johanka z výpravy do dálek společně vrací domů. Neopustila je touha po poznání neznámých krajín, spíše tuší, že se jako děti vystavily většímu nebezpečí, než s jakým samy počítaly. Tato výprava skončila oslíkovou zásluhou dobře. Před dětmi se však otevřely krajiny utajené pod povrchem běžného vidění. Něco pochopily, staly se o něco chytřejšími. Zážitky s oslíkem jdou ruku v ruce s průniky do komplikovaných rodinných vztahů, jsou první cestou ke kompromisům, bez nichž se spolužití lidí neobejde.

Přirozená rovnováha je vytvářena nepřímou charakteristikou. V próze je obsaženo hodně obecně platných pravd, které jsou adresovány jak k dětem, tak dospělým. Je třeba špatné, když se mluví hodně (Johančina teta), ale je také zlé, když se nemluví vůbec (když se maminka zlobí na Dušana, tak s ním nemluví a nechává jenom lístky na stole). Je možné dělat si naschvály, ale když se něco stane, je třeba pomoci. Je dobré mít pevný bod, vědět, že existuje místo, kam patřím, avšak toto vědomí nám nesmí přistříhnout křídla a nesmí nás svazovat. Do tohoto modelu patří příjezdy, odchody, příkazy a přestupky, smích a pláč. Když si myslíme, že se přibližujeme k cíli, můžeme se od něho vlastně vzdalovat, ve chvílích radosti můžeme pociťovat smutek. Procházková má obdivuhodný smysl pro situaci. Popisy v jejím textu mají charakter nezbytných zkratkovitých, dynamických informací, které potřebuje k nastolení nebo dokreslení situace.

„Johanka brečí. Nedá se to zastavit. Jako by ji na zadní straně víček někdo otevřel dva kohoutky. Má zduřelý nos, milimetrové škvírky očí, žalostně posmrkuje. Dvacetkrát za minutu.“ (s.12)

Nositelem syžetu se v této knize především stávají akce, které se opírají o přímé řeči bohaté na živou obecnou češtinu. Celé vyprávění je omezené časově na dobu během prázdnin a je vyprávěno v přítomnosti. Období prázdnin autorka využila především jako prostoru, který dává dětem možnost prožívat různá dobrodružství. Samotný název knihy nám nabízí možnost několika interpretací. Buď v přeneseném smyslu (metaforicky) „mít oslí uši“ ve významu být hloupý, tvrdohlavý, neposlušný. Nebo může být hlavním aktérem konkrétní postava oslíka, který je jakýmsi zosobněním těchto vlastností. Prostřednictvím oslíka dochází nejen ke sblížení Dušana a Johanky, ale díky jeho přítomnosti vzniká mnoho komických situací, je hybnou silou celého příběhu. Humor, který autorka čtenáři nabízí je přitom jemný a nevnučující se. Iva Procházková nám prostřednictvím tohoto příběhu nabízí nevykonstruované problémy, kterými děti žijí (peripetie vztahu mezi klukem a děvčetem, nepochopení mezi rodiči a dětmi, dětská touha mít zvíře, která se kříží s racionálním pohledem dospělého, problém skutečné a falešné autority, problém lži ze strachu, problém „dobře míněné“ krádeže, první zkušenost s alkoholem...). Některé znaky podobné tomuto příběhu bychom mohli nalézt například v knize Tajemství proutěného košíku²⁶ od Markéty Zinnerové, jejíž děj se také odehrává na venkově (konkrétně v Janovicích), kam přijíždí z Prahy malá Klárka, aby žila u své babičky. Dívka naváže přátelský vztah se dvěma chlapci Vlád'ou a Tondou a společně zažívají mnohá venkovská dobrodružství. Jejich průvodcem se stává Vlád'ův nalezený pes Čert. Markéta Zinnerová, stejně jako Iva Procházková ve své knize podkrývá tematiku neúplné rodiny a dává dítěti pocit, že je samostatnou bytostí, která má stejně jako dospělí právo na štěstí, na plnohodnotný život, právo na vlastní rozhodnutí a s ním spojenou odpovědnost, právo vybrat si a orientovat se ve svých životních hodnotách v lidské společnosti.

---

²⁶ Zinnerová, Markéta: Tajemství proutěného košíku. Albatros, Praha 1978.

2.5 PĚT MINUT PŘED VEČEŘÍ

Pět minut před večeří to je chvíle pro malou Babetu. Vyšplhá se tatínkovi na klín a vyžaduje něco vyprávět. A protože tatínek nezná pohádky, povídá o sobě, mamince, Babetě a o jejich společném životě. Mezi Babetou (která, jak to právě bývá při takovém vyprávění, fakta už dávno zná) a otcem se rozvíjí půvabný dialog, kdy si oba neustále skákají do řeči.

„Já tě nepřerušuju,“ brání se Babeta. „Já ti chci jenom poradit, abys tomu listonošovi říkal tatínek a té hezké holičce maminka, protože je to jednodušší a hlavně dost důležité!“ (s. 8)

Babetin otec je „nevlastní“, protože ten, který jím být měl, utekl před Babetou raději až na druhý konec světa. „Babetě tato skutečnost nevadí, má moudré rodiče, kteří s ní jednají otevřeně a s důvěrou ji respektují odmalička jako osobnost.“²⁷

Příběh možná působí trochu smutně, Babeta totiž po narození nevidí. A zase jsou to rodiče, kteří holčičku nelitují, ale seznamují ji se světem tak, aby věděla přesně, jak co kolem vypadá. „Vidím všechno co chci!“ říká na jednom místě Babeta. Dialog o této nejdramatičtější fázi Babetina života rozvíjí autorka takto:

„(...) všichni, kdo Babetu znali, byli smutní a litovali ji, že nevidí.“

„Ale nebyla to pravda, vid’?“ chytí Babeta tatínka kolem krku.

„Nebyla,“ potřese hlavou tatínek.

„Protože já jsem viděla!“

„Skutečně, Babeta viděla,“ pokračuje tatínek.

„Viděla po svém (...).“ (s. 26)

Babeta nepovažuje slepotu za překážku. Vidí svět svým nitrem. Čtenář je schopen nahlédnout do Babetčina jiného vidění. V něm se skutečnost prolíná s fantazií a imaginací. Její vnímání hromu, deště a vosy jsou posíleny dalšími smysly - sluchem, čichem, hmatem. Babetka například vnímá kapky deště per-

²⁷ Ditmar, René: Pět minut před večeří. In. Zlatý máj 1996, č. 4, s. 173.

sonifikovaně, dovede z hlasu vysledovat úsměv pana doktora, citlivě vnímá změnu počasí, dokáže vycítit nebezpečí.

Pokaždé, když Babeta otevřela schránku a hodila do ní dopis, blesku-rychle ucukla rukou, aby ji nekouzl drak. V každé schránce seděl totiž jeden a všichni hladově koukali, olizovali se a čekali na svůj příděl dopisové potraviny. Když ten den žádná nepřišla, vyběhli na ulici a tatínek s Babetou museli horempádem ujíždět pryč, aby je draci nesežrali!(s. 27)

Babetina slepota je naštěstí jen dočasná. Jednoho dne ji opět spolknou brány nemocnice, aby se tam podrobila a náročné operaci očí. Není důležité, zda Babeta po operaci nakonec uvidí na vlastní oči, i když to malý čtenář očekává. Pro holčičku je důležité, že má milující rodiče a harmonický domov. Babetin vnitřní svět se však po operaci nezměnil. Vnější nabyl na pestrosti a proporcionalitě, avšak její vnitřní svět byl vždy představově bohatý, založený spíše na jiných než omezených prožitcích, spíše na intuitivních než smyslově vědomých představách.

Změnila se nejen maminka, změnil se celý Babetin svět. Měl jiné barvy, jiné tvary, jinou velikost.
Obři na nebi nebyli zdaleka tak tlustí a zlověstní jako dřív...
Kapky vysvlékly košilky...
Draci se odstěhovali z dopisních schránek...
Vosy – ta velká, nebezpečná zvířata – měly překrásná pruhovaná trička a nebyly větší než Babetin nehet...
A něžná, vrnící kočka Fanda ukázala Babetě hned první den, co dokáže.
(s. 45)

Příběh Pět minut před večeří tvoří dvě pásma řeči. První tvoří řeč tatínka a druhé promluva malé Babetky, která tatínkovo vyprávění doplňuje, aby na nic podstatného nezapomněli. Přítomnost maminky je naznačena jen větou na začátku a na konci, ale i z těchto pár maminčiných slov čtenář vycítí její milující všudypřítomnost. „Utváření Babetčiny osobnosti má dvojí dynamiku.

Jedna směřuje do budoucnosti, kdy bude vidět, druhá dovnitř do minulosti, kdy viděla po svém.“²⁸

²⁸ Urbanová, S.: Archetypy a stereotypy v Prózách Ivy Procházkové. In: *Metamorfózy dětské literatury*, 1999, s. 102.

Iva Procházková se při volbě formy pro děti snaží přizpůsobit jejich chápání. Nezatěžuje je motivy či formulacemi, které nemohou strávit. Je zde jasnost a jednoduchost, takřka nepoužívá cizích slov (v tomto případě si vysvětluje Babetta slovo narkóza jako uspávací), ale hraje si s češtinou, aby v dětech podpořila cit pro jazyk. Personifikuje (slunce sklouzne za protější střechu, vpluje do pokoje večer (s.3), velká brána nemocnice je spolkla (s.21).

Uvedený text dokládá, že už pro děti na počátku mladšího školního věku lze vytvářet literární díla vážnějšího a tragičtějšího zabarvení.²⁹ Procházková vyjádřila životní situaci dítěte (Babetky) hlouběji, celistvěji, aniž by přitom rezignovala na uspokojení jejích potřeb štěstí, optimismu, důvěry v život. Tím autorka rozbíjí tradiční, ovšem dodnes ne zcela překonanou představu, že dítě žádá od své literatury především „zábavu“ a že jeho očekávání lze „účelně“ využít nanejvýš k věcnému poučení nebo mravní výchově. Pět minut před večerí dokazuje, že autorka i na malém prostoru, dokáže vypovědět to nejdůležitější o lidských vztazích. Příběh malého čtenáře zaskočí hned faktem, že hlavní hrdinka je slepá. Motiv tělesného handicapu použila autorka ve své knize Pět minut před večerí poprvé, avšak v tvorbě především pro mládež se s ním můžeme setkat například u Martiny Drijverové, která ve své knize Domov pro Mart'any³⁰ zobrazuje nelehký úděl dívky jejíž bratr je postižen Downovým syndromem, dále v knize Stanislava Rudolfa Blíženci³¹ se hlavní hrdinka Milada vyrovnává s částečným ochrnutím po mozkové obrně. Podobně je tomu v próze Jarmily Mourkové Darina³², která pojednává o dívce postižené obrnou a odkázané na vozík. Tématicky se příběhu Pět minut před večerí nejvíce přiblížila Eva Bernardinová knihou Ahoj bráško,³³ ve které líčí obtížnou situaci rodiny, jež se musí vyrovnat s traumatizující skutečností, že jejich druhé, toužebně očekávané dítě se narodilo jako nevidomé.

²⁹ Německé vydání této knihy bylo roku 1992 oceněno cenou Spolku německých lékařů a české vydání v nakladatelství Albatros výroční Zlatou stuhou za rok 1996 v oblasti původní beletrie pro nejmenší, za citlivé a působivé zpracování závažné společenské tematiky.

³⁰ Drijverová, Martina: Domov pro Mart'any. Albatros, Praha 1998.

³¹ Rudolf, Stanislav: Blíženci. Dialog, Praha 1992.

³² Mourková, Jarmila: Darina. Agentura Leprez, Praha 1993.

³³ Bernardinová, Eva: Ahoj, bráško. Rodiče, Praha 2004.

Kromě práce s motivem tělesného handicapu v podobě nevidomého dítěte, Procházková zdařile pracuje s tematikou času. Autorka zvolila čas čekání na večeři, jako dobu vhodnou k povídání o tom, co bylo, je a bude. Večeře zde symbolizuje „(...) příjemný akt v závěru dne, spojený se zklidněním, s návratem jednotlivých členů rodiny, s posezením a rekapitulací, co jsme za den vykonali, co se podařilo a co nás čeká zítra.“³⁴ s posezením celé rodiny u stolu a rekapitulací všeho, co se každému členu rodiny během dne událo, vydařilo. Motiv času je zde rozpracován v několika rovinách. Kromě doby „pět minut“ čekání na večeři se v dialogu tatínka s Babetkou setkáváme s časem mamčině čekání na dopis od Babetčina pravého otce, který však zůstal v Brazílii. Po přečtení dopisu zavírá maminka holičství na časově vymezený úsek magických 3 dnů. Doba čekání na narození Babetky je vyplněna postupným sbližováním maminky s člověkem, který jí doručil onen osudný dopis a zároveň si postupně získal její srdce a převzal zodpovědnost za nevlastní dítě. Nejdůležitější časový moment je obsažen v době čekání na operaci. „Okamžik, kdy lékař sejmul Babetce obvaz, je vyvrcholením celého příběhu, tím je naplněna víra dětského čtenáře ve šťastný konec. Ne nadarmo se v této knize říká, že všechno má svůj čas.

Nedílnou součástí této knížky jsou ilustrace Václava Pokorného (Příloha 8), který zdařile vykreslil autorčin záměr. Postavy jsou lehce karikovány, v místech, kde si Babeta svůj svět představuje, hýří ilustrátor barvami a fantazijními obrazy. Ilustrace jsou neohraničené, celoplošné a text je umístěn přímo do malby.

2.6 HLAVNÍ VÝHRA

V hlavní výhře je rozvinuto pět příběhů o kouzlech všedního dne, která prožijí děti jednoho města a jedné čtvrti. Povídky jsou uvedeny stránkovým mottem – snem o tom, jak se jedné noci probudil vítr a sebral spícímu kouzelníkovi stříbrný župan, z jehož záhybů se sypala droboučká zrnka pouštního písku. „Všude, kam vítr zrnko donese, přihodí se něco podivuhodného“ končí na jedné

³⁴ Urbanová, Svatava: Pět minut před večeří. In.: Tvořivá dramatika, 1997, č. 1, s. 31.

straně svoje motto autorka, následuje první povídka s názvem **Konec kouzelné svíčky**.

„Musíme se učit o všechno dělit, řekla paní učitelka...“ (s. 7) Její slova si Lukáš vybaví v momentě, když po cestě ze školy málem zakopne o nohy žebrajícího muže. Lukáš se dlouho nerozmýšlí a položí mu svou svačinu do čepice k pětikoruně. Majitel „čapích nohou“ nechce zůstat dlužen, a tak Lukášovi na oplátku daruje ušmudlanou, ale ne ledajakou svíčku.

„Já na zázraky nevěřím!“ ušklíbl se Lukáš.

„Já taky ne,“ prohlásil dlouhán rozhodně. „Ale tohle je kouzelná svíčka. Docela obyčejná kouzelná svíčka, chápeš?...“ (s. 8)

Nevěřící Lukáš zapaluje po návratu domů údajně kouzelnou svíčku jen ze zvědavosti, aby vyzkoušel její moc. Najednou je postaven před velké dilema. Co si vlastně přát? Má možnost pouze jediné volby, jediného přání. Ale které je to pravé? Co by chtěl ze všeho nejvíce? Elektrickou dráhu s nádražím, tunely, mosty, semaforey, jakou má Kašpar od sousedů, tu by si moc přál, ale to už by si pak nehráli spolu. Nebo by mohl být hezčí .

Představil si svou změněnou podobu. Co by tomu asi řekl Kašpar? A maminka s tatínkem? Nebyl si jistý, jestli by ho chtěli mít kudrnatého. Se srostlým obočím. A co Lenka? Zrovna včera řekla, že Lukášovy oči vypadají jako dva kaštany. A dovolila mu namalovat její obrázek podzimu, za který dostala jedničku. Ne ne, takový, jaký byl, měl Lukáš u Lenky rozhodně větší šance než s modrýma očima! Vzdychl. Mohl by si přát tisíce věcí. Zdálo se mu však hloupé žádat svíčku o něco všedního. Chtěl přijít na něco, co se za peníze nedá koupit.(s. 10)

Díky chvilčkám denního snění, které mu přinášela tatínkova hra na housle, se rozhodl pro to nejužitečnější přání. Práci pro nezaměstnaného tatínka, jehož hra měnila panelákový byt v „pohádkový zámek plný obrazů, veselých i smutných.“ (s. 12)

Náhle se za skleněnými dveřmi rozhostilo ticho. Skladba byla u konce. Lukášovy ruce vylétly samy od sebe do výšky a zatleskaly. Kdyby tak zase mohl hrát někde na jevišti, prolétlo mu hlavou. Vtom zahlédl v okenní tabuli, že se plamen svíčky zužuje a naklání. Naposledy se zatřepetal, zakroutil a zmizel. Ze svíčky zbyla na talířku jen loužička vosku a hádek ohořelého knotu. Ve vedlejším pokoji se ozval telefon. (s. 12)

Ve chvíli, kdy třikrát zatleská tatínkově krásné hře na housle, plamínek svíčky se zatřepetá až zmizí nadobro. Po chvilce zazní telefon, kde tatínek získává místo druhého houslisty v symfonickém orchestru. Pohled na šťastné rodiče hřeje Lukáše u srdce. Chlapec tak dochází k poznání, že ten největší zázrak je, udělat šťastnými lidi kolem sebe.

Povahu kouzla má také dočasně získaná hrdinčina schopnost pohybovat předměty v próze **Eliščiny bláznivé lžičky**. Elišku nebaví hra s děvčaty a jejich gumovými koníky, má ráda činorodé hry plné fantazijních představ, na druhé straně však nechce být sama. Touží po tom, aby měla kamarádky a dokázala děti kolem sebe něčím zaujmout.

Na rohu ulice se rozloučily. Anna zahrnula doprava, Kateřina doleva. Eliška počkala, až se na semaforu objeví zelená, a šla dál rovně. Přemýšlela o tom, jak asi vypadá Annin pokoj. Hra s gumovými poníky ji nebavila, ale ráda by se k Anně někdy podívala. Mohly by dělat, že cestují na létajícím koberci. Nebo že našly tajnou chodbu. Nebo si hrát, že jsou neviditelné. (s. 15)

Díky záhadně nabyté schopnosti, kdy dokáže pouhým pohledem roztančit lžičky, si jí spolužáci konečně všimnout. Už nesesává sama doma ve svém pokoji, každý den je u někoho na návštěvě. Její vztah k vnějšimu světu a k sobě samé se tím proměňuje. Přestane se bát rozvinout svou fantazii ve hrách s jinými dětmi, chová se najednou přirozeně a zajímavě, stává se oblíbenou. Postupně se z ní utváří průbojnější a sebevědomější dívka, která si už nenechá od Leoše líbit jeho ústrky.

Nikdo se nestačil podívat nad tím, jak rychle se stala Eliška ve třídě oblíbenou. Po odpolednách už nesesávala sama ve svém pokoji, denodenně byla u někoho na návštěvě a předváděla kouzla, nad kterými děti vykři-

kovaly nadšením a dospělí vrtěli hlavami. Ani ve škole už nebyla tak tihá a bázlivá jako dřív. Když jí Honza podrazil nohy, hodila po něm na oplátku houbou. Když jí chtěl Leoš vytrhnout svačinu, ucukla a upřela na jeho ořezávátko tak ostrý pohled, až spadlo na zem a zakutálelo se mezi lavice. (s. 21)

Na oslavě Lukášových narozenin se seznámí s Kašparem. Oba si vzájemně porozumí, protože jejich hry jsou plné fantazie. Po oslavě si Eliška najednou uvědomí, že Kašparovi neukázala svá kouzla se lžičkou. Dostává strach, zda ji Kašpar vůbec navštíví. „Přijde Kašpar vůbec? Nerozmyslí si to?“ (s.25)

Eliška dochází k poznání, že pro Kašpara je zajímavá i bez kouzel. V momentě tohoto uvědomění dívčina kouzelná moc nad hmotným světem pomíjí, duchovní, vnitřní síla v podobě znovunabytého sebevědomí zůstává.

Eliška se naposled hněvivě dotkla lžičky pohledem a pak ji rukou smetla na podlahu. Kouzlo bylo pryč. Opustilo ji. Načisto se ztratilo. Ale byl tu Kašpar. Jeho zrzavá kštice měděně zářila v paprscích odpoledního slunce a zvědavé oči na Elišku vyčkávavě hleděly. (s. 26)

Povídka **Hlavní výhra** vypráví o Markovi, který je ve třídě ze všech chlapců nejmenší, v tělocviku ho jízlivý učitel staví na konec řady, kluci ho mezi sebe neberou. Radši by byl jako Honza, který se sice neumí bez chyby podepsat, ale o hlavu převyšuje všechny ostatní spolužáky. Nebo jako Olda s jeho čapíma nohama. Marek o přestávkách smutně pokukuje po spolužácích, kteří hrají fotbal. Když se na ně obrací s prosbou, aby se mohl účastnit hry, setkává se s výsměchem.

„Tebe by za míčem ani nebylo vidět, šmoulo!“

Fotbalisti se zasmáli.

Dita vyplázla jazyk a odešla uraženě k děvčatům, zatímco Marek se posadil na odpadkový koš a na kolena si položil knížku o indiánech, kterou dostal od babičky. Nezajímala ho. Zajímali ho DINOSAURÍ a TERMINÁTOŘI, divoká bitva kolem míče a ohlušující řev, kdykoli se někdo strefil do popelnice označující branku. (s. 28)

Při nákupu potřeb do školy Marka zaujme muž prodávající losy, neodolá a jeden si koupí. Vyhrává hlavní cenu a tou je kůň. Ten k němu začne ve snu promlouvat, vést jej krok po kroku k samostatnosti a sebevědomí.

V noci se Markovi o bílém koni zdálo. Přišel po schodech nahoru, sehnul hlavu, aby se neuhodil o rám dveří, a vstoupil do Markova pokoje. „Jsem tvůj kůň! Proč mě má krmit Petr?“ zeptal se rozzlobeně. Markovi se zatajil dech a strčil hlavu až po bradu pod peřinu. (s. 32)

S každým snem se kůň krůček po krůčku přibližuje k Markovi, jeho otevřenost nabývá větších rozměrů, zároveň se postupně vyvíjí Markova osobnost. Velký kůň jako ztělesnění fyzické síly, kterou chlapec postrádá, pomáhá překonávat Markův komplex malosti. Tím, že se začne o koně sám starat, naučí se na něm jezdit, začne si sám věřit. V hodině tělocviku se ohradí vůči učitelovým jízlivým poznámkám. Beze strachu, jedním dechem mu dokáže říci, vše co ho celou dobu tížilo na srdci.

(...) stejně je to všechno pitomost. Nikdo není tak velkej, jak vypadá, ale jak se cítí! Nikdo, rozumíte? Ani lidi ani koně!“
Zásoba dechu mu vystačila až do posledního slova. Zavřel pusku a spokojeně zafuněl nosem. Cítil se na metr osmdesát. Možná ještě o nějaký centimetr víc. (s. 40)

Nemůžeme říci, zda Markovi pomohl snový prožitek, nebo každodenní starost o vyhraného koně. Závěr příběhu ponechává autorka otevřený, dává nám v tomto případě možnost volby.

Povídka **Ahoj Ervíne** je stylizována jako hlasová nahrávka dopisu. Vypravěčem je malý Kašpar. Málo sebejistý chlapec většinou z nervozity koktá, hlasitá promluva, jakýsi dialog dvou subjektivit (strukturního vypravěče a strukturního posluchače), má však osvobodivý charakter.

Ahoj, Ervíne! Včera mi táta koupil novou kazetu, abych si mohl nahrát z rádia, co se mi líbí. Ale já jsem si řek, že ti ji radši po – po – pošlu. Psát se mi nechce. Když píšu, připadá mi jako by mě někdo držel pod vodou. Hnusnej pocit! Kazeta je lepší. Aspoň uslyšíš hlas svého malého zrzavého bratříčka! (s. 59)

Malý Kašpar se nachází v nelehké pozici. Jeho rodiče jsou rozvedeni a nemají na výchovu syna příliš času. Kašpar trpí kdejakou dysfunkcí včetně dyslexie a dysgrafie, a sám se potýká s handicapem, kvůli němuž se mu všichni smějí, s koktavostí.

To bych rád věděl, jestli si taky myslíš, že je všechno moje vina. Já se nikdy neperu jen tak. Vždycky jenom když se mi někdo vysmívá. To pak začnu koktat ještě víc a dostanu vztek a vůbec nevím, co dělám. Od té doby, co jsi odjel a my se přestěhovali, to bylo čím dál horší. Už jsem neřekl jedno slovo normálně. Nejdřív mě dali do takové třídy, kde bylo jenom pět dětí. Ostatní nám říkali Pořapanci. (s. 61)

Promluva k Ervínovi je jediným světlým bodem v Kašparově „samotě“, kdy se potřebuje ze všech svých problémů a utrpených křivd někomu vypovídat. Magnetofonová nahrávka je jakýmsi voláním o pomoc v momentě, kdy se svěřuje s myšlenkou na sebevraždu.

Ted' ti něco řeknu, ale jenom tobě! Já jsem se to odpoledne rozhodl, že jestli mě pošlou do internátu, skočím z okna. Řek jsem si, že to fakticky udělám. Aby viděli. (...) (s. 64)

(...) Pro dnešek se s tebou loučím, brácho! U mikrofonu byl Kašpar, redakční spolupráce Kašpar, koktavé efekty Kašpar! Over – chci říct: přepínám! Chci říct: Už se na tebe těším! (s. 66)

Jeho vzpomínání a vyprávění o tom, co se událo, nese v sobě psychologické konotace bez ohledu na dobu, kdy text vzniká. Vypráví o tom, co se stalo, významem se však směřuje do budoucna. Stejný nebo podobný postup volí Procházková často. Povídka Ahoj Ervíne se odlišuje nejen stylem, ale narozdíl od ostatních se v ní nesetkáváme se zázrakem. Ervín je postava, která právě ze všech dětí potřebuje nejvíce pomoci.

V povídce **Ataláva** nese nádech tajemství neobvyklé slovo. Po jeho přeslabikování se začne v životě dívky Dity odvíjet řetězec náhod. Dita žije sama se svou maminkou ve starém domě. Na obzoru se však objeví problém

s nuceným stěhováním. Jedinou možnou variantou se nabízí přestěhování do nového sídliště na druhém konci města. To vše znamená opustit místo, kterému Dita uvykla, všechno se změní. V nové škole budou nové děti a noví učitelé.

Nikdo nebude vědět, jak nerada se Dita hlásí. Jak ráda hraje fotbal. Určitě k ní nepřijde žádný Olda a neřekne jí: Na holku kopeš docela slušně. A co družina? Budou tam dětem taky vařit rýžový nákyp podporující růst malíčků? Nebo bude každý druhý den rajská? (s. 49)

Po cestě ze školy přemýšlí, jaký rým by se jí hodil ke slovu sláva. Najde ho napsaný růžovou barvou přímo na chodníku. Rým, kolem kterého už měsíc chodila zněl ATALÁVA. Jelikož význam tohoto záhadného slova nikdo nezná, Dita si ho osvojí jako zázračnou formulku s vírou v jeho kouzelnou moc.

Dita růžová písmena polohlasně přeslabikovala nejdřív popředu a potom pro jistotu ještě pozpátku, nadechla se a oběma nohama na dlaždici skočila. Chvilí zůstala tiše stát, pak se zvolně, opatrně rozhlédla. Stalo se něco? Jakýsi pán zahýbal kolem rohu a pískal na psa, ulicí projelo auto, z blízkého javoru se snesl list. Dita zklamaně vzdychla. Tajemství selhalo. Učitelka měla pravdu: Ataláva bylo hezké slovo, nic víc. (s. 51)

Zklamaná Dita, nachází na chodníku nejen toto záhadné slovo, ale i zápisník starého pana Vencla, který žije sám ve velkém domě se zahradou. Dita mu ho navrátí zároveň se mu svěřit se svou bolístkou - stěhováním na sídliště. Pan Vencl v tomto příběhu je jakýmsi ztělesněním pohádkového dědečka a zároveň nahrazuje absenci Ditina otce. Jeho dům se stane novým domovem pro Ditu a její maminku. Od té chvíle jakoby mávnutím proutkem, zmizí Ditiny chmury i růžový nápis.

Hlavní výhra je kniha povídek o současných dětech a jejich skutečných trápeních a starostech. Jak jsme již u Procházkové zvyklí, otevírá se tu před námi neidylicky načrtnutý svět, ve kterém dnešní děti žijí. Je to zřejmé především z užití detailů typu náušnice v nose, narážky na Terminátora apod. Nechybí zde závažná témata jako je tělesný handicap v podobě vady řeči, pocit osamělosti a outsiderství, sociální nouze.

„Autorka umí dovedně rozehrát vztahy tak, aby z nich na malé ploše (rozsah povídek se pohybuje kolem deseti stránek) vykřísla problém, který hlavní postavu dané povídky trápí. Přímé řeči jsou dokladem vypravěčské střídmosti a dovednosti. Iva Procházková charakterizuje postavy nepřímou, a to především akcí.“³⁵ Oproti jiným knížkám Ivy Procházkové je tu však cosi nového. Všechny pět povídek se sice pohybuje v současném světě nicméně vždycky se postavy setkají se zvláštní událostí, která někdy hraničí – z určitého úhlu pohledu – až se zázrakem (neuvěřitelná shoda krásných náhod, zážitek telekineze apod.). A právě díky této události na pomezí reality a zázraku se začíná rozmotávat problém, ve kterém je postava uvězněna.

Prvky z fantazijního světa působí u několika dětí, které se znají, ale netuší nic o problémech svých kamarádů. Imaginativní prvek, ve spojení se šťastnou shodou okolností a náhod, jim dá popud k ráznému vyřešení osobního nebo rodinného problému. Výjimku tvoří povídka Ahoj Ervíne, jejíž konec ponechává autorka otevřený. V tomto příběhu se Iva Procházková poprvé dotýká závažného motivu dětské sebevraždy, kterou Ervín považuje za východisko ze svého osamění a pocitů bezradnosti. Jeho volání o pomoc se uskutečňuje prostřednictvím magnetofonové nahrávky.

V poměrně krátkých příbězích udržuje autorka dějové napětí na malé ploše, především díky výstavbě textu. Užívá k tomu jazykových prostředků, jež napětí podporují. Patří mezi ně zvolací věty a především dialogy psané mluveným současným jazykem. Hlavní výhra je důkazem toho, že Iva Procházková má dar podívat se na obyčejné věci nesamozřejmě, nezůstává ve vyjetých kolejích a je schopna pátrat po nečekaných vztazích a otázkách.

2.7 ÚNOS DOMŮ

Dvanáctiletý Libor přišel při autonehodě o rodiče a od té doby žije u bohatých příbuzných. Má všechno včetně vlastního počítače a dokonalé tenisové výzbroje, jen jedno mu zoufale chybí – skutečný cit, láska. Strýc a teta jsou

³⁵ Provazník, J.: Další výhra Ivy Procházkové. In.: Tvořivá dramatika 1997, č. 3, str. 37.

chladní lidé, pro které je jediným smyslem života podnikání, a s dospívajícím klukem si nevědí rady.

Zatímco teta se na lidi nedívala, strýc je neposlouchal. Věděl předem, co řeknou. Byl si jistý, že po světě chodí jenom dva druhy jedinců: ti, kteří jeho peníze utrácejí a ti, kteří mu pomáhají je vydělávat. Já patřil do první skupiny. (s. 7)

Shodou okolností a náhod se však Liborův život ze dne na den promění s razancí téměř srovnatelnou se ztrátou rodičů. Krátce po narozeninové oslavě je Libor unesen dvěma vyděrači, kteří jsou přesvědčeni, že za něj obdrží tučné výkupné. Odvážný mladík jim ale plány zhatí, protože se mu po noci strávené v polorozpadlé chatě podaří uprchnout.³⁶ Nasedá do starého vlaku, jehož trasa končí na malém venkovském nádraží.

Vlak stál, všude ticho, dveře mého kupé dokořán. Někam jsme dojeli. Otevřel jsem okno a vyklonil se ven. Po včerejším dešti ani stopy. Slunce stálo vysoko na obloze a rozpalovalo plech vagónu, že ses ho nemohl dotknout. Uviděl jsem venkovské nádraží s prázdným nástupištěm, zavřenou pokladnou a opršelým nápisem KROUPOV n. Š. (s. 32)

V malebné budově už neskřípají otočné jízdní řády, ale žije v ní nekonvenční rodina Panenkových, která své děti nemůže obdarovat materiální, leč chladnou „láskou“, ale zato jim dává spoustu něhy, legrace a hlavně pocit domovského tepla.

Ve chvíli, kdy se Libor ocitá v zapadlém šumavském kraji, se začíná paralelně odvíjet příběh Gusty (druhé hlavní postavy). Gusta je jedenáctiletý chovanec dětského domova, kterému se podaří po několika neúspěšných pokusech o sebevraždu při převozu do nemocnice utéci, a tak se stejně jako Libor stává pohřešovaným.

---

³⁶ Kniha vznikla na základě zprávy, kterou spisovatelka zaslechla v rozhlase. „Skutečně došlo ke zmizení, o kterém ostatně slyšíme každou chvíli, ale neobvyklé na té informaci bylo, že ten kluk byl třináctiletý, a říkala jsem si, že to už není věk, v němž se dítě zatoulá, a že za tím je možná nějaká tragédie, začala jsem nad tím přemýšlet a celý příběh jsem si vymyslela.“ (Z rozhovoru s Ivou Procházkovou, Praha 2002)

Náhoda napomůže tomu, že Panenkovi považují Libora za uprchlého Gustu z dětského domova. Chlapec neprozradí svou pravou identitu, protože je mu v novém prostředí moc dobře. Konečně může společně prožívat ta pravá dětská rodinná dobrodružství. Setkává se s vřelou, nesobeckou láskou Erika a Blanky, kteří si ke své vlastní postižené dceři ještě adoptovali další děti Jitku a Filipa. Takové pocity u svých dřívějších chráněnců či na internátní škole pro horních deset tisíc nezažíval. Neví jak se s těmito novými pocity vyrovnat, ví že jednou nastane den, kdy rodinu, kterou si zamiloval, bude muset opustit a opět se navrátit do toho chladného, vypočítavého „domova“ bez lásky.

Cítil jsem smutek a radost dohromady. Radost mnou protékala jako teplá řeka od žaludku až po konečky prstů. Čerila se mi v drobných vlnkách kolem páteře. Cítil jsem ji na kůži obličeje, kterým jsem se dotýkal Blančina měkkého těla, i v nose plném nepojmenovatelné a pro mě do té doby neznámé vůně. Byl jsem tou radostí zaplavený od krku až po špinavou patu, která mi čouhala ze sádry. Smutek seděl v hlavě. Říkal mi, že je to na chvíli. Že už jenom tři dny a budu muset odejít. (s. 76)

Osud Libora a Gusty je v mnoha ohledech podobný. Oba jsou sirotky, nejsou nikým příliš hledáni a postrádáni a oba si ve svém nitru vytvořili představu svého světa. Gusta kreslí comicsový příběh o statečném rytíři, který podstupuje marný boj se zlou čarodějnici (ředitelkou dětského domova, která si na něj zasedla). Poslední obrázek, kde rytíř leží poražený na zemi a na něm vítězoslavně stojí čarodějnice značí, že veškerý Gustův boj byl marný a poslední možností je jeho útěk a následná sebevražda.

Libor ve fantazii podpořené počítačovou hrou Stvořitel světa projektuje krajinu navlas shodnou s šumavským koutem kam jej osud zavál.

Při té hře jsem si, Pane užil! A víš, co bylo nejpodivnější? Věř mi to nebo ne, jednou jsem si vymyslel krajinu, která se navlas podobala téhle. Byla v ní cesta, po které teď spolu jdeme, kopce na druhé straně údolí i ten tlustý dub, co za chvíli vykoukne za zatáčkou. Všechno jsem do té krajiny naplánoval i když jsem ji tenkrát neznal. Já vůbec netušil, že takové místo někde na světě opravdu je! A i kdybych to tušil, ani ve snu by mě nenapadlo, že tu jednou budu žít! (s. 13)

Vše je idylické. Libor má nové „rodiče“, bratra, sestry, zažívá si s nimi chvíle toho pravého štěstí, ale návrat k realitě se stejně jako konec prázdnin nemilosrdně blíží. Chlapec přiznání oddaluje, ale nelze je odkládat donekonečna.

Jednoho dne je Gustovo tělo vyloveno z nedalekého rybníka. Pravou totožnost utopeného však vzhledem k okolnostem nebylo možno prokázat. V momentě, kdy se Libor dovídá o smrti Gusty, dostává se na rozcestí. Má zůstat, či odejít? Ohlíží se zpátky, bilancuje svůj dosavadní život u tety a strýce a těch pár kouzelných dní u Panenkových. Libor si připadá jako zloděj, který ukradl život někomu jinému, pohne se v něm svědomí a dává se na útěk.

Teď byl čas vrátit ukradené jméno. Čas odejít. Vstal jsem a vykročil po lesní cestě zpátky k domu. Čím víc jsem se blížil, tím jsem šel pomaleji. Viděl jsem hajného, jak stojí rozkročený se svou harmonikou před vchodem, slyšel jsem rychlou taneční melodii a viděl blanku s panem Podestátem, jak si pro pobavení ostatních vymýšlejí komické taneční figury. I Erik tančil. (...) Věděl jsem, že se k nim za chvíli připojím a bude se smát, tančit a zpívat jako oni, Věděl jsem, že to bude naposledy. (s. 100)

Na útěku ho naštěstí zastaví adoptovaný Filip, jemuž Libor svěří celé své tajemství. Spolu se vrací k Panenkům, ale tajemství zůstává nadále jenom mezi nimi a psem Panem. Libor přijímá novou identitu, nové jméno, adopci a především zodpovědnost za sebe samého. Impulsem k tomuto rozhodnutí se mu stává ne-spravedlivé nařčení tety a strýce z nevděku a krádeže šperků a následného útěku. Tečku za svou minulostí udělá tím, že tetě a strýci zašle dopis, v němž se rozloučí a poděkuje za vše, co pro něj udělali a pod Gustovým jménem začíná nový život ve skutečné milující rodině, protože veškeré materiální výhody, dárky, drahá škola nemůžou nahradit Blančino pohlazení.

Kniha provokuje již svým nelogickým názvem a má všechny znaky dobrodružné prózy. Autorka předestírá hned několik osudů lidí, jejich vztahy, otázku důvěry a nedůvěry, citového chladu i pocit osamění. Vše se nakonec vyřeší ve prospěch hlavních hrdinů.

Určitou námětovou podobnost můžeme vypožorovat v knize Otty Hoffmana *Útěk*.³⁷ Dětský hrdina jeho příběhu je také hrdinou mezní životní situace, který se dostává víceméně proti vlastní vůli do rozporu s obvyklými rozměry dětského světa. A právě tím, jak se pohybuje mimo ně, poznává je víc než kdy jindy. Teprve na útěku od domova, od školy, od rodičů a kamarádů zjišťuje v čem jsou skutečné lidské hodnoty, uvědomuje si i skutečný smysl svého dětství, teprve tam, kde se stává vyděděncem, kde se načas sám vylučuje z běžného společenství, tedy v hraniční situaci, kdy jde o vše, kdy hrdina stojí před nebezpečím ztráty nejvlastnějších lidských kvalit, dochází k poznání lidskosti svého dětství jako hodnoty, bez níž by se neuměl obejít.

Do děje příběhu je čtenář vtažen přímo. Vypravěčem je hlavní postava Libor Ješín, který svůj příběh vypravuje svému psu Panovi. V momentě, kdy se Libor ocitá v nové rodině, začíná se odvíjet příběh Gusty, jehož osud a postavu poznáváme zprostředkovaně formou zpráv z novin, strohých informací. Chlapci se ocitají v podobné situaci, ale každý ji řeší po svém. Důležitá je především samotná identifikace Libora s postavou Gusty. „Líčením pocitů Libora v roli utečence je nám přiblížen i vnitřní svět Gusty. Dochází tu k jakési vnitřní projekci Libora do Gusty. K největšímu poznání dochází právě v okamžiku, kdy Libor vstupuje do postavy Gusty a jedná sám za sebe, avšak jako by to byl Gusta.“³⁸ Libor se zpočátku brání přijmout jeho jméno. Posléze s vědomím, co činí přejímá i určitou zodpovědnost za jeho smrt. Autorka používá nepřímou charakteristiku hlavních postav. Poznáváme je na základě jejich jednání, pocitů, názorů, vnitřních monologů. Hlavní postavu sledujeme v určitém vývoji, Liborova postava se postupně utváří, dospívá v názorech na život, mění své priority, hodnoty, poznává život i ze stinných stránek.

Věra Vařejková³⁹ ve své recenzi říká: „Autorka ponechala stranou okolnosti, které by nutně v reálném kontextu podobné dění provázely, například pát-rání, stíhání, konfrontace. Nešlo jí o ně, třebaže jejich absencí se příběh vymyká z příznačných souvislostí. Šlo jí o konfrontaci dvojího doma.“ Tímto principem

³⁷ Hoffmann, O.: *Útěk*. Albatros, Praha 1987.

³⁸ Lauková, Lenka: *Únos z domova, který je ve skutečnosti útěkem domů*. In.: *Tvořivá dramatika* 1998, č. 1, s. 59.

³⁹ Vařejková, Věra: *Paradoxy a konfrontace*. In.: *Ladění* 1998, č. 4, s. 11.

je opravdu celá kniha prostoupena. Únos není únosem v pravém slova smyslu. Je cestou do nového domova. Iva Procházková záměrně opakuje stejné situace, avšak s různými lidmi (např. oslava narozenin u Ješínů a u Panenků), vztah Libora ke kočce a ke svému psovi působí kontrastně, postava tety Jolany, kterou Libor přirovnává ke zjevu z výkladní skříně a její protipól v postavě bodré, veselé, milující Blanky. Záměrné užití těchto kontrastů celý příběh ozvláštňuje, nutí čtenáře k zamyšlení, hledání souvislostí, dává vyznít životním rozhodnutím i těžkým chvílím v příběhu.

Text je pozoruhodný také z hlediska kompoziční a jazykové výstavby. Autorka užívá často přímých řečí a krátkých vět které působí velice dramaticky a udržují čtenáře ve stálé pozornosti. Celé vyprávění je velice dynamické, poutavé. Autorka bohatě využívá prvky hovorové češtiny, slangu, velice zdařile přizpůsobila jazyk hlavních postav jejich věku i věku samotného čtenáře.

Procházková se v této knize dotýká hned několika důležitých aktuálních problémů, které trápí dětský svět. Hlavními motivy se zde stávají útěk, únos, otázka peněz, hodnoty dnešní doby, adopce, opatrovnictví, problém handicapu a dětské sebevraždy.⁴⁰

2.8 SOVÍ ZPĚV

Děj Sovího zpěvu je situován do severoněmeckých Brém a odehrává se v budoucnosti, v roce 2046. Technika již umožnila lidem mnohem pohodlnější život než dříve, řada civilizačních problémů se však nezmenšila a některé se naopak vyhroutily. Jedno z největších nebezpečí představuje stoupající hladina moře a nekončící deště. V atmosféře všeobecné nervozity z přívalů vod se odvíjejí také osudy rodiny bydlící ve středostavovské čtvrti ve starém chátrajícím domě. S hlavními protagonisty příběhu, šestačtyřicetiletou matkou, jejím téměř osmnáctiletým synem Arminem a devítiletou dcerkou Gézou, se seznamujeme

---

⁴⁰ Únos domů si v literární podobě našel cestu nejen ke čtenářům v Česku, ale i Nizozemsku, Německu i Dánsku. Jeho filmové zpracování se dostalo na plátna kin v roce 2002.

při snídani. Matka se chystá do práce, syn a dcerka do školy. Jejich dialog přerušuje hlas z rádia, který připomíná, že:

(...) je sedm hodin, třicet pět minut, pátek, osmnáctého května, čtyřicátý šestý rok báječného jedenadvacátého století, které si osvícení politici navykli nazývat stoletím lidskosti, zatímco méně osvícení lidé spíše mluví o století propadlých směnek. (s. 9)

Venku ustává déšť, Géza by se ráda odstěhovala z Brém do Vídně. Je tam tepleji. Rodina se rozchází. V Brémách – a je tomu tak zjevně i jinde v Evropě roku 2046 má každý člověk svého komputerového partnera, svého univerzálního zповědníka – PPP neboli personálního počítačového poradce.

„Od dětství vyprávím PPP všechno, co se mi zdá důležité. Od konkrétních fakt až po nejrůznější přání, obavy, sny. Mnohé z nich jsem sám dávno zapomněl, ale ve spolehlivé paměti PPP jsou zakódovány jednou provždy. Vytvářejí bohatý, neustále se proměňující obraz mého já.(s. 27)

Přestože bizarní přístroj ví o Arminovi všechno, nepomáhá mu zbavit se „neidentifikovatelného pocitu marasmu“ a strachu, jež ho provázejí od okamžiku, kdy vstal od snídaně.

Armin se lhostejně rozešel s přítelkyní Norou a marně hledá cestu k sobě samému. Pocity nejistoty a prázdnoty neparalyzovala ani léčba v Domu harmonie. Přestává se identifikovat s PPP. K definitivnímu zlomu dochází v civilizačním centru. Když se spojí s centrálním počítačem a udá svůj kód, vlomí se do PPP nějaké dívky.

„Před sebou mám úplně cizí dívku. Na něco hledí. Nevím na co. Neznám ji. Zničehonic mě popadne touha dozvědět se, co dívčiny oči hledají. Na co se upírají. (s. 83)

Ač si je vědom, že jeho počínání je trestné, dá povel k rekapitulaci posledního záznamu. S údivem poznává v dívce spolužačku, s níž navštěvuje výtvarnou dílnu. Cítí, že by měl spojení přerušit a požádat centrální počítač o korekci. Neučiní to. Vyslechne otázky Rebečina počítače a zároveň její odpovědi a přede-

vším ho upoutá přitažlivý zpěv linoucí se z monitoru. Je to Soví píseň, kterou si Rebeka vymyslela, když byla malá holka, aby zahнала strach ze samoty.

Martin Reissner⁴¹ ve své recenzi říká: „Jen s výhradami lze ovšem přijmout fabulační berličku, s níž autorka „podsouvá“ Arminovi novou partnerku. Řešení dějového ustrnutí pomocí vyspělého (a naší zkušenosti neznámého) technického aparátu popsaného jen v hrubých obrysech devaluje precizní dějovou stavbu. Před čtenářem je tím opravdovost vztahu hrdinů novely zbytečně zpochybněna.“ Autorčin záměr byl však jiný. Tím, že umožnila Arminovi prostřednictvím PPP nahlédnout do „zповědi“ jiného člověka, dovedla ho k poznání, že není na světě jediný, kdo má problémy. Armin poznává dívčino citové strádání (ne nepodobné jeho vlastnímu), její plachost a neukotvenost. Ve skrytu své duše cítí, že je to dívka, která mu byla osudem souzena. Náhodné setkání Armina s Rebekou v tančírně Peklo, další setkání před půlnocí před školou, do které chodí Géza, po němž následuje pozvání promoklé Rebeky do bytu, jen jeho rozhodnutí utvrdí.

Rebeka přespí v Gézině pokojíčku. Když se v osudné ráno 19. 5. 2046 probudí, město je zaplaveno. Dokonale promyšlený systém zabezpečení proti povodním zkolaboval. Během jediného dne - od rána do noci - se radikálně mění život Arminovy rodiny, ale i celého velkoměsta. Hrůzu nastávajícího rána umocňuje Arménovo bezradné hledání matky, kterou nalézá v „místnosti na večírky“ utonulou.

Přestože jsem přes zvířené bahno nic neviděl, vím, že tam dole je máma. Jsem si naprosto jistý. Počítám do dvaceti, načež se potopím znovu. Teď se orientuju mnohem rychleji. V několika vteřinách najdu okno a začnu je systematicky ohmatávat. Od jednoho rohu k druhému. Gumové těsnění je odlepené, jeho konec visí ven. A ještě něho vyčuhuje. V pravém horním rohu zahlédnu přes kal vody cosi blýskavého. Váhavě se toho dotknu. Pod prsty nahmatám spirálu prstýnku, který odjakživa obepínal mámin prsteníček. Byl jí malý, nedokázala ho sundat. I teď drží pevně. Ani proud vody, pohazující si máminou rukou jako drobnou hračkou, jí ho nesebral. (s. 149)

---

⁴¹ Reissner, Martin: Temný zpěv sov v přívalech vod. In.: Ladění 1999, č. 3, s. 13.

Teprve až se smrtí matky Armin dospívá v muže, jelikož na jeho bedrech leží zodpovědnost za životy Rebecky a Gézy. Strachu se zbavuje teprve se záchranou Gézy v nemocnici.

Soví zpěv Ivy Procházkové je fiktivní sondou do života populace na konci první poloviny jedenadvacátého století. Má odpovědět na otázku, zda se tato společnost, honosící se zázraky techniky, stejně úspěšně vyrovnává z pocity strachu ze samoty a z vykořenění ze společnosti, z nenaplnění touhy mít vedle sebe někoho blízkého, za jinou osobu nezaměnitelného. Spisovatelka před námi otevírá zcela nový pohled na problémy současné doby. Přestože příběh je situován do budoucnosti, téma neúplné rodiny, dospívání, první lásky, překonávání samoty mají všeobecně lidskou platnost. Iva Procházková zdařile vystihla psychologii postav matky a Gézy a to především jejich smutek způsobený nepřítomností manžela – otce. Psychická nevyrovnanost matky reflektuje její touhu po pevnějším partnerském vztahu, založeném na nezaměnitelnosti osoby. Z osmera zklamání v mužích to poslední, k němuž došlo několik hodin před katastrofou, tiší matka alkoholem. Když nezodpovědnost lidí plně důvěřujících technice způsobí prolomení hrází, rozespálá žena nedovede vodnímu přívalu čelit a hyne.

Devítiletou Gézu činí relativně šťastnou vědomí, že má dědečka „s bratrem dohromady“, zatímco ostatní příbuzné mají „každý zvlášť“. Komunikaci s dědečkem tají, aby se matka nerozcílovala, protože její vztah k němu je přinejmenším chladný. V komunikaci s vlastním otcem Géze brání neznalost finštiny. V podstatě i ona je nešťastná. Osobitou reakcí na pocit opuštěnosti a samoty je její chuť k jídlu a záliba ve vyprávění „praštěných“ vtípů, s výjimkou toho o Majerové, kterým po zdařilé operaci apendixu častuje Rebečku a Armina.

„Zajímavou vrstvou Sovího zpěvu je způsob nakládání se znaky domácího a cizího. Město je vykresleno jako bludiště paralelních světů, kterými hrdinové dokáží prostupovat. Arminovy vazby na spolužáky ve škole i bizarní komunikace s počítačem patří do prostoru ne-domova, jakési blízké cizosti nepřijatelné zejména nedostatkem pevného citového řádu.“⁴²

⁴² Reissner, Martin: Temný zpěv sov v přívalech vod. In.: Ladění 1999, č. 3, s. 13.

Kniha *Soví zpěv* představuje z hlediska kompozičního i z hlediska zpracovanosti hlavních i vedlejších dějových linií jeden z vrcholů tvorby Ivy Procházkové.⁴³ Autorka užívá jazyk blízký dospívajícím. Vypravěčské postupy si autorka vypůjčila z filmu, dále se zde setkáváme s vnitřními monology, s citacemi dialogů, které mají podobu dramatického textu, s deníkovými záznamy a publicistickými komentáři. Z dialogů nebo nedialogizovaných epizod, někdy několikařádkových, jindy i dvoustránkových (ty ve stylu novinářské zprávy, vypravuje většinou Armin), získáváme zevrubnější údaje o členech rodiny, o jejich bydlení, o způsobu života, o příbuzných, zvláště o dědečkovi z matčiny strany, o přátelích, o záplavě velkoměsta v časných hodinách ranních 19. května 2046, o zmatku, který nastane, když přestane fungovat dodávka vody, plynu, elektřiny, když selže doprava a člověk se musí spokojit i s nejprimitivnějším prostředkem přepravy, vorem, nebo dokonce dveřmi, jak to udělal Armin, když z devatenáctého na dvacátý květen odvážel Gézu na poslední chvíli do nemocnice.

Konec je neurčitý, neuzavřený, jednoznačně neztvárněný a je na dětském čtenáři, aby si ho sám dotvořil a dopracoval tak příběh do úplné podoby.

Iva Procházková dokázala vytvořit vrstevnaté, psychologicky zpracované dílo, které dospívajícím čtenářům nabízí nejen živoucí vzory, ale jež také dokládá, že hrdinství je pojem velmi relativní a cesta ke správnému rozhodnutí bývá mnohdy neobyčejně komplikovaná a bolestná.

2.9 KAROLÍNA

Stručný životopis šestnáctileté, jak zní podtitul tohoto „prvního klasického dívčího románu“ iniciovala Karolínina profesorka herecké výchovy na konzervatoři. Zamyšlení nad desítkou let, kterou se prokousaly někdejší děti na práh dospělosti (Karolína se od 2. dubna 1998 za skoro dospělou pokládá), má studentům pomoci podívat se na uplynulá léta s odstupem, zbavit se strachu ze zeměšnění, poznat se.

---

⁴³ Kniha *Soví zpěv* byla roku 1999 oceněna Zlatou stuhou v oblasti beletrie pro mládež za novátorský pohled na dospívající.

Karolína se pouští do spisování s vervou a chutí. Poznává, že psaní jí pomáhá chápat souvislosti. Ví, že nerespektuje zákonitosti slohového útvaru zvaného curriculum vitae, stále se proto paní profesorce omlouvá, ale své záliby v uvádění detailů se nevzdává.

Stručnost, aby bylo jasno, nikdy nebyla mojí silnou stránkou. Mám ráda detaily, poznámky na okraj, odmlky v řeči – všechno to skryté, nedějové, pro mě rozhodující. (s. 7)

Dívka obšírně rozvíjí vzpomínky z dětství, přiřazuje k nim i trpké zážitky rodičů a prarodičů v dobách diskriminace. Především uvěznění dědečka velmi poznamenalo tatínkovo dětství.

Ze dne na den se všechno změnilo. Najednou s tatínkem nikdo nechtěl kamarádit. Nikdo s ním nechtěl chodit do školy a ze školy. Ani v tělocviku s ním žádné dítě nechtělo být ve dvojici. Z tatínka se stal nejdřív vyvrhel, pak samotář, nakonec individualista. Tím zůstal dodneška. (s. 10)

Karolína přiznává, že přestěhování z Prahy do zapadlého městečka Ranova hořce oplakala. Když se však mohla věnovat baletu a navíc našla zalíbení v ochotnickém divadelnictví, na Ranov si zvykla. Její život osciluje mezi domovem, školou, divadlem a baletní školou v okresním městě. Karolína je velice citlivá dívka s vysokými nároky. Chce vyniknout. Dělá všechno pro to, aby se stala baletkou. Ve třinácti letech zjišťuje, že se sice kolem ní točí houfy děvčat, ale kromě spolužačky Karamely nemá přítelkyni.

O Karamele vám toho můžu říct spoustu, ale k ničemu vám to nebude. Chci říct, že Karamela patří k lidem, které nelze popsat. Člověk ji musí vidět, aby pochopil, o co u ní jde. Je jako třešňový koláč nebo miska plná vanilkového krému, podle toho, co kdo rád – s tím rozdílem, že Karamely s nepřejíte. (s. 18)

V té době vstupuje na scénu Lev, idol ranovských děvčat. Karolína přiznává své profesorce, že se do vysokého osmnáctiletého kytaristy s bujnou kšticí rázem zamilovala.

Lev byl velký. Už před třemi roky vyšel z naší školy a podle mínění všech děvčat, která jsem znala, mu nic nechybělo. Měl svoji skupinu, ve které hrál na kytaru, měl strýce v Kanadě, který mu posílal báječná trička, a měl dlouhé vlasy, které si nečesal, ale nechával plstnatět, takže vypadal jako opravdový lev s nádhernou hřívou. Pokud chcete Madam, vědět, jestli se mi líbil, řeknu Vám rovnou, že jsem do něho byla zamilovaná stejně bláznivě jako Tonka a ostatní moje spolužačky, ale na rozdíl od nich jsem si své pocity nechávala pro sebe. (s. 29)

Karolína si je vědoma, že se svými holčičími tvary nemůže svým vrstevnicím konkurovat, protože ji však nikdy „co je dostupné“ nelákalo, rozhodne se bojovat. Její první setkání s Lvem bylo opravdu náhodné. Došlo k němu uprostřed srpna u hřbitovní zdi. Lev ji vybídl, aby s ním a s jeho kamarádem Františkem vystoupila na nejnedostupnější plošinku ve věži ranovského kostela. Františkovo upozornění na obtížnost poslední fáze výstupu Lev odmítá se slovy: „To víš, Karolína že to zvládne! Je šikovná, chodí do baletu! (s. 30) Karolína ho takřka v extázi následuje, ale při sestupu po trámovi věže uklouzne.

Pád z kostelní věže všechno změní. Karolína se najednou ocitá ve středu dění. Ke značnému úžasu lékařů a dokonce i ranovského faráře, který věří na zázraky jen omezeně, se nezabila. Následuje tříměsíční léčení v nemocnici a další týdny v rehabilitačním zařízení. Tam ji později Lev „tajně“ navštíví. Schová se u ní na pokoji a tam společně usínají. Jeho nocování u Karolíny je však prozrazeno.

Probudilo mě prudké zatřesení. Vytřeštila jsem oči. Nad postelí stála ošetřovatelka a hleděla na mě s ústy staženými do úzké ostré linky, podobající se ležatému vykřičníku.

„To má být vtip?“ sykla a pohled jí sklouzl k mému rameni. Pootočila jsme hlavu a uviděla Lva. Lva, kterého jsme nestihli uklidit do skříně. Lva, pokojně spícího vedle mě, s nosem zavrtaným do mého podpaždí. Lva, který ze spánku tiše oddychoval a netušil, že se nad námi stahují temná mračna. (s. 64)

Následuje nepochopení dospělých, maminka rada Lvovi, aby si našel děvče přiměřené svému věku a neplašil malou holku a otcovo vyhlášení klatby, která měla být sňata z vinice za dva roky. S pádem z kostelní věže se Karolíniny sny o

baletu rázem rozplynou. Dívka znovu hledá smysl života, studuje na gymnáziu, ale daleko víc ji upoutává práce dramatického kroužku, v němž nadšeně zvládá roli Lízy Doolittlové. Rozhodne se pro studium na herecké konzervatoři. V prvním ročníku se její třídní učitelkou stává Madam, inspirátorka životopisu. A jak to vše dopadne? Babičce stačí Karolínino prohlášení: „To nejdůležitější mi Lev dávno řekl. A všechno ostatní počká.“ V závěru svého stručného 140 stránkového životopisu Karolína profesorce sděluje, že Lev přijede z Kanady do jižních Čech a ona, Karolína, že se s ním setká. Autorka příběh ukončuje větou: „Nemáme tušení, jak to s námi dopadne. A to je na tom všem to nejlepší!“ (s. 140)

Iva Procházková se tentokrát pokusila o prózu pro dívky.⁴⁴ Potvrzují to i vybrané náměty, které jsou typické pro dívčí romány. Zde jsou jimi baletní ambice, úraz, ztráta víry ve vlastní budoucnost, první milostné vzplanutí, nepochopení si s rodiči. Z kompozičního hlediska bychom mohli Karolínino vyprávění přirovnat ke klidnému toku řeky, která však čtenáře neuspává. Forma životopisu, kterou autorka pro dívčí román zvolila, umožňuje její hrdince vracet se k prožitým událostem a nahlížet na ně již zralejším úsudkem. Třináctiletá Karolína se přestává cítit osamělá, když po dvouletém citovém dozrávání dospívá k přesvědčení, že její Lev je skutečně člověkem, s nímž ji „svazuje neviditelná pavučina“ a „to ostatní“ že „počká“. A tak je čtenář utvrzen v tom, že láska má fantastickou moc a přenáší hory ve všech dobách a za jakýchkoli okolností.

Procházková se vědomě a s obdivuhodnou znalostí vnitřních duševních pochodů dospívajícího soustřeďuje na proces jeho zrání, jeho nesnadné proměny z dítěte v dívku či hochu. Stejně tak dovede citlivě zachytit peripetie citového vztahu mezi Karolínou a Lvem, směřujícího k postupnému fyzickému a psychickému sblížení. Jistou sémantickou souvislost bychom mohli objevit

---

⁴⁴ Próza s dívčí hrdinkou patří v 90. letech k nejvydávanějším a i autory nejpreferovanějším tematickým typům literatury. Poněkud přesycený prostor dívčí četby však ztěžuje orientaci čtenářů a přemíra textů stahuje celkovou kvalitu tohoto tematického typu do podprůměru. Důkazem toho je například tvorba Lenky Lanczové, Věry Řeháčkové aj., které vydají i několik knih, ale tyto příběhy jsou často bez ambic dosáhnout vyšší umělecké úrovně. Lepší situaci můžeme zaznamenat u autorů, kteří v 90. letech dívčí hrdinku zasazovali do historických kulí. Mezi nejlepší knihy tohoto typu patří bezesporu *Zakázané holky* (1995) Hany Bořkovcové, *Bára* (1997) Zdeňky Plůtkové, *Výjimečný stav* (1995) Antonína Rýgla.

v knize Lenka a Nelka⁴⁵ Daniely Fischerové, která stejně dovedně jako Procházková nahlíží do nitra svých dospívajících hrdinů. Společně mají také střetávání racionálního a iracionálního. Jejich hlavní hrdinky prochází jakousi katarzí v důsledku ohrožení života. Díky prožité krizi konečně nalézají vnitřní rovnováhu. O tom, že mládí není jen bezstarostná procházka růžovým sadem vypráví i kniha Vlasty Svobodové Sázka o dlouhé vlasy.⁴⁶ Její hlavní hrdinka Šárka je po pádu ze stromu upoutána na vozík a stejně jako Karolína hledá ze své těžké situace východisko.

Iva Procházková si neklade žádná vymezení žánrem příběhu pro dívky, nicméně jak v Času tajných přání, tak v příběhu Červenec má oslí uši hrají její dvanáctileté dívky významnou úlohu. Je to role romantická i realistická zároveň, plná naznačených – ještě dětských – vztahů, s laskavým prostředím i drobnými ironiemi života.

2.10 JOŽIN JEDE DO AFRIKY

Jožin je osmiletý chlapec, kterého trápí záhadná nemoc s opakovaným syndromem únavy. Permanentní hochovu vyčerpanost nedokáží odstranit rodiče, lékaři ani homeopat. Ve stavu blízkém zoufalství osloví jeho otce majitel exotického obchůdku s názvem Afrika. Žoviální černoch Yaloké zjistí, že na africké skále Bhanga, kde se setkávají hvězdy všech lidí, pohltil žravý bodlák paprsek Jožinovy hvězdy a bere teď chlapci sílu.

„Každý má svou hvězdu“ odpoví pan Yaloké a oči se mu zakulatí údivem. Žasne, že tatínek takovou samozřejmost neví. „Hvězda se narodí jako ty a umře zároveň s tebou. Celý život ti svítí a cestu Jak bys jinak věděl, kam máš jít hele?“ (s. 18)

Pan Yaloké nabízí řešení Jožinových problémů: dalekou cestu do Kamerunu k magické skále Bhango, kterou musí Jožin podniknout, aby velký bodlák přemohl a paprsek získal zpátky. Rodiče na bláznivou nabídku přistupují.

⁴⁵ Fischerová, Daniela: Lenka a Nelka, Knižní klub, Praha 1994.

⁴⁶ Svobodová, Vlasta: Sázka o dlouhé vlasy, Petra, Praha 2002.

„Máme jen jednoho syna a ten potřebuje, abychom právě teď zapomněli na zdravý rozum a uvěřili africkým pohádkám!“ (s. 22)

V přeneseném významu to není nepochopitelné. V těžké nemoci a v klíčových okamžicích života se hledají všechny možnosti pomoci, navíc na cestu životního zápasu se člověk musí vydat sám, a to bez ohledu na věk. A tak Jožin bez doprovodu rodičů odlétá z Evropy na černý kontinent, kde se jeho průvodcem stává Azabuzi, šaman vzbuzující posvátný strach místních lidí a ovládající zvláštní schopnosti. Jožinovi zpočátku Azabuziho mohutná postava, zjizvený obličej a exotické oblečení nahání strach.

Podle Svatavy Urbanové „Procházková nechce vzbuzovat v dětech strach, ale chce jim dodávat odvalu a sílu, proto je zde zastoupen vyšší stupeň vizuální iluzivnosti. Ta se opírá o jevovou realitu, respektuje se vidění a vnímání v intencích osmiletého hrdiny.“⁴⁷

Jožin je Azabuzim přiveden do černošské osady na kraji kulaté zátoky. Ocítá se v prostředí pro něj dosud neznámém. Musí si zvyknout na obyčejnou rohož místo postele, na společnost dalších šesti lidí, kteří s ním sdílejí jednu malou místnost, „(...) na horké dny a noci plné tajemných zvuků z lesa, na placky z kukuřičné mouky, polévku z manioku i na zkvašenou šťávu z jakýchsi květů, která chutná nahořkle, ale báječně zahání žízeň.“ (s. 85)

Dny ve vesnici probíhají bez velkých událostí. Ženy pracují na poli, perou prádlo v řece, chovají děti a vaří, muži se starají o dobytek. Večer se všichni sesednou na prostranství mezi chýšemi, zpívají, bubnují a tancují. I kdyby však měl Jožin sebevětší chuť dělat všechno, co děti kolem něho, nejde to. Únava, kvůli které odjel do Afriky, nezmizela. Jednoho dne však šaman usoudí, že nastal Jožinův čas. Odchází společně do hor, kde chlapce čeká ta nejtěžší zkouška. Ke vzdálené skále Bhangó se po sérii překážek za doprovodu šamana Azabuziho přece jen dostane a v duchu černošské tradice trhá bodlák, který vysával paprsek síly z jeho hvězdy.

---

⁴⁷ Urbanová, Svatava: Jožin jede do Afriky. In.: Tvořivá dramatika 2000, č. 3. str. 36.

Osm, devět... deset! Jožin se nadechne, popadne stonek bodláku a jediným pohybem ho vyškubne ze skály. Ostré bodliny se mu bolestivě zavrtají do dlaně, škrábou a trhají mu kůži, hluboce se do ní zarývají stovkami svých jehel a Jožin řve. Řve bolestí a radostí zároveň. Řve, protože to dokázal. Řve, aby ho jeho hvězda slyšela.“(s. 108)

Jožinovi se pomalu navrácí jeho ztracená síla. Když je uzdraven, nezbývá než slunnou Afriku opustit. Před odjezdem mu na počest jeho uzdravení vesničané uspořádají oslavu a kamarádka Mokolo ho obdarovává. Zavede ho na tajné místo, které zná jen ona sama, aby spolu z bezprostřední blízkosti sledovali příchod stáda plachých antilop.

Večerní slunce barví hnědou srst do ruda, prohnuté hřbety se plavně pohybují nad hladinou trávy, vzdalují se a z pozorovatelný na stromě to vypadá, jako by se prostředkem pláně hnal vír červeného prachu. Je čím dál menší, vzdálenější, nezřetelnější. Když je z něj na obzoru jen malá nejasná skvrna, otočí Mokolo hlavu, podívá se na Jožina a v širokém oblouku mávne rukou. Je to gesto člověka, který předává dar. Jožin přikývne. Cítí, že mu Mokolo dala to nejkrásnější, co mohla. Rád by se jí odvděčil, ale neví jak.“(s. 118)

Pro Jožina je to ten nejhezčí dárek, který kdy dostal. Chlapec si sám od sebe a nahlas slibuje, že se naučí francouzsky, aby si mohli s Mokolo psát. Domů se vrací zdravější, moudřejší, ušlechtilejší a bohatší o přátelství.

Iva Procházková si pro svůj příběh vybrala exotické prostředí Afriky. Vykresluje ji jako zemi zahalenou pod roušku tajemství, kouzel a rituálů. „Jožinův pobyt v africké vesnici je pojat archetypálně.“⁴⁸ Chlapec přijímá rituály, řád, jídlo, pití domorodců, ztrácí pojem o čase, oprostuje se od všech vymožeností moderní civilizace. S odchodem do hor k magické skále Bhango však nastupuje fáze samoty. Zde Jožin prochází obřadem zasvěcení, kdy se musí oprostit od všeho reálného, překonat strach (v samém počátku novely autorka naznačuje, že není žádný hrdina: myslí na pihovatého Emila, který mu sebral housku, stejně jako na to, zda se ve škole podaří vyšetřit, že rozbil kliku u tělocvičny),

---

⁴⁸ Podrobně viz. S. Urbanová: Archetypy a stereotypy v prózách Ivy Procházkové. In. *Metamorfózy české literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 94 – 103.

úzkost a splynout s tamější přírodou. V momentě jisté duševní očisty, Jožin získává sílu a jeho hvězda může opět zazářit.

Vyprávění zpočátku navozuje zdání že jde o realistický příběh (například cesta do Afriky působí věrohodně). S magičnem, kouzly a rituály se Jožin setkává teprve až na půdě samotné Afriky. Jožin stejně jako Armin (Soví zpěv) je nucen dát se na nelehkou cestu za hledáním „vlastní hvězdy“. Exotické prostředí Afriky mu napomáhá k tomu, aby se oprostil od všeho evropského a dokázal najít sám sebe. Přirozené směřování dítěte k nezávislosti, touha po poznání a odhalení neznámého je typickým prvkem objevujícím se v prózách Ivy Procházkové. Spisovatelka se v této novele dotýká řady složitých otázek a oblastí. Jsou jimi mj. také oblasti možného soužití lidí, národů a kultur, potřebnosti úcty a respektu k věcem neznámým, a zatím nepoznaným, prostředků komunikace, které mohou přispět k většímu vzájemnému pochopení, zdůraznění faktu, že znalosti a poznání získávané ve škole usnadňují pohyb v neznámém prostředí.

Martin Reissner⁴⁹ textu právem vytýká jeho „nevyrovnaný styl.“ Redukce epizod úměrná protagonistově útlému věku sice umožnila autorce přenést zápas do neznámého prostředí, ale nadměrné užívání francouzských vět by mohlo čtenáře odradit. V každém případě knize nelze vytknout jazyk situovaný do blízkosti dětských vyjadřovacích prostředků. Procházková se nespokojuje s tím, že příběh jednoduše dovypráví v základní dějové linii, nýbrž jej opravdu staví, buduje. To dokazuje, že se nebojí experimentovat, a že její tvorba není omezena jen na několik poloh, v nichž by se s malými obměnami pohybovala.

2. 11 ELIÁŠ A BABIČKA Z VAJÍČKA

Hlavní postavou knihy je šestiletý chlapec Eliáš, dítě tzv. moderních rodičů - jeho otec je autor počítačových her a matka restaurátorka. Chlapec má sice úspěšné rodiče, které mu děti ve školce závidí, ale jen on sám ví, že jsou neustále zaneprázdnění a nemají na něho čas. A tak si přeje mít obyčejnou maminku, která by si uměla hrát na mimozemšťany a tatínka, který by pro něj vy-

⁴⁹ Reissner, Martin: Dlouhá cesta ke skále Bhango. In.: Ladění 2000, č. 2, s. 13.

ráběl papírové draky, hrál s ním Černého Petra o buráky a učil ho švindlovat při dominu. Hned v úvodu autorka rodiče podrobně nepopisuje, maminku prostřednictvím dětské fantazie přirovnává k princezně a tatínka (vynálezce počítačových her) paradoxně označuje tatínkem na hraní. Od Eliáše se však dovídáme, že nelze soudit člověka hned na první pohled a zejména podle příjemného zevnějšku.

Mít maminku princeznu a tatínka na hraní vypadá na první pohled jako ohromné štěstí. Na druhý pohled je to štěstí trochu menší a na a na třetí pohled už je to jenom docela nepatrné štěstíčko. Spíš takový malinky chudáček. Eliáš si připadá taky jako chudáček, jenže veliký. (s. 7)

Veškeré Eliášovy prosby o chvilku rodičovské pozornosti zůstávají nevyslyšeny. Každý den je pro Eliáše stejný. Maminčina videokazeta s hrady je moc dlouhá a maminka ji neustále zastavuje, vrací, něco si zapisuje a pak je najednou večer, tatínek přijde z práce a maminka jde vařit večeři a ze slibovaného hraní není opět nic. Malý chlapec se cítí sám a nedokáže pochopit, proč dospělí mají stále něco důležitého na práci.

Ze stereotypní a zdánlivě bezvýchodné situace autorka nalézá východisko. Jednoho „obyčejného“ dne se Eliášovi při hře na hřišti zakutálí míč do odlehlé části parku. Zde nalézá podivné vajíčko, které si po chvilce rozmýšlení odnáší domů.

Co teď? Ptačí vajíčka se nemají ani krást z hnízd, ani brát do rukou, to ví každé dítě. Věděl to i Eliáš. Ale měl tři ale. Za první neukradl vajíčko z hnízda, ale zvedl ho z bláta. Za druhé nevěděl, že je to vajíčko, ale myslel, že je to jeho míč. A konečně za třetí: Když už se vajíčka dotkl, žádná ptačí maminka se k němu nevrátí a nevysedí je, ale u Eliáše doma v teple by se ptáče možná mohlo vylíhnout. Třetí ale si Eliáš zdůvodňoval, když už za sebou zavíral branku. (s. 13)

Eliáš se rozhodne o vajíčku svým „nemožným“ rodičům nic neříkat, stejně by mu nerozuměli. Po několika dnech přechovávání v koši na ponožky se z vajíčka vyklubou prapodivná bytůstka. Oproti postavám maminky a tatínka spisovatelka

babičku velice podrobně popsala, přesto je zde ponechán prostor i pro dětskou představivost.

(...) Na žebříku hasičského auta něco sedělo! Bylo to maličké jako čerstvě vylíhnuté ptačí mládě, ale nebylo to ptačí mládě. Mělo to drobounké nožičky a ještě menší ručičky, mělo to dvě křídýlka, skoro holá, jen sem tam porostlá krat'ounkým žlutým chmýřím, mělo to bleděmodré šatičky a tmavomodrou zástěru s dvěma kapsami, mělo to nos, pusku, oči, bílé vlásky a špičku skořápky přilepenou na uchu, Taky to mělo vrásky. Byla to babička. (s. 29)

Autorka zde nepoužila postavu babičky z pohádky v pravém slova smyslu. Eliášova babička je maličká, místo aby předávala zkušenosti malému chlapci, je to právě Eliáš, který ji seznamuje se světem, dá jí jméno Aty, učí ji chodit, mluvit, číst i létat. Babička je bytost velice učenlivá a postupně s Eliášem prožívají mnohá dobrodružství a zároveň se stává pro Eliáše velice blízkou osobou, které se může kdykoli svěřit se svým trápením.

Dalším důležitým bodem v Eliášově životě je blížící se závod v létání draků, které vyrobily děti ze školky společně se svými rodiči. Eliáš ve školce smutně poslouchá natěšené děti, které mu sdělují jakého draka jim rodiče, dědečkové vyrobili, on sám marně čeká, až si na něj rodiče udělají čas.

„A co ty, Eliáši?“ zeptala se paní učitelka. „Jak jsi daleko se svým drakem?“ „Tak akorát,“ odpověděl Eliáš a honem odběhl ke krabici s legem, aby se ho paní učitelka nemohla dál vyptávat. Po pravdě řečeno nebyl s drakem daleko – vlastně nebyl s drakem vůbec nikde. Několikrát se o dračích závodech před tatínkem zmínil, ale tatínek jen pokýval hlavou, sedl si k počítači a dál vymýšlel svou novou hru. Musela to být veliká dřina, protože proseděl u počítače celé večery, mračil se, vzdychal, pil jeden hrnek kávy za druhým a vůbec nevnímal, co se kolem něho děje. Když se ho maminka nebo Eliáš na něco zeptali, většinou neodpověděl, nebo řekl jo jo, určitě. Ale na co odpovídá jo jo, určitě, určitě nevěděl.
(s. 116)

Život Eliášova tatínka se točil kolem soutěže počítačových her, ve které k velkému údivu neuspěl. Autorka zde dává zaznít starou pravdu, že všechno zlé je pro něco dobré. Důsledkem tohoto neúspěchu si tatínek najedno uvědomil, že jsou v životě důležitější věci, než každodenní vysedávání u počítače. Tatínkova prohra je vlastně výhrou pro celou rodinu. Prohra je semkne více dohromady.

(...) V tu chvíli se ozval tatínkův klíč v zámku a Eliáš vyběhl do před síně. „Vyhrál jsi?“ vyhrkl dřív, než se stačila zeptat maminka. „Jedeš do Austrálie?“ Tatínek si položil aktovku na židli, vyzul si boty, svlékl si baloňák a teprve potom se na maminku s Eliášem podíval. Pomalu zavrtěl hlavou. „Nevyhrál“ protáhl Eliáš zklamaně. „A proč?“ „Protože jsem nebyl nejlepší.“ „To ti řekli?“ zeptala se maminka. „Řekli,“ přikývl tatínek. „Ale i kdyby mi to neřekli, poznal bych to. Moje hra byla dobře vymyšlená, chytrá, pěkně vypadala, ale na rozdíl od těch ostatních nebyla dost zábavná. Prý se na mojí hře pozná, že ji vymýšlel někdo, kdo nemá děti, řekli.“ „Copak ty nemáš děti?“ podivila se maminka. „A co jsem já? Krokodýl?“ vykřikl Eliáš. Tatínek se nezasmál. Přitáhl si Eliáše blíž. „Ty jsi můj kluk, pro kterého jsem si už dlouho nenašel čas,“ řekl. Hlas mu zněl, jako kdyby mu v krku uvázl bonbon. Přitiskl Eliáše k sobě. „Abys věděl, uvědomil jsem si to až dneska. A mrzí mě to daleko víc než to, že jsem nevyhrál.“ (s. 120)

Následující den Eliáš vyráží se svými rodiči a babičkou Aty (ukrytou v kapse) na závod v létání draků. Eliáš se za svého draka trochu styděl, protože nebyl příliš krásný, rodiče ho totiž vyráběli na poslední chvíli. Tatínek s drakem marně zápasí, ten ne a ne vzlétnout. V momentě, kdy vezme draka do rukou Eliáš, drak vzlétne, vytrhne se mu z rukou a zmizí v nekonečné výšině. Eliáš se stává vítězem, ale zároveň přichází o babičku, která mu draka vynesla až k oblakům. Eliáš ztrácí babičku v momentě, kdy ji vlastně už nepotřebuje, konečně má své rodiče, pro které je najednou středem pozornosti.

V této knize se Iva Procházková opět vrací k tématu osamění dítěte. Tentokrát není hlavní hrdina sirotkem, či adoptovaným dítětem. Eliáš má oba rodiče, ale ti jsou ovlivněni dnešní uspěchanou dobou, do které je celý příběh komponován. Prostřednictvím Eliáše se dovídáme, že sebelepší materiální zabezpečení nemůže nahradit každodenní kontakt s rodiči.

Jednoduchý dějový rámec autorka oživila vtipnými dialogy mezi Eliášem a babičkou, která šišlá (opiče, chčeš, čo, jašný). Z hlediska jazykového Procházková v příběhu hojně užívá prvky hovorové češtiny, přibližuje tak jazyk dětskému čtenáři (mastit karty, fofruj), dále se zde setkáme i se slovy cizího původu, které jsou dítěti prostřednictvím Eliáše vysvětleny (např. ozon, expresní, aj.).

Eliáš vystupuje v příběhu jako komentátor denních situací, rodinných rituálů. Na svůj věk působí přemoudře. Do reálného příběhu vkládá autorka pohádkové nadreálné prvky v podobě záhadné kouzelné babičky, která zde plní zástupnou funkci babičky v pravém slova smyslu. Ztotožňují se s názorem Martina Reissnera,⁵⁰ který ve své recenzi vytýká spisovatelce nedůslednost tohoto výstupu mimo realitu. Aty zde skutečně tvoří pouze chvilkovou náhražku, řešením pouze ve snové rovině, oproti jiným knihám chybí řešení v rovině rálne. Jako taková sice Aty pomůže Eliášovi vyhrát soutěž v létání draků, ale malý chlapec se najednou musí vyrovnat se ztrátou milované osoby a není zcela jisté, že rodiče se opravdu polepšili. Samotný závěr ve čtenáři vyvolá pocit, že s odchodem domů po vyhrané soutěži, opět nastane ten koloběh nedostatku času.

2. 12 KRYŠTOFE NEBLBNI A SLEZ DOLŮ!

Knih je adresována dětem mladšího školního věku. Hlavním hrdinou je devítiletý Kryštof, se kterým se setkáváme v momentě, kdy sedí na kraji vysoké skály a odmítá slézt, protože ho jeho kamarád Aleš zradil. A tak je čtenář hned prvními větami vtažen do samotného děje.

„Sedím na skále a mrzne mi zadek. Nezralá mandarinka slunce se koulí po obloze pryč ode mě. Brzy se chová za protějším kopcem. Už teď se přes celé údolí vlečou dlouhé stíny a začíná být zima. (s.

Kryštofovi je zima, stmívá se, ale on neoblomně dřepí dál v nebezpečných výšínách. Tyto chvíle osamělé trucovitosti dospívajícího chlapce autorka vyplňuje krátkými vzpomínkami na to, co ho k tomuto bláznivému činu dovedlo. Svým demonstrativním chováním chlapec vzbuzuje pozornost obyvatel městečka. Mezi prvními, které se mu snaží podat pomocnou ruku, je místní dobrosrdečný farář.

---

⁵⁰ Reissner, Martin: Dočasná náhražka zvaná Aty. In.: Ladění 2002, č. 3, s. 14.

(...) zatím se tváří jako by mě neviděl. Teprve těsně pod skálou se zastaví. Zvedne hlavu, mžourá krátkozrakýma očima, dělá překvapeného. „Kdo to tam ... To jsi ty, Kryštofe?“, diví se. Farář se umí divit nejlíp ze všech lidí na vesnici. Hned po něm náš učitel.

Kryštof faráře okamžitě prokoukne. Je přesvědčen, že ho určitě poslala maminka, aby ho přemluvil k návratu domů. Kryštof si však zatvrzele stojí za svým a ani vřelé farářovy domluvy chlapce nedonutí slézt. Svým „Moje věc.“ „Neslyším.“ „Kdyby – chciplé ryby! (s. 7) Kryštof jejich dialog razantně ukončuje.

Farář své přemlouvání vzdává a ponechává chlapce jeho osudu. Z rozjímání nad tím, zda křoví má také pocity Kryštofa vytrhne jeho maminka, která se zoufale snaží na skálu vylézt. Ale vyvýšenina, na které chlapec sedí je z lesa nedosažitelná stejně tak jako chlapcova vstřícnost. Kryštof nechce nic rozebírat, vysvětlovat, řešit. Je přesvědčen, že dospělí nakonec všechno jenom zamotají.

Něco zaslechnu. Zní to, jako když se vítr otírá o vysokou travu. Není to vítr. Ani nemusím zvednout oči, abych věděl, že je to máma. Vzdychá nade mnou. „Kdybys mi aspoň řekl, co se stalo,“ ozve se utrápeně. „Nic.“ „Nelží. Něco se muselo stát,“ trvá na svém. „Jinak bys Aleše nevyváděl v bahně!“ „Spadl z kola.“ „Sám od sebe?“ Neodpovím. Co bych taky říkal? Jasně, že jsem Aleše shodil já! Přišlo to naráz. Ta potřeba, ten vztek. Ta neodolatelná chuť. (s. 20)

Kryštof má pocit, že se na něj všechno „valí“, jeho duši nadměrně tíží konflikt s nejlepším kamarádem i to, že zároveň trápí svou matku. Banální hádka ohledně školní klukoviny s křečkem ve třídě vrcholí fyzickou konfrontací. V momentě utvrzující věty, „Tvůj táta se nevrátí!“ (s. 23), Kryštof napadá svého kamaráda. Aleš těmito slovy Kryštofovi připomněl, že jeho otec odešel od rodiny a že žije pouze s matkou. A tak celou situaci řeší unáhleně útekem na skálu nad vesnicí.

Ke skále nakonec přichází samotný Aleš, který si je vědom toho, že svými slovy Kryštofovi hluboce ublížil. Celý příběh autorka ukončuje usmířením obou chlapců.

„Aleš si stoupne. Dýchá si na prsty. Začíná mu být zima. Já už zimu necítím. „Promiň, já to tak nemyslel, když jsem říkal, že se tvůj táta nevrá-

tí,“ zabručí potichu. Nekouká se při tom na mě. „To víš, že se vrátí.“ „To víš, že nevrátí,“ odpovím. nemá cenu, abych si lhal do kapsy. Nebo do čehokoli. „Ale ty už o tom nikdy nemluv! Jestli to řekneš ještě jednou, vyválím tě v blátě tak, že se do smrti neумыješ! Šoupnou tě do rakve špinavého! Jasný?“ Mlčí „Jasný?“ zařvu. „Jasný!“ zařve v odpověď. Načež kýchne. (s. 53)

Komorní příběh Kryštofe neblbni a slez dolů! se odehrává na relativně malém prostoru (obdobně to bylo v prózách Středa nám chutná, Pět minut před večeří). Časově je děj omezen na jeden chladný podvečer před Velikonocemi. Do hlavní dějové linie autorka vkládá retrospektivní odkazy oplývající místy vtipnou nadsázkou typu ohřívání psa Drobka v troubě, vzpomínka na sněžené cukroví pro pana faráře a zároveň vzpomínka na společné a nezapomenutelné chvíle s otcem a samozřejmě nesmí chybět ani samotné seznámení s Alešem.

Volbou hovorových lexikálních prostředků se Iva Procházková přibližuje mladšímu čtenáři. Užívá slova typu: prd'olil se, bylo to OK, jednou za uherák, šupajdila, klepla ho pepka, tetka aj. Dále užívá slova cizího původu (jóga, vegetariánství, comics, pojem filozofie spisovatelka vysvětluje jako „nadchytrost“). Prostřednictvím tohoto příběhu máme možnost nahlédnout do nitra dospívajícího chlapce, který utrpěl vnitřní krivdu, zároveň se dovídáme, že řešení nastalé krize útekem není řešením vhodným. Důsledkem Kryštofova jednání je starost bezmocné a zoufalé maminky.

Martin Reissner⁵¹ ve své recenzi srovnává tuto prózu s knihou Pět minut před večeří a tvrdí, že kvalitou námětu a zpracováním se tato kniha staršímu textu nevyrovnává. Jsem naopak přesvědčena, že příběh Kryštofe neblbni a slez dolů! má čtenáři co nabídnout, nic mu nezjednodušuje, dívá se na věc z mnoha pohledů a prokazuje, že téma je smysluplně zpracováno. Psychologie postav je naopak zdařile vykreslena bez zbytečného nabalování a napětí je dosaženo především vzájemnými dialogy a konfrontacemi malého chlapce se světem dospělých. Dokladem kvality samotného textu je i fakt Iva Procházková byla za tuto cenu oceněna Zlatou stuhou v kategorii Beletrie pro děti.

⁵¹ Reissner, Martin: Drama jednoho večera. In.: Ladění 2004, č. 2, s. 16 – 17.

2. 13 MYŠI PATŘÍ DO NEBE

Půvabný příběh ze zvířecí říše nás láká do fantastického a kouzelného světa lesa za hájovnou, kde žije myš jak má být – „fešanda“ Šupito. Užívá si myšského života plnými doušky, ale takový myšský život není procházka růžovým sadem. V lese na ni čeká permanentní nebezpečí a Šupito musí mít svá krásná ouška vždy nastražena a nesmí opomenout rady strýčka Šmajdy.

„Nejdřív myslí, potom běž!“ říkával strýček Šmajda a věděl proč. Levou zadní tlapku měl malou a hubenou, vypadala spíš jako uschlý vrbový lístek než jako pořádná myšská noha, a tak si každou cestu musel předem promyslet. Nakonec ho přejelo auto – právě když se pokoušel vymyslet, jak přeběhnout velkou silnici rozdělující údolí. (s.7)

Jednoho dne jí ale na přemýšlení nezbude čas. Žene se lesními stezkami a v patách má svého úhlavního nepřítele lišáka Bělobřicha. Šupito otočí hlavu, aby zmapovala situaci, zakopne o zátku od piva a zřítí se do propasti. Její let připomíná kaskadérský kousek a Šupito se jen těžko lze věřit, že by přežila, ale pohled do milovaného lesa a v tvář hrůznému nepříteli jako by nasvědčovaly opaku.

„Jsem už mrtvá, nebo jsem ještě živá?“ zašeptala Šupito s očima pevně zavřenými hrůzou. Nikdo jí neodpověděl, a tak se rozhodla, že oči otevře a podívá se. Uviděla slunce za korunami stromů, Bělobřicha vykukujícího přes rozkomíhaný kořen a na dně hluboké rokle maličkou skvrnu. Byla šedá, měla čtyři tlapy, špičatý čumáček a dlouhý zakroucený ocásek.

„To vypadá jako myš,“ zamumlala Šupito a přiblížila se. (s.8)

Z pochybností vytrhne Šupito její sestřenice, která před několika měsíci umrzla a teď vypadá „živěji než kdy jindy.“ Záhy se setkává i se strýčkem Šmajdou a čeká ji cesta do nebe. Čeká ji nejedno překvapení, dokáže létat, je průsvitná jako bublina, se svými průvodci pluje přes jezero Rozloučení, aby měla dost času rozloučit se svým dosavadním životem. U Kozí brány je kromě dlouhé řady zvířátek očekává sympatická koza s hlávkou zelí, ve které s přehledem čte vše pod-

statné ze Šupitina života. Aby mohla být vpuštěna do nebe, musí se pořádně umýt, a to se Šupito, která vodu zrovna nemiluje, příliš nelíbí.

Ale co se nám nelíbilo v životě, může se nám líbit v nebi. Koupelna, tedy místo, kam Šupito zavede strakapoud podle kozina pokynu, se ukáže být jako úžasné místo protkané – jak jinak – potůčky a posázené malými jezírky. Svou „špinu života“ zde smývá nemálo zvířátek.

„Ocas, uši sem, všechny blechy ven!“ prozpěvoval si velký pes v nedalekém rybníčku a s nadšením se potápěl. Měl špinavou šedočernou barvu, která při každém potopení o něco vybledla. Za ním, v mělkém potůčku, který s bubláním spěchal přes oblázky, sedělo zablácené prase. Mezi předními nohama svíralo kartáč a pomalu, utrápeně si drbalo břicho. (s. 26)

Šupito se zde setkává s krokodýlem, který vodu miluje a pomůže se Šupito vykonat přijímací rituál a vůbec nevadí, že Šupito neumí plavat. Celkový výsledek stojí zato. Šupito je nadšena a má velkou chuť se ukázat křečkovi z jejich stráně. Ale pozor. Křeček žije, Šupito nikoliv. A tak se seznamuje s dalším pravidlem nadzemského života.

„Škoda,“ zesmutněla Šupito. Ráda by se někomu pochlubila, ale nebylo komu. Všichni kolem ní byli stejně krásní, zářiví a průzrační jako ona. Nikdo Šupito neobdivoval, nikdo ji nevěnoval zvláštní pozornost. (s. 31)

Život v nebi nabízí ale jiné přednosti. Šupito naráží na známou tvář – slepýše, se kterým ve svém myším životě moc ráda závodila. Slepýš ji zavede na pohádkové místo. Je to jeskyně, která ve svém nitru skrývá mnoho atrakcí. Užívá si zábavy a hlavou jí zní jen: „Tady je to bájo.“ A vtom ji čeká největší úlek. Bělobřich. Setkání s prohnaným lišákem otvírá druhou ústřední linii knihy. V nebi Bělobřich není nepřitelem a Šupito „jeho svačinkou“, stávají se z nich přátelé. A jak to snad v pohádkovém příběhu musí být, rozumí si vskutku báječně.

Měl báječné nápady a uměl vymýšlet hry, do kterých se zapojila i další zvířata. Třeba hru Světlušky, zhasnout!, kdy všechny světlušky na lišákův povel přestaly svítit a ve tmě, která se v jeskyni udělala, musel každý

co nejrychleji někoho nahmátnout a poznat, kdo to je. Hra se setkala s takovým nadšením, že se musela hrát znovu a znovu. (s. 51)

Šupito potkává i další známé z předchozího života, ropuchu Rušínoc, ježka Dupjakokůň. Nemá žádné starosti, netrpí strachem, ale zdá se, že tento klid a čas, který snad ani neplyne, se stávají nudou. K definitivnímu uvědomění dojde v kině, tj. v útrokách velryby. Zde zhlédne Šupito a taktéž Bělobřich krátký film ze svého života. Jedná se o připomenutí podstatných životních chvil – záchra-
na života před kánětem Vidínás, setkání s modrookým myšákem a následné ci-
tové vzplanutí, atd. A v tenhle okamžik si Šupito jasně uvědomuje, že jí něco
chybí a vyslovuje přání vrátit se zpět do svého lesa.

„Co ti může chybět?“ podivil se vítr.

„Já myslím .... Myslím...“ Šupito se usilovně pokoušela přijít na to, co jí
chybí. Nebylo to lehké, ale pomaloučku tomu začíná rozumět. „Nikdy se
tu nic nemění – všechno je pořád stejné. Není z čeho mít strach a po čem
toužit, není na co se těšit, za čím se honit a před čím utíkat...“

„Chybí ti strach?“ zahučel vítr překvapeně. „Stýská se ti po pronásledo-
vání?“ „To ne, spíš po změně. Tady si jenom hraju, ale doma...v le-
se...tam sem měla spoustu práce a napínavých úkolů! (...)

Prostě když se to vezme kolem a dokolečka, hrozně ráda bych dostala
ještě jeden život a vrátila se tam – kdyby to šlo.“ (s. 73)

Ano, Šupito se chce vrátit, taková možnost tady opravdu je. Jenže co Bělobřich?
Budou z nich opět rivalové? „Pokud si něco hodně přeješ, splní se ti to,“ řekne
vítr myšce a Šupito si přeje za všechno na světě narodit se do dalšího života jako
liška. To ale zapomene na to, jak moc si s Bělobřichem rozumí a že jejich názo-
ry a myšlenkové pochody jsou někdy na vlas stejné. Ani Bělobřich nezapomene
na svou kamarádku a přeje si narodit se jako myš.

Třetí závěrečná etapa knihy. V novém životě. Čtenář je napnut, splnilo se
lišákovi a myši jejich přání? Znovuzrodí se Bělobřich do těla myšáka a Šupito
do liščího kožichu? A budou nepřáteli? Naděje přetrvává, ale probouzíme se do
lesního rána čerstvě umytého deštěm. Nedaleko hájovny sedí liščí rodinka. Mat-
ka liška zasvěcuje děti do výchovy a nezapomene připomenout, že myš je
dobrou svačinkou. Startuje se závod k myší díře, kde se ne náhodou krčí myšák
s bílým břichem. Příběh skončí smutně? Nikoliv. Závěrečná pointa na sebe ne-

nechá dlouho čekat. A jako bychom se vraceli tam, kde celý příběh začal, což čtenáře nutká k tomu, že i děj bude stejný a umocňuje moment překvapení.

Liška byla čím dál blíž. Myšák už cítil na hřbetě její horký dech, ale neo-
točil se a pádil pořád dál a dál. Konečně dorazil k vyvrácené bříze, která
se skláněla nad močálem. Vyběhl po ní až k prvním větvím a tam se za-
stavil.

„Vyhrál jsem!“ vřískl a prudce oddechoval. Liška doběhla až k němu, po-
sadila se a taky oddechovala.

„Žádný zázrak,“ prohlásila za okamžik, když se její dech trochu zklidnil.
„Nechala jsem ti náskok.“ (s. 101)

Téma smrti je v dětské literatuře nevyhnutelné a je nezbytné, aby se s ním dítě
nějakým způsobem konfrontovalo. Z cizích autorů se nám zde nabízí pochopi-
telně srovnání s Astrid Lindgrenovou a jejími nepřekonatelnými Bratry Lví srd-
ce. Lindgrenová líčí odchod na onen svět bez příkras, nezatajuje, nenechává
naději na návrat. A vtom je její dílo veliké. Procházková naopak líčí odchod ze
života skutku pohádkově, což je jí někdy vytýkáno. V české literatuře pro děti a
mládež se od konvenčního idylického pojetí dětského světa odklonil například
Josef Věromír Pleva ve své knize Malý Bobeš (1931). Pleva podal dětským
čtenářům svět v jeho reálné podobě, se sociální nerovností i s problematikou
zrození a smrti. Oproti Plevovi je podle Procházkové odchod na onen svět po-
malu jako zájezd do kouzelné země plné atrakcí. Smrt hlavní hrdinky zde při-
chází jako důsledek neuváženého jednání a tvoří přirozené vyústění života. Ko-
nec konců nejedná se o jedinou smrt, která nás na stránkách potkává, sestřenice
Žerebrouky umrzla, slepýše utloukli ze strachu před zmijí houbaři, ropucha Ru-
šínoc skončila pod koly auta, Bělobřich se chytil do ostrého železa. Procházkové
nelze upřít jistý náboženský rozměr. Tělo odchází, duše zůstává. Z těchto znaků
můžeme vycítit prvky buddhismu a hinduismu, neboli víru v reinkarnaci. Tyto
momenty si děti ovšem sotva uvědomí. Co ale nepřehlédnou, bude nebeská říše
plná zábavy, lákadel, pohody a navíc setkání se známými a milovanými zvířaty.
V tomto ohledu je smrt opravdu líbivá, proč žít život plný problémů a nesnází
nejrůznějšího charakteru, když v nebi je tak dobře.

Procházková ale nenechává náhled na posmrtný život pouze takto plochý. Nebeský život se brzy začíná zdáti nudným, všechno se omrzí, chybí dynamika a změna. Možnost návratu do světa s sebou nese těžkosti, jak se bude žít hrdinům v novém těle, jak budou zvládat své nové životní role. Ale zároveň přináší i vytržení z nudy. Až mě hra omrzí, můžu se bez problému vrátit. V tomto okamžiku by bylo vhodné četbu doplnit i diskuzí, neopomíjející kolorit náboženského cítění rodiny. Nechybí ani varování. To, co je myšleno s dobrým záměrem, se nemusí vydařit podle našich představ.

Přestože knížka je v podstatě napínavým příběhem o přátelství „dívčí“ hrdinky Šupito a „chlapeckého“ typu Bělobřicha, je určena dle mého názoru spíše dívkám. Ty budou okamžitě sympatizovat se Šupito, která není líčena černobíle. Kromě předností oplývá i slabostmi – je chlubitvá a ješitná. Příběh si nese i rysy bajky. Hrdinové mají lidské vlastnosti, ježek holduje pomlouvám, strakapoud je škodolibý. Za textem se vznáší boj proti předsudkům a stereotypům na jedné straně, nelze ale také náznak toho, že nelze vždy opomínat generacemi vyzkoušenou skutečnost.

„Jen si přiznej pravdu,“ pokračoval vítr ostře. „Jste kamarádi, protože vám nic nechybí a nic vás netrápí. Kdybyste žili v lese, bude všechno opět jako dřív.! Znala jsi snad nějakou myš, která se kamarádila s lišákem?“ (s.73)

Procházkové nelze upřít úžasnou práci s jazykem. Jak v líčení přírodních scénérií a pohádkových výjevů, tak i ve slovních hříčkách a fantazii při pojmenování zvířecích hrdinů. Nechybí morální rozměr. Posmrtný soud, ochota pomoci a poskytnout radu, smysl pro spravedlnost na postavě vlaštovky, atd.

Celá koncepce je dobře rozvržená. Kniha je členěna na tři dějové linie. Život myšky v lese, její běžné starosti a radosti. Smrt a odchod do nebe, velké přátelství s lišákem. A do třetice – převtělení a návrat do života. Autorka si zajímavě pohrává s momentem překvapení. Neprozrazuje vše, podporuje hledání souvislostí, má smysl pro detail a vtip. „Pustíme se za ní!“ vypískla malá liška, která měla na čele černý fliček ve tvaru oříšku. (s. 99) Myšák s bílým břichem se rozběhl po cestě do lesa. (s. 100)

Celý příběh je napínavý a nutí číst až do samého konce. Text příjemně doplňují i snové ilustrace Markéty Prachatické.

2. 14 KAM ZMIZELA REBARBORA?

Jedná se o příběh, který je určen čtenářům od šesti let. Iva Procházková nás zve opět do světa plného netušených možností a prázdnin slibujících velká dobrodružství. Už samotný název „Kam zmizela Rebarbora?“ vytyčuje otázku, která se dožaduje odpovědi. Zvědavost vzbudí i netypické jméno hlavní hrdinky. Ani v případě této knihy se autorka nespokojila s obyčejným jménem, jak by také mohla, vždyť Rebarbora je přece tak výjimečná.

Na začátku byl jeden muž. Jmenoval se Florentýn a byl to tak trochu podivín. Žil sám v malém domku se zahradou, o kterou pečoval, živil se jako převozník na parniku. Autorka nám představuje Florentýna pomocí přímé charakteristiky a nezapomene při tom prověřovat matematické schopnosti a také bránici svých čtenářů.

Rád všechno sčítá a odčítá. Nerad násobí a dělí. Letos v dubnu mu bylo šedesát sedm roků, to je o rok víc než loni v dubnu. Je sto osmdesát šest centimetrů vysoký a dobře ví, kolik centimetrů mu chybí, aby to dotáhl na dva metry. Celkem mu chybějí čtyři stoličky, takže si všichni umíme spočítat, kolik má zubů v puse. (s. 7)

Florentýn nezůstává sám dlouho. Jednoho dne při zalévání zahrady nalezne v rebarborovém listu děvčátko. Procházková podává tuto skutečnost s naprostou samozřejmostí, vypráví velmi přesvědčivě.

Měl tam malé děvčátko. (...) Ve spaní objímalo pevný narůžovělý rebarborový stonek.

Všechno nasvědčovalo tomu, že na tom stonku přes noc vyrostlo.(s. 10)

Rebarbora žije u Florentýna a ten je jí dobrým vychovatelem. Florentýnovi bezmezně věří, ale že se narodila v porodnici a měla kdysi rodiče uvěřit nemůže, protože se na to nepamatuje a Rebarbora si pamatuje všechno. A to je pouze

jedna z jejích zvláštních schopností. Rebarboru čeká škola, časem jí Florentýn prozradí její původ a Rebarbora není ani tolik překvapená, už dávno tuší, že je jiná.

Autorka se opět snaží probudit ve čtenáři jeho fantazii v dobrém slova smyslu a přesvědčuje ho o tom, že svět není ani náhodou šedivý a nudný, ale je plný tajemství a věcí, které stojí za povšimnutí.

Rebarboře se už dávno zdálo, že je jiná než většina lidí kolem ní. Uměla například chodit ve tmě a nikdy do ničeho nenarazila. Taky slyšela spousty zvuků, které kromě ní nikdo neslyšel – běhání krtků pod zemí, chrápání netopýrů, skřípot suchého vzduchu těsně před deštěm nebo zpívání hvězd. (s. 21)

Ani symbol sedmičky nenechává autorka bez povšimnutí. Rebarbora má narozeniny a smí si splnit sedm přání. Rebarbora volí uvážlivě a sedmé přání si nechává „na horší časy“. Jedním z přání je moci o prázdninách spát na zahradě ve stanu. Florentýn přání ochotně plní (sliby jsou od toho, aby se plnily). Dobrodružství na sebe nenechá dlouho čekat. Už dříve se setkávala se zvláštními věcmi, ale nad ránem se setkává s myším mužičkem, velkou růžovou rybou, netopýrem. Proč to všechno? Před Rebarborou stojí veliký úkol. Dostává se na ostrov Paměti, kde se nacházejí obří zlaté váhy. Na ostrově je smutno, blíží se konec světa. Miska, která je zatížena špatnými věcmi a vzpomínkami, že se už už dotýká mořské hladiny. Procházková svůj pohádkový příběh propojuje s realitou, jasně to potvrzují skutečnosti, které vidí v kukátku.

Rebarbora přitiskla kukátko k očím a vyjekla hrůzou. Z misky vyčnívaly hlavně děl, míhaly se tam pušky, ležely tam stovky dopisů, ve kterých se ježila zlá slova a pomluvy, pod nimi Rebarbora zahlédla školní sešity s červeně podtrhanými chybami a špatnými známkami (...) s. 56)

Rebarbora je jedinou záchranou a nadějí. Všichni lidé zapomínají pro zlé na dobré a ona jediná se přece všechno pamatuje. Zachrání Rebarbora svět? To by přece nebyla ona, aby něco nevymyslela. Procházková se zde projevuje jako

mistryně dětského chápání světa. Jak si děti představují konec světa, co to pro ně znamená?

Zavřela oči a zkusila si představit, že najednou je všechno pryč: svěží vzduch nad řekou, zátoka s mušličkami a netopýrem visícím na větvi olše,....Florentýn, kterého měla tak ráda, i když jí někdy věšel bulíky na nos, a spolu se vším ostatním i ona sama, Rebarbora – pryč... Byla to tak strašlivá představa, že Rebarbora honem otevřela oči, aby se přesvědčila, že svět tu ještě pořád je. (s.72)

S radou přichází růžová ryba v důkazní roli velké moci médií. Ryba také vychovává, když říká, že pokud chceme něco dokázat, nevymlouvejme se na věk.

„Na velikosti nezáleží,“ namítla ryba. „Všimla jsem si, že jediné, co lidé dneska poslouchají, je rádio a televize. Nevím proč, ale nosí si je i sem k řece a pouští je tak nahlas, že už jsem z toho rámusu napůl hluchá. Myslím, že kdyby se ti podařilo promluvit k lidem z obrazovky nebo z rozhlasu, uslyšeli by tě a třeba by ti uvěřili.“

Rebarbora se nad tím zamyslela a připustila, že ryba má pravdu. V životě všech lidí, které znala, hrály televize a rádio významnou roli (...) (s. 78)

Rebarbora se vypraví do světa a poradí lidem, aby se zatahali za ušní lalůček. Vybaví si tak věci, které dávno zapomněli. A lidem se vybavují dobré vzpomínky a zlatá miska na ostrově Paměti se pomaloučku odlepí od vodní hladiny. Aby se o nebezpečí zániku světa dozvědělo co nejvíce lidí, vydává se Rebarbora za redaktorem. Z tahání za uši se stává obrovský hit, pořádají se soutěžní klání, na jehož konci je senzační odměna na „entou“. Svezení Florentýnovým parníkem – odměna pro vítěze a spása pro Florentýna, jehož přívoz byl zrušen kvůli novému mostu. A Rebarbořin úspěch – záchrana světa, úspěch na místo původního zklamání, které ji v rozhlase potkalo, když zjistila, že se lidé neptají pro příčinách problémů, ale pouze využijí příležitosti pobavit se.

Kam zmizela Rebarbora je příběhem dívčí, na první pohled obyčejné, sedmileté hrdinky a jejích prvních velkých prázdnin. Příběh těží z několika témat, objevují se zde některé autorčiny oblíbené motivy z předešlých knih – neobvyklé jméno hlavní hrdinky, motiv domova a nejbližšího okolí (zahrada, řeka), kamarádství, zvířecí figury. Tyto motivy doplňuje téma ostrova – neznámé-

ho tajemného pustého světa, nacházejícího se daleko za humny našeho domu a obklopeného slanou louží – mořem. Důležitým motivem je pohádkový motiv dobra a zla.

Příběh je nabitý situacemi, na stránkách knihy je představeno mnoho postav a každá má přesně vymezenou svoji roli, tak aby vzbudila náležitou zvědavost. Tak například kocour – v podstatě objevitel malé Rebarbory – nemá vůbec jméno, autorka předstírá, že on není vůbec podstatný, a pokračuje dál v dynamickém vyprávění, což dává tušit, že se stanou věci, které budou mít větší význam.

Děj příběhu by děti byly jistě schopny vyprávět hodiny, protože zážitků a drobných epizod je zde opravdu nemálo. Autorce nelze upřít smysl pro originální líčení maličkostí, jimiž knížka získává příchut' opravdovosti. (Když se Rebarbora učí hrát na trubku, odchází výše zmiňovaný kocour do hospody). Navzdory tomuto ale zůstává jasně srozumitelná hlavní linie příběhu. Přehlednosti je dovršeno i členěním do kapitol.

Důležitou roli hraje přímá řeč, i „v uvozovkách“ zůstává autorka ryze spisovná a kultivovaná a podporuje správný rozvoj řeči. Používá neatřelá přirovnání a pojmenování založená na slovní hříčce případně vlastnostech pojmenovávané skutečnosti. O moři mluví jako o Zmaři, Zmoři, vlastně Mokři. Rebarborové listy leží na zemi splihle jako uši jezevčíka. Autorce nechybí fantazie – zlaté váhy s miskami dobra a zla, univerzální ostrovníčky zahánějící hlad a žízeň. Fantazii podporují i ilustrace – například misky vah se vyrovnávají v závislosti na příznivě se vyvíjejícím ději.

Vyzdvihují i výchovnou hodnotu příběhu. Autorka vychovává, ale nemooralizuje. Objevuje se zde důležitá dvoupólovost. Dospělí nejsou dobří, nebo špatní. Jsou dobří i špatní. Florentýn má velké srdce, ale ani on není ušetřen lidských slabostí. Když se mu to hodí, zalže. Moderátor rádia naslouchá pouze tomu, co ho zajímá. Redaktora novin odzbrojí Rebarbořino slušné chování. Zvířecí hrdinové jsou reprezentanty dobra. Obývají ostrov, oni jsou ti, kteří nejsou zaslepení, kteří si uvědomují, že se děje něco špatného. V celé knížce vyplouvá za řádky nutnost chránit přírodu a apel na důležitost odpovědnosti za své činy.

Autorka pěstuje v dětech pocit, že má smysl něco udělat. Podporuje aktivitu oproti pasivitě. Celý příběh není vytržen z kontextu života. Objevují se zde prvky moderní doby. Děti ve škole tráví mnoho času vyprávěním o televizních seriálech a přehráváním televizních scén, soutěž v tahání uší má svoji internetovou stránku. Tahání za uši se převálí v davové šílenství.

A protože epidemie nedbají na jazykové, náboženské a rasové rozdíly ani na celní a pasové kontroly a žádné státní hranice je nedokáže zastavit, během krátké doby zachvátilo tahání uší celý svět. (s. 117)

Objevuje se zde motiv modernizace a hodnoty lidské práce. Florentýn přichází o zaměstnání v důsledku výstavby nového mostu, o převozníka nikdy nestojí a on si připadá zbytečný. Říční zátoka je najednou opuštěná, děti navštěvují raději moderní bazén s tobogánem.

A nutná podmínka úspěchu. Jednotlivé drobnosti do sebe zapadají. Všechny skryté otázky jsou vyřešeny. Sedmé přání je splněno, soutěž, o které se mluvilo na začátku se uskuteční, Florentýn stále všechno sčítá a odčítá a nerad násobí a dělí. To jsou věci, které jsou u formátu Procházkové předpokládáné. Mile potěší i momenty překvapení a nestereotypní výchova. Vše dokládám na příběhu s botami. Rebarbora je hodila do vody, aby vyzkoušela, jestli budou plavat. Očekávali bychom, že se Florentýn bude zlobit. Ano, to bude, ale ne na Rebarboru.

Florentýn se tenkrát zlobil – ne na Rebarboru, ale na ševce, kteří boty vyrobili. „To jsou ale prevítí! Oni klidně vyrobí boty, co se ve vodě rozlepí! Kam ten svět spěje? Boty přece musejí trochu mokra vydržet, k čemu by jinak byly!“ bručel a lovil kousky bot ze sudu. (s. 14)

Rebarbora zůstává na první pohled obyčejným děvčetem, o kterém byste neřekli, že má za sebou tak veliký úkol. Nezpychla, zůstala skromná a navzdory svým výjimečným schopnostem ryze praktická.

Vsadím se, že kdybyste ji potkali, nepoznáte, že je v něčem jiná než vy. Ledaže by se před vašimi očima najednou zneviditelnila, ale k tomu dochází zřídka, protože Rebarbora je radši, když ji lidé vidí. (s. 128)

A co je důležité, nechybí pozitivní závěr. Misky na ostrově Paměti jsou v rovnováze a konec světa se dlouho konat nebude. Tato a výše uvedené okolnosti činí knížku i pro děti dnešní doby zajímavou.

3. TYPICKÉ ZNAKY A MOTIVY V DÍLE IVY PROCHÁZKOVÉ

3.1 MOTIV FANTAZIE

V dnešní uspěchané době již bohužel fantazie postupně ztrácí svou pevnou pozici. Děti jsou obklopeny reálnými a dokonalými hračkami, ze všech stran se na ně hrne velké množství informací prostřednictvím televize, internetu, DVD. Děti ztrácejí schopnost vnímat samotný text knihy a na jeho základě si samy pro sebe vytvářet obrazy hrdinů ve své fantazii. Z tohoto důvodu je velice důležité předkládat dítěti příběhy, které by respektovaly jeho rozvíjení vrozeného fantazijního pohledu na svět a zároveň jej určitým způsobem formovaly a dávaly mu nové podněty. Jsem přesvědčena, že knihy Ivy Procházkové patří mezi ty, které dokáží nenásilně podněcovat dětskou fantazii, vzbuzují čtenářské napětí, dítě zažívá mrazení v zádech, ale někdy i osvobozující uvolnění.

Hrdinové knih této autorky propadají chvilkovému dennímu snění, mají své tajné sny a přání, nechávají se unášet fantazijními představami. Snad nejsilněji se prvky tajemství, zázraku, záhadnosti či tajuplnosti objevují ve značně autobiografické próze *Čas tajných přání*. Její hrdinka Kapka se dostává z chladného prostředí pražské Libně na poetickou Malou Stranu, která ze všech stran dýchá historií. Malebné prostředí okamžitě probouzí Kapčinu fantazii. Prostor pro imaginativní představy získává také hrdina v další autobiografické próze *Komu chybí kolečko?* Čas i místo ke snění poskytuje Františkovi mrazivé zimní ráno, čekání na vlak uprostřed padajících sněhových vloček. Společným snem dětí a táty je klidný život na vesnici v domku u lesa.

Dušan z prózy *Červenec* má oslí uši sní o šťastném životě v úplné rodině. Do jeho nočních představ se však promítá i láska k cirkusu, kterou zdědil po otci. Zdá se mu o vlastní skvělé jezdecké kariéře na hřbetě oslíka Ámose. Při vystupování v manéži zažívá úspěch a zároveň, což je pro něho mnohem důležitější, na sobě cítí otcův pyšný pohled.

Fantazii dětí, jejich bezprostřednosti a přirozenosti není nijak bráněno v dětském domově Slunečnice (Středa nám chutná). Zde vládne v souladu

s názory ředitelky Pralinky „romantický nepořádek“, jenž má dětskou fantazii přímo podporovat. Pralinka i děti nadšeně přijímají také zázračný růst jablíček na Cilčině hlavě, který je dokladem jejího štěstí.

Přímo ve vlastním fantazijním světě žije Babetka (Pět minut před večeří), které oční choroba nedovoluje poznat realitu. Čas od času si i její maminka pootevře vrátka fantazijním představám, když si posadí Babetu do holičského křesla a vymýšlí pro ní nejrůznější účesy. Úspěšná operace očí nevzala holčičce její bohatý vnitřní svět, viděná realita ho pouze pozměnila a rozšířila o další dimenzi.

Obě hlavní postavy novely *Únos domů - Libor a Gusta* – také sní a „jejich představy se dostávají do alegorických obrazů.“⁵² Gusta kreslí bezpočet komiksových variant osudu rytíře, který musí bojovat se zlou a mocnou čarodějnici – ředitelkou domova. Libor si ve chvílích osamění na internátě vytváří na obrazovce počítače obraz ideální krajiny. Je to prostá česká venkovská krajina, jež je spojena s obrazem lidí, kteří v ní žijí, jsou dobrosrdeční, prostí, otevření. Libor i Gusta vycházejí z citově nepodnětného prostředí. Jejich fantazijní představy, které nesou typicky introvertní rysy, jsou jakousi kompenzací oslabených citových vazeb. Díky fantazijním představám si Libor s Gustou vytváří svůj prostor, který jim nikdo nemůže vzít a díky tomu částečně zvládají těžkou realitu. Na své cestě „domů“ se Libor nakonec ve své vysněné krajině octne. Šumavský kout byl navlas totožný s jeho skrytými představami. Při pobytu v nemocnici Libor v horečnatých snech vstupuje do obrazu s houpačkou v rozkvetlé zahradě. Ve snech se mísí jeho vzpomínky s halucinacemi. Zatímco v první sérii snů se vyrovnává se svou minulostí, v druhé jako by již vizionářsky hleděl do budoucnosti. Rozhoupaná houpačka mu poskytuje výhled na Panenkovic rodinu, ale i na štěňátko, po kterém toužil a jemuž chtěl být ochráncem.

Tajemno spojuje všechny příběhy knihy *Hlavní výhra*. Lukáš (Konec kouzelné svíčky) zapaluje po návratu domů údajně kouzelnou svíčku, Eliška (Eliščiny bláznivé svíčky) dočasně získává schopnost pohybovat předměty. Po

---

⁵² Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 103.

přeříkání záhadného slova Ataláva se začne v životě dívky Dity odvíjet řetězec náhod, díky nimž se „zázračně“ vyřeší problém s nuceným stěhováním. Ve všech zmíněných příbězích se klene fantazijní rovina nad běžným životem a každodenními problémy. Prvky z fantazijního světa působí u několika dětí, které se znají, ale netuší nic o problémech svých kamarádů. K řešení momentálních těžkostí jim ve velké míře dopomáhá náhoda.

Jako malý, nevysvětlitelný zázrak může být chápán také každý milostný vztah. Nejinak je tomu s Karolínou (Karolína) a její první láskou. Hrdinka se zamiluje do staršího chlapce, idolu všech místních dívek. Svazuje ji s ním tajemné pouto, o kterém vědí jen oni dva. Pomyslnou tenkou pavučinu vztahu nedokáže definitivně přetrhat ani dlouhodobé odloučení a nepochopení ze strany rodičů.

Prvky tajemství, zázraku, záhady či snové představy najdeme i v Sovím zpěvu. Armin spatřuje v rostlinách, které chodí zalévat, živé bytosti, s nimiž se dá rozumně mluvit. Pod vlivem zjitřené fantazie a právě probíhající hry na dialog má pak pocit, že mu květiny svými „záměrnými“ pohyby odpovídají. Samostatnou výpovědní hodnotou disponují čtyři Arminovy sny, v nichž chlapec podvědomě reaguje na právě prožívanou realitu.

Na zázrak v podobě nereálné postavy kouzelné babičky čekal i malý chlapec Eliáš (Eliáš a babička z vajíčka). Se záhadnou bytůstkou prožívá věci, na které jeho rodiče nemají čas ani pomyšlení. Postavou z fantazijního světa je i malá Rebarbora (Kam zmizela Rebarbora), která stejně jako „kouzelná“ babička přišla na svět netradičním způsobem. Vyrostla na rebarborovém keři a je obdařena nadpřirozenými schopnostmi – umí se dělat neviditelnou, rozmlouvá se zvířátky, slyší zvuky, které lidské ucho nezachytí a nikdy nic nezapomíná. Proto ona jediná dokáže odvrátit nebezpečí, které hrozí světu a lidem. Vydá se na cestu k ostrovu Paměti, kde uvidí podivuhodné věci, ale hlavně dostane úkol – naučit lidi, aby nezapomínali na dobré věci, které prožili. Jen tak může být svět zachráněn. Zatímco v předchozích pohádkově laděných příbězích Iva Procházková propojuje realitu s fantazijním motivem, popřípadě s postavou, a jejich prostřed-

nictvím otevírá aktuální sociální otázky, ve zvířecí pohádce Myši patří do nebe volí téma smrti a znovuzrození.

Hrdinové prózy, myšák Šupito a lišák Bělobřich, se po své smrti potkávají v nebi a po smytí nečistot z pozemského života v „koupelně“ pro všechny příchozí prožívají blaženost (ne)bytí plného her a setkávání s jinými zvířecími tvory. Velice nápaditá je především představa zvířecího nebeského ráje, v němž vše – houpačky, kolotoče, skákací míče, lišákova hra Světlušky zhasnout – je tak podobné oblíbeným hrám dětského věku.

3.2 MOTIV DOMOVA

Motiv domova zaujímá v prózách Ivy Procházkové významnou pozici. Domov může být spojen s představou matky, otce, místa, kam se člověk může uchýlit, když má nějaké problémy a ví, že zde najde lidi, na které se může spolehnout, a kteří ho za každé situace milují. Je to konkrétní místo spojené s určitými zkušenostmi a vzpomínkami, vědomím sama sebe, vlastní identity, vztahu k druhým. Lze ho chápat jako určité zázemí, které člověku dodává pocit jistoty.

V knihách Ivy Procházkové je pojetí domova různé. Domovem se pro Cilku stává dětský domov Slunečnice (Středa nám chutná), pro Ditu a její maminku (povídka Ataláva) je novým útočištěm dům pana Vlacha. Libor (Únos domů) svůj pravý domov nachází po dlouhých peripetiích až v železničním domku u Panenků.

Domov dítěte vytvářejí především lidé. Proto je pro jeho správný vývoj důležité, aby matka i otec dokázali být sami šťastni (Pět minut před večeří). Nemí-li tomu tak, rodiče nemohou vytvořit svému dítěti takové zázemí kde by se dařilo zdravým citovým vztahům (Únos domů, Ahoj Ervíne, Soví zpěv, Eliáš a babička z vajíčka).

Liborův strýc s tetou (Únos domů) žijí kariérou úspěšných architektů. Liborovi poskytují přehršli možného luxusu (život v přepychové vile, studium v privátní škole, možnost cestovat v drahém autě s osobním řidičem), vyžadují

od něj naprosto korektní jednání a oplátkou mu nevěnují ani jedno milé slovo či pohlázení, naopak – jeho oslavu narozenin ještě zneužijí k pracovnímu lobování. V rodině Panenkových Libor konečně zjišťuje, co se skrývá pod pojmy – láska, pohlázení, chuť domácí teplé večeře, náruč milujících lidí Blanky a Erika.

V Čase tajných přání je hlavní postava Kapka obklopena milující rodinou, ale není tomu tak ve všech prózách Ivy Procházkové. Její hrdinové Dušan, Jolanka (Červenec má oslí uši), Libor (Únos domů), Armin a Géza (Soví zpěv), Cilka (Středa nám chutná), Kryštof (Kryštofe, neblbni a slez dolů!) jsou poznamenáni absencí rodičů. Každý z nich se s tím vypořádává po svém: Géza vyprávěním vtipů, Cilka uzavíráním se do svého vlastního světa, Ervín (vyprávěním na magnetofonový pásek), Kryštof útekem. Armin (Soví zpěv) se většinou pohybuje tam, kde jsou hodnoty domova neustále zpochybňovány, on přitom touží po domovském řádu. Z tohoto důvodu vzniká silné napětí mezi jeho jednáním a komentováním vlastních činů. Chlapec není schopen zavrhnout neuspokojivou skutečnost, ale přitom stále zdůrazňuje potřebu až starosvětské harmonie. Vztah, který lze považovat za přítakání domovu, nalezneme jen ve dvou plánech především v retrospektivní projekci poklidného života prarodičů na českoněmeckém pomezí a v Arminových popisech zákoutí zchátralého rodinného obydlí. Domov se pro hlavní postavy stává útočištěm, soukromím. Dům jako stavba nabízí nespočetná zákoutí, tajemné sklepy, půdy, ale domov dělají domovem jeho obyvatelé. Strýcův dům je pustý a studený. Dům u Panečkových je voňavý, plný hřejivého tepla a lásky.

Není-li přítomen jeden z rodičů nebo oba rodiče, může je nahradit někdo, kdo naplňuje tuto roli, má vůli a schopnosti poskytnout základy, na nichž bude vystavěna zralá osobnost (rodina Panečkových - Únos domů). „Pozice rodových vazeb nebo rodného místa nejsou u autorky rozhodující. Důležitější jsou vnitřní vazby k lidem a chování, která je charakterizují.“⁵³ Když se Erik Panenka v Únosu domů dotazuje Libora, zda by chtěl u nich zůstat, chlapec se ho ptá, na jak dlouho, zda přes léto. „Příbuzenské svazky se neuzavírají na čtrnáct dnů

---

⁵³ Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 105

nebo na prázdniny, myslel jsem samozřejmě napořád.“⁵⁴ Když je Babetčina maminka smutná, že její dítě nebude mít tatínka, protože ten odjel do Brazílie a už se nevrátí, podivuje se starý pán Matlach, protože je přesvědčen, že na světě není jen jeden tatínek. O to větší je Babetčino vyznamenání, když na otázku, jak si tatínka představovala, odpoví, že byl jako princ. „Byl jsem předtím hezčí?“ – „Víš pan Matlach má určitě pravdu – tatínků je na světě velká hromada – ale ty vypadáš ze všech tatínků nejtatínkovatěji!“ (s. 46) Nezáleží na tom, jak kdo vypadá a kdo je, ale jak naplňuje svou sociální funkci, nikoliv kdo je, ale jaký je.

S pojmem „domov“ je nerozlučně spjata představa matky, v jejíž osobě jsou ztělesněny takové vlastnosti jako je laskavost, soucit, starostlivost, schopnost poradit, pomoci. Matky, která vytváří domov – místo, kde člověk cítí lásku, porozumění, jistotu. „Jednou je zastoupena ředitelkou dětského domova Pralinkou, podruhé Babetčinou maminkou, potřetí třeba Blankou Panenkovou z Únosu domů. Právě ony vytvářejí kolem sebe atmosféru hřejivého tepla., šířeného vně i dovnitř v jakýchsi soustředěných kruzích, vjemové pole, jež dovede evokovat archetyp matky.“⁵⁵

3.3 MOTIV CESTY (CESTOVÁNÍ)

Motiv cesty nám nabízí širokou škálu pro interpretaci. Toto slovo se totiž může stát označením věci zcela konkrétní a všední, ale také označením čehosi nepředstavitelného, magického.

Cesta se může stát prostředkem k prolomení hranice mezi říší skutečnou a říší fantazie. Dále bychom našli cesty vymyšlené hrdinou příběhu, které se odehrávají pouze v jeho představě, o čemž čtenář celou dobu velmi dobře ví. Jinými případy jsou cesty, které jsou dílčími zážitky hrdiny v krajině fantazie.

Hlavní postavy příběhů knih Ivy Procházkové jsou buď na cestu vyslány (Jožin, Cilka, Dušan), nebo jsou k ní přinuceni proti své vůli (Liborův únos), nebo se vydávají na cestu dobrovolně z vlastního rozhodnutí (Kryštof). Vydá-li

⁵⁴ Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 81.

⁵⁵ Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 104.

se člověk na cestu dobrovolně, je celý motiv spjat spíše s hledáním, s potřebou nalézt sebe samého, dopátrat se řešení, východiska. Jožin se vydává na cestu za uzdravením, Dušan chce vypátrat svého otce, Cilka zatouží po svobodě, Libor je unesen a hledá cestu „domů“, Kryštof hledá cestu k sobě samému.

Motiv cesty má u Procházkové několik symbolických rovin. V rovině reálné se jedná o cestu ve významu dráha, silnice, pěšinka, ulice. Cilka je odložena jako miminko ve vlaku, putuje do Ztrát a nálezů. O pár let později je na nádraží opět nalezena. Libor nasedá do vlaku, jehož trasa končí na malém šumavském nádraží. Zatím netuší, že tu nejtěžší zkoušku má teprve před sebou. „Železniční stanice se stává přestupem k další cestě. Podobným hraničním místem s katarzním účinkem je nemocnice. Vnitřní dimenze těchto zastavení směřuje k budoucnosti, má oživovací charakter. Pralinka se v ní uzdraví, Babetka prohlédne, Libor se probere z bezvědomí, Arminova sestra Rebeka se probudí po operaci, která jí zachránila život.⁵⁶

S motivem cesty úzce souvisí motiv útěku. Útěk je buď dobrovolným aktem nebo nedobrovolným únosem. Iva Procházková píše ve svých knihách o lidech nacházejících se v určitém ohrožení, v kritické životní situaci. Zachycuje jejich strach. Osvobození od pocitu strachu a nejistoty se koná prostřednictvím útěku. O touze dětí po svobodě plné, žité a zcela osobní se dovídáme formou hluboké sondy do nitra psychiky postav jednání protagonistů. Je ovlivněno způsobem volby osobní svobody. Libor (Únos domů) využívá svého únosu jako šanci pro nový lepší život. Kryštofův útěk (Kryštofe, neblbni a slez dolů!) je spíše zkratovitým jednáním způsobené konfliktem s kamarádem.

Autorka své hrdiny staví do situací, v nichž překonávají svou izolovanou samostatnou úlohu a dospění k novému pojetí identity a jednání. Hrdinové volní nový způsob své existence, který zaznamenává východisko z jejich ohrožení. Často je spojeno s morální odpovědností k druhým.

---

⁵⁶ Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 106.

3.4 MOTIV HLEDÁNÍ IDENTITY

Chce-li člověk v nějaké skupině obstát a obstát v ní nějak musí, pokud se chce stát jejím členem, musí se přizpůsobit standardům, které se v životě této skupiny uplatňují nebo ji opustit a najít si jinou. Cilka opouští dětský domov, protože je omezována její vnitřní svoboda. Vrací se až s návratem Pralinky, která je zárukou toho, že se vše navrátí do starých kolejí. Kryštof (Kryštofe, neblbni a slez dolů!) slézá ze skály teprve po usmíření s kamarádem.

Iva Procházková bývá řazena právě k těm autorům, kteří se problémem identity hojně zabývají, a to bez ohledu na to, zda je hlavní postavou dítě nebo dospělý. Ve všech jejích knihách se hlavní postava ocitá v situaci, jež ji staví do pozice znevýhodněného jedince. Krizové momenty jsou významovou součástí děje, jsou prožity a posléze spoluutvářejí samotného hrdinu. Identita hlavních postav se proměňuje nejvíce ve chvílích skutečného i vnitřního osamění, ve vypjatých momentech, kdy hrdina čelí strachu. Krize identity v některých příbězích nastává po narození, kdy dítě nikam nepřínáleží (Středa nám chutná, Kam zmizela Rebarbora), v dětství, kdy chyběla přirozená rovnováha mezi citovou přichylností k matce a pocitem ochrany ze strany otce (Pět minut před večeří), vážne-li přirozená komunikace mezi lidmi (Soví zpěv) a převládne-li egocentrismus (Eliáš a babička z vajíčka) nebo pozice síly (Únos domů). „Pocitem samoty a odcizení může trpět člověk bez ohledu na věk. Krize pramení z narušených i zpřetrhaných vztahů, z nezájmu příbuzných (Únos domů), z neschopnosti zrušit vlastní bariéry nejistot a strachu (Hlavní výhra), ale také může mít své kořeny v malé disponovanosti člověka k „spolubytí“ (ředitel Šeda ve Středa nám chutná to myslí dobře, dělá všechno, jak nejlépe umí, avšak s opačným účinkem).⁵⁷

Autorka se snaží najít cestu z této krize bez ohledu na to, zda překračuje hranice reality. Cilka nalezne útočiště v dětském domově, Libor si najde novou rodinu. Průvodčí se ujme opuštěného děvčátka, nalezeného ve vlaku, Florentýn

⁵⁷ Urbanová, Svatava: *Metamorfózy dětské literatury*. Votobia, Olomouc 1999, s. 98.

vychovává děvčátko, které objevil na rebarborovém listu. V Pěti minutách před večerí si tatínek vezme za ženu maminku ještě nenarozené Babety. Další rozhodnutí záleží už na dětech. Realistická situace bývá u Procházkové často ozvláštněna něčím nadpřirozeným. Tak jako jablka zrající na Cilčině hlavě nepotřebují vysvětlování, tak záhadný nápis Ataláva na dlažbě chodníku se může zjevit a zmizet a není zapotřebí zkoumat příčiny vzniku a zániku. Protože mlčením – to ví každý – tajemství rostou. Z malých se stávají velká a z velkých ještě větší“ (s.46), říká se v povídce s názvem Ataláva v Hlavní výhře.

ZÁVĚR

Iva Procházková se téměř okamžitě po svém návratu do české literatury dostala na špičku současného příběhu s dětským hrdinou. Její vypravěčská zručnost, přesný odhad a cit v odměřování fakt a informací a také kompoziční šikovnost, to vše je zárukou jejích literárních úspěchů. Dokládají to četná česká i mezinárodní ocenění jejích děl.

Spisovatelčinu tvorbu jsem hodnotila většinou na základě odborné literatury a soudobých kritik. Svůj vlastní názor jsem vyslovila u každé z knih zvlášť. Je na škodu, že některým knihám Ivy Procházkové bylo zpočátku v odborné literatuře věnováno málo pozornosti.

V rámci pěti knihoven jsem se snažila zmapovat frekvenci výpůjček knih Ivy Procházkové. Mezi nejoblíbenější a nejvíce žádané patří knihy Čas tajných přání, Červenec má oslí uši, Pět minut před večeří, Karolína, Únos domů. Výsledek je více než potěšující. Bohužel vzhledem k velkému množství vydávaných textů pro děti a mládež i k poklesu čtenářského zájmu dnes velice záleží nejen na samotném autorovi, ale i na tom jak dokáží vést své děti ke kvalitní četbě rodiče a následně jejich učitel. Faktem je, že není lehké oslovit dnešní děti, které jsou obklopeny světem počítačů, televizí, videoher.

Jsem přesvědčena, že Iva Procházková má dnešnímu čtenáři hodně co nabídnout. Neomezuje se na určitou věkovou kategorii, nýbrž její pole působnosti je velmi široké. Nemůžeme jí přisoudit ani žánr, ke kterému inklinuje. Píše především příběhovou prózu s dětskou tematikou, ale nebojí se odvážně pustit ani do částečného sci-fi, nebo do dívčího románu. Umí naslouchat, nahlédnout do nejskrytějších zákoutí dětských srdíček. Dokáže připustit, že dnešní děti mohou mít větší problémy než dospělí. Rozumí pubertálním výrostkům, fandí outsiderům, samotářům. Ve svých knihách neopomíjí ani handicapované jedince, zobrazuje je jako lidi, kteří mají právo na plnohodnotný život. Navádí nás k tomu, abychom k nim změnili svůj přístup.

Autorka přistupuje k dítěti jako k rovnocennému partnerovi, je otevřená, přímá, dětskému čtenáři nic nezakrývá, citlivě ho seznamuje s velkými problé-

my, avšak orientaci v nich nechává na dítěti samotném. Přistupuje na dětskou představivost, velké plány a sny. Vypůjčuje si dětské postavy z běžného života a dává jim zažít problémy dnes ještě v beletrii málo zmiňované a do určité míry tabuizované. Její vyprávění nenabízí žádná přímočará řešení. Příběhy nechává převážně s otevřeným koncem, je na nás, abychom se zamysleli a důsledky vyvodili sami.

Z jazykového hlediska dokáže využívat široké lexikální zásoby, hraje si s jazykem, zvukomalebnými slovy. Její jazyk je vždy jasný a příslušný danému hrdinovi i jeho věku.

Knihy Ivy Procházkové mají velký význam hlavně v tom, že se citlivě a zřetelně dotýkají problémů současného světa a poukazuje na možné existující vzory řešení. Dává dítěti pocit, že je samostatnou bytostí, která má stejně jako dospělí právo na štěstí, na plnohodnotný život, právo na vlastní rozhodnutí a s ním spojenou odpovědnost, právo výběru a učí dítě orientovat se v životních hodnotách i v lidské společnosti. Autorčiny knihy patří do kategorie těch, z nichž mají potěšení děti i dospělí, dokonce některé přímo vybízejí ke společnému čtení a sdílení zážitků.

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny

- Aškenazy, Ludvík: Cestopis s jezevčíkem. Artur, Praha 1992.
- Bernardinová, E.: Ahoj, bráško. Rodiče, Praha 2004.
- Čapek, J.: Povídaní o pejskovi a kočičce. Albatros, Praha 1992.
- Drijverová, M.: Domov pro Mart'any. Albatros, Praha 1998.
- Fischerová, D.: Lenka a Nelka. Knižní klub, Praha 1994.
- Hoffmann, O.: Útek. Albatros, Praha 1987.
- Jirous, M.: Magor dětem. Torst, Praha 1998.
- Karafiát, J.: Broučci. Regia, Praha 2006.
- Klíma, I.: Markétin zvěřinec. Albatros, Praha 1990.
- Procházková, I.: Čas tajných přání. Albatros, Praha 1992.
- Procházková, I.: Červenec má oslí uši. Albatros, Praha 1995.
- Procházková, I.: Eliáš a babička z vajíčka. Albatros, Praha 2002.
- Procházková, I.: Hlavní výhra. Arsci, Praha 1996.
- Procházková, I.: Jožin jede do Afriky. Amulet, Praha 2000
- Procházková, I.: Kam zmizela Rebarbora? Mladá fronta, Praha 2004.
- Procházková, I.: Karolína. Albatros, Praha 1999.
- Procházková, I.: Komu chybí kolečko. Albatros, Praha 1980.
- Procházková, I.: Kryštofe, neblbni a slez dolů! Albatros, Praha 2004.
- Procházková, I.: Myši patří do nebe. Albatros, Praha 2006.
- Procházková, I.: Pět minut před večerí. Albatros, Praha 1996.
- Procházková, I.: Soví zpěv. Amulet, Praha 1999.
- Procházková, I.: Středa nám chutná. Albatros, Praha 1994.
- Procházková, I.: Únos domů. Albatros, Praha 1998.
- Šiktanc, K.: Královské pohádky. Albatros, Praha 1994.
- Zahradníček, J.: Ježíškova košilka. Petrov, Brno 1990.
- Zinnerová, M.: Indiáni z větrova. Albatros, Praha 1979.
- Procházková, I.: Penzión na rozcestí. Melantrich, Praha 1991.

Rudolf, S.: Blíženci. Dialog, Praha 1992.

Mourková, J.: Darina. Agentura Leprez, Praha 1993.

Odborná literatura

Burian, V. – Galík, J.: O současné české literatuře pro děti a mládež. Albatros, Praha 1984.

Čeňková, J.: Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Portál, Praha 2006.

Čulík, J.: Knihy za ohradou. Trizonia, Praha (1991)

Genčiová, M.: Literatura pro děti a mládež. SPN, Praha 1984.

Holý, J.: Česká literatura od počátku k dnešku. Lidové noviny, Praha 1998.

Chaloupka, O. – Nezkusil V.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II. Albatros, Praha 1976.

Chaloupka, O. – Nezkusil V.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III. Albatros, Praha 1979.

Chaloupka, O. – Voráček, J.: Kontury české literatury pro děti a mládež. Albatros, Praha 1984.

Janáčková, B.: Přehled vývoje literatury pro děti a mládež. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, fakulta pedagogiky, 1999.

Knopp, F.: Česká literatura v exilu 1948 – 1989. Makropulos, Praha 1996.

Kolektiv autorů: Otázky stylu a žánru v literatuře pro mládež. SPN, Praha 1965.

Kolektiv autorů: Slovník cizích slov A-Z. Encyklopedický dům, Praha 1998.

Kolektiv autorů: Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 2 M-Ž. Brána, Praha 1998.

Kovalčík, Zd., Urbanová S.: Minimum z literatury pro děti a mládež. SCHOLAFORUM, Ostrava 1996.

Lehár, J.: Současní čeští spisovatelé pro děti a mládež. Tauris, Praha

Nezkusil, V.: Studie z poetiky literatury pro děti a mládež, Albatros, Praha 1983.

Toman, Jar.: Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury. PFJU v Českých Budějovicích 1992.

Uličný, O.: Prostor pro jazyk a styl. Albatros Praha 1987.

- Urbanová, S.: Historický vývoj žánrů literatury pro mládež. Ostrava 1990.
- Urbanová, S.: Historický vývoj žánrů literatury pro mládež. PF v Ostravě 1988.
- Urbanová, S.: Metamorfózy dětské literatury. Votobia, Olomouc 1999.
- Viewegh, J.: Fantazie (teoretická studie). Academia, Praha 1986.
- Vlašín, Š. a kolektiv: Slovník literárních směrů a skupin. Orbis, Praha 1977.
- Voráček, J.: Historické a teoretické koncepty české literatury pro mládež. Albatros, Praha 1982.

Periodika

- Čeňková, J.: Tajný čas přání. In: Zlatý máj 36, 1992, č. 4, str. 196 – 197.
- Ditmar, R.: Dívky pro román devadesátých let. In.: Tvořivá dramatika 1998, č. 2 – 3, str 51 – 53.
- Ditmar, R.: Pět minut před večerí. In: Zlatý máj, 1996, č4, s. 173.
- Ditmar, R.: Pět minut před večerí. In: Zlatý máj, 1996, str. 173.
- Doskočilová, H.: Karolína. In.: Zlatý máj 1999, str. 86.
- Doskočilová, H.: Soví zpěv. In.: Zlatý máj 1999, str. 87.
- Hamanová, R.: Proč mi středa také chutná. In.: Literární noviny, 1994, č. 31.
- Holý, J.: Funkce fantastiky v současné próze. In: O poetice literárních druhů. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 1995.
- Kolektiv autorů: Doplnky ke slovníku. In: Zlatý máj 34, 1990, č. 5 – 10.
- Lauková, L.: Únos z domova, který je ve skutečnosti útekem domů. In.: Tvořivá dramatika 1998, č. 1, str. 58- 59
- Mikešová, D.: Fantazie v prózách Ivy Procházkové. In.: Ladění 2000, č. 3, str. 6 – 11.
- Mikulášek, O.: Teorie dětské knihy v rozpacích. In.: Zlatý máj 37, 1993, str. 138 – 141.
- Nezkusil, V.: Komu chybí kolečko. In.: Zlatý máj 1980, č. 4, .str. 187
- Nyklová, M: Iva Procházková na rozcestí. In: Zlatý máj 36, 1992, č. 3, str. 172 – 174.
- Petříček, M.: Čas tajných přání. In.: Literární noviny, 1992, č. 18.

- Provazník, J.: Další výhra Ivy Procházkové. In.: Tvořivá dramatika 1997, č. 2, str. 32
- Provazník, J.: Pět minut před večeří. In.: Tvořivá dramatika 1997, č. 3, str. 37.
- Reissner, M.: Dlouhá cesta ke skále Bhango. In.: Ladění 2000, č. 2, str. 12 – 13.
- Reissner, M.: Dočasná náhražka zvaná Aty. In.: Ladění, č. 3, 2002, str. 14.
- Reissner, M.: Drama jednoho večera. In.: Ladění 2004, č. 2, str. 16 -18.
- Reissner, M.: Pět minut před večeří. In.: Ladění, 1996, č. 4.
- Reissner, M.: Temný zpěv sov v přívalech vod. In.: Ladění 1999, č. 3, str. 12 – 14.
- Slabý, Z. K.: Středa nám chutná. In.: Zlatý máj 1995, č. 1, str. 32 – 33.
- Štroblová, J.: Soví zpěv. In.: Ladění 1999, č.2, str. 34 – 35
- Štroblová, J.: Soví zpěv. In.: Tvořivá dramatika 2000, č. 2, str. 34.
- Toman, J.: Polistopadové proměny dětského čtenáře. In.: Zlatý máj 1997, 41 (3-4), str. 132 – 134)
- Urbanová, S.: Jožin jede do Afriky. In. Ladění 2000, č.3, str. 36 – 37.
- Urbanová, S.: Meandry v dětské literatuře. In.: Ladění 2000, č. 4, str. 2- 5.
- Urbanová, S.: Pět minut před večeří. In.: Tvořivá dramatika, 1997, č.1, str. 31 – 32.
- Urbanová, S.: Potíže s oslíkem a lidmi. In. Zlatý máj 1995, č. 3, str. 30.
- Urbanová, S.: Proč mi středa také chutná. In. Zlatý máj 1995, č. 3, str. 31.
- Vařejková, V.: Paradoxy a konfrontace. In.: Ladění 1998, č. 4, str. 11 – 12.
- Vařejková, V.: Stručný životopis šestnáctileté. In.: Ladění 1999, č. 4, str. 12.

Elektronické dokumenty

Provazník, J.: Literatura pro děti a mládež v posledním desetiletí. Literatura (online), (cit. 17. 5. 2003). Dostupný z [www. http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10179](http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10179)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1	Fotografie upravené
Příloha 2	Úvodní
Příloha 3	Štěstěna
Příloha 4	Výběh tvorby – z řady děl, podrobně
Justice	
Příloha 5	Koncepty křesťanství
Příloha 6	Časový plán
Příloha 7	Střední část
Příloha 8	
Příloha 9	
Příloha 10	
Příloha 11	Úvodní
Příloha 12	Nové
Příloha 13	Koncept
Příloha 14	Adaptace do 100%
Příloha 15	Krytí, nedělní a víkend
Příloha 16	Klasická Seznam
Příloha 17	Možná
Příloha 18	Výběh tvorby – z řady děl

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1 Fotografie spisovatelky
Příloha 2 Biografie
Příloha 3 Bibliografie
Příloha 4 Využití tvorby Ivy Procházkové v pedagogické praxi

Ilustrace

- Příloha 5 Komu chybí kolečko
Příloha 6 Čas tajných přání
Příloha 7 Středa nám chutná
Příloha 8 Červenec má oslí uši
Příloha 9 Pět minut před večeří
Příloha 10 Hlavní výhra
Příloha 11 Únos domů
Příloha 12 Soví zpěv
Příloha 13 Karolína
Příloha 14 Jožin jede do Afriky
Příloha 15 Kryštofe, neblbni a slez dolů!
Příloha 16 Kam zmizela Rebarbora
Příloha 17 Myši patří do nebe
Příloha 18 Eliáš a babička z vajíčka

PŘÍLOHA 1

IVA PROCHÁZKOVÁ

Iva Procházková

BIOGRAFIE

IVA PROCHÁZKOVÁ

(* Olomouc 13. 6. 1953)

Prozaička a dramatička, česká spisovatelka střední generace, která své knížky úspěšně vydává v českých i německých nakladatelstvích. Narodila se v rodině spisovatele a scénáristy Jana Procházky, její sestra Lenka se také věnuje literární tvorbě.

Po studiu na gymnáziu Jana Nerudy v Praze se Procházková šestkrát pokoušela dostat na dramaturgii na AMU. Politické zakletí však bylo příliš silné. Neotevřelo jí zámky na filmovou ani na divadelní akademii, nemohlo jí však uzavřít dveře k samotnému psaní. Pracovala jako pomocná síla na pražském letišti a jako uklízečka Obvodního podniku bytového hospodářství v Praze. Ve volných chvílích psala. Povídky, novely, divadelní hry.

Na počátku sedmdesátých let publikovala několik próz časopisecky v Tvorbě a Zemědělských novinách. Z popudu K. Sudy se začala věnovat literatuře pro děti. Své první ocenění získala v roce 1972 v literární soutěži „Strážnice Marušky Kudeřkové“ za novelu Ten pomeranč nemá žádný jadýrka. Nadále však mohla publikovat pouze sporadicky. Další její prózy zůstaly většinou v rukopisné podobě Proč z takové dálky (1972), Když hrajeme přesilovku (1973), Žízeň (1974), nebo byly otiskovány v exilových časopisech Listy a Čtení na léto. Po delších průtazích jí směla v roce 1980 vyjít v Albatrosu dětská knížka „Komu chybí kolečko“.

V roce 1975 byla první divadelní hra Ivy Procházkové s názvem Venušín vrch naskoušena Realistickým divadlem Zdeňka Nejedlého, představení však bylo pro Prahu zakázáno a hra byla uvedena 1976 v Jihlavě a poté v Liberci a Spišské Nové Vsi. Její muž Ivan Pokorný, který je dnes známý především jako herec a režisér, založil v roce 1977 Divadlo ve stanu, na jehož dramaturgii se Iva Procházková také podílela.

Po násilném uzavření Divadla ve stanu roku 1980, neustálém odmítání jejich textů a omezování práce jejího manžela se rodina rozhodla k emigraci. Na Silvestra 1983 odcestovali přes Jugoslávii do Rakouska. Tam strávili půl roku v táboře pro uprchlíky. Další dva roky žili ve Vídni. Učili se německy, hledali pracovní příležitosti, pomáhali dětem přizpůsobit se novému prostředí. Po třech letech rodina přesídlila do Německa, kde v Kostnici s mužem založili autorské divadlo Schlauer Kater, které uvedlo Procházkové hru Palo der Fiedler. Od roku

1988 žili v Brémách a spolupracovali s místním divadlem Theater im Packhaus. Procházková pro toto divadlo zdramatizovala některé Andersenovy pohádky a napsala hru *Wo bleibt dein Hut?*. Iva Procházková V letech 1986 - 1989 spolupracovala s nejrůznějšími německými nakladatelstvími a posléze pracovala pro brémské divadlo Theater im Packhaus.

Rok 1989 jí otevřel cestu zpátky domů a po roce 1990 již píše televizní scénáře pro českou televizi „Vdova po básníkovi (1990, režie Dušan Klein, podle stejnojmenné divadelní hry, samizdatově 1982), premiéra se konala pod názvem *Die Witwe des Dichters*. Dále „Komu šplouchá na maják?“ (1992, režie J. Platz, třídílný seriál pro děti podle prózy *Komu chybí kolečko?*), *Opičí rok* (1994, režie Ivo Pokorný), *Poslední večere u ptáka Noha* (1994, podle dramatu *Poslední život*), *Městem chodí Mikuláš* (1992), *Cesta na sluneční ostrov* (1994, podle německy psané divadelní hry *Der Weg zur Sonneninsel*, vše v režii Ivo Pokorný). Je rovněž autorkou televizního seriálu *Dům poslední radosti* (1997, režie Ivo Pokorný) a filmu *Únos domů* (2002), který Ivo Pokorný natočil podle předlohy její stejnojmenné knihy. Jako produkční se podílela na filmech *Krajinka* (2000) a *Šest statečných* (1999)

Těžiště tvorby Ivy Procházkové leží v jejích prózách pro děti, založených na kouzlu prostého, poeticky volně plynoucího vyprávění, které je často vloženo do úst dětskému vyprávěči. Součástí jejich poetiky jsou pohádková nadsázka, humor, nonsens a hravost metaforických pojmenování. Autorka se nevyhýbá ani nepříjemným stránkám života.

Rozvíjení jejího talentu, hledání a opouštění vyprávěcích postupů spadají do období, kdy pobývala v emigraci, proto také řada jejích prací vyšla nejprve německy a posléze až v českém vydání. V Německu byla kladně přijata próza o neúplné rodině *Červenec má oslí uši* (1984), která česky vyšla až jedenáct let po uvedení v němčině. Mimořádným dílem se stala kniha *Čas tajných přání*, za kterou v roce 1989 získala německou Cenu pro dětskou literaturu. Roku 1991 jí byla vydána novela *Středa nám chutná* (česky 1994), kde nahlíží na tematiku dětských sirotek, osamocení dítěte ve světě dospělých i mezi ostatními dětmi. Rozsahem komorní kniha *Pět minut před večerí* (německy 1992, česky 1996) se opět zabývá tématem absence rodičů i tělesným handicapem hlavní hrdinky příběhu. Román *Soví zpěv* (německy 1995, česky 1999) je pokusem Ivy Procházkové o utopický román. Postavení konfliktu dospívajícího dítěte s okolím jsou obsaženy v další knize pod názvem *Únos domů* (německy 1996, česky 1998). Žánrově jednoznačným dívčím románem je kniha *Karolína* (česky 2000). Příběh o cestě zvaný *Jožin jede do Afriky* (2000) podává prostřednictvím hlavního hrdiny obraz afrického domorodého společenství v kontrastu s moderní dobou. Pohádkovým příběhem o hledání rodinné sounáležitosti je kniha *Eliáš a babička z vajíčka* (2002). Problematice neúplné rodiny, kvalitě výchovných metod se věnuje příběh *Kryštofe, neblbni a slez dolů!* (2004). Pro

menší čtenáře autorka napsala příběh o kouzelné holčičce nalezené na rebarborovém listě Kam zmizela Rebarbora (2004) a veselé dobrodružství o myšce Šupito Myši patří do nebe (2006).

BIBLIOGRAFIE

- Komu chybí kolečko? (próza pro děti, Albatros, Praha 1980)
- Červenec má oslí uši (próza pro mládež, něm. Der Sommer hat Eselohren, Weinheim 1984, česky Albatros, Praha 1995)
- Die Witwe des Dichters (divadelní hra, Bad Homburg 1986, premiéra Alpbach 1984)
- Čas tajných přání (próza pro mládež, něm. Die Zeit der geheimen Wunsche, Weinheim 1987, česky Albatros, Praha 1992)
- Výprava na zlatou rybičku (Sixty – Eight Publishers, Toronto 1988)
- Penzion na rozcestí (Melantrich, Praha 1991)
- Středa nám chutná (próza pro děti, něm. Mittwoch schmeckt gut, Stuttgart 1991, česky Albatros, Praha 1994)
- Pět minut před večerí (próza pro mládež, něm. Fünf Minuten vor dem Abendessen, Stuttgart 1992, česky Albatros, Praha 1996)
- 2 x 9 = Hamster (něm., próza pro mládež, Würzburg 1993)
- La Famille Kocourek déménage (franc. Pro děti, Paris, 1993)
- Hlavní výhra (próza pro děti, něm. Marco und das Zauberpferd, 1994, česky Arsci, Praha 1996)
- Soví zpěv (něm. Eulengesang, Weinheim 1995, Amsterdam 1997, Amulet, Praha 1999)
- Únos domů (próza pro mládež, něm. Entführung nach Hause, München 1996, česky Albatros, Praha 1998)
- Karolína (dívčí román, česky Albatros, Praha 1999)
- Jožin jede do Afriky (Amulet, Praha 2000)
- Eliáš a babička z vajíčka (Albatros, Praha 2002)
- Kryštofe, neblbni a slez dolů! (Albatros, Praha 2004)
- Kam zmizela Rebarbora? (Mladá fronta, Praha 2004)
- Myši patří do nebe. (Albatros, Praha 2006)

Televizní scénáře

- Vdova po básníkovi (1990)
Komu šplouchá na maják? (1991) - seriál pro děti
Erasmovy velké arkány (1992)
Opičí rok (1993) - 2 díly
Poslední večere u ptáka Noha (1994)
Cesta na Sluneční ostrov (1994) - inscenace pro mládež
Venušin vrch (1994)
Dům poslední radosti (1995) - 3 díly
Za zdí (1996)
Naše děti (1997)
Město bez dechu (2001)
Doktor pro zvláštní případy (2002)
Eliáš a babička z vajíčka (2003)

Scénáře k distribučním filmům

- Zpáteční lístek (1988)
Únos domů (1998)
Bouřlivě s tebou (2006)

Divadelní hry

- Venušin vrch (1975)
Postavení mimo hru (1976)
Poslední život (1982)
Vdova po básníkovi (1983)
Erasmovy velké arkány (1986)
Kde zůstal tvůj klobouk? (1992)

Divadelní hry pro děti a mládež

Ve stínu havraní perutě (1986)

Palo, šumař (1987)

Cesta na Sluneční ostrov (1990)

Klaunerie

Engel Bengel (1988)

VYUŽITÍ TVORBY IVY PROCHÁZKOVÉ V PEDAGOGICKÉ PRAXI

Knihy Ivy Procházkové nabízí širokou paletu prvků, motivů k interpretaci a nejedna z nich by se dala využít k dramatizaci. Jelikož se na našich školách postupně zabydluje Rámcový vzdělávací program, jehož hlavním cílem je propojit jednotlivé předměty, dala by se tvorba Ivy Procházkové využít právě v jejím propojení. Převážná část výstupu by z větší části pokrývala předmět Jazyk a jazyková komunikace.

Námět: Práce s textem Středa nám chutná ¹

Jelikož máme na naší škole integrovaného těžce tělesně postiženého žáka, dále žáky z dětského domova, je namístě projekty tohoto typu do hodin začlenit.

Z předmětu Český jazyk a literatura pokrývá tyto očekávané výstupy:

- Vyjadřuje své pocity z přečteného textu.
- Pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností.
- Porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti.
- Respektuje základní komunikační pravidla rozhovoru.
- V krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.
- Volí vhodné verbální i neverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích.
- Na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev.

Z předmětu Člověk a jeho svět pokrývá následující očekávané výstupy:

- Projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků, k jejich přednostem i nedostatkům.

---

¹ Inspirací k práci na tomto projektu mi byly internetové stránky <http://www.rvp.cz/clanek/265/565>. Projekt jsem si rozložila pouze do pěti střed v rámci hodin dramatické výchovy pro celkem 15 žáků. Součástí byla i návštěva místního dětského domova v Telči v rámci hodin občanské výchovy, kde měli žáci možnost nahlédnout do životě dětí, kteří žijí bez rodičů.

Z předmětu Kultura ducha a těla pak převážně následující očekávané výstupy:

- Rozlišuje herní a reálnou situaci; přijímá pravidla hry; vstupuje do jednoduchých rolí a přirozeně v nich jedná.
- Zkoumá témata a konflikty na základě vlastního jednání.
- V tvorbě projevuje své vlastní životní zkušenosti; uplatňuje při tom v plošném i prostorovém uspořádání linie, tvary, objemy, barvy, objekty a další prvky a jejich kombinace.

Cíle:

Hlavním cílem hodin je proniknout do vztahů ve světě dětského domova Slunečnice (do vztahů třídy nebo skupiny žáků) a uvědomit si důležitost lidí kolem nás, především těch co se nějakým způsobem odlišují. Projekt je vhodný začlenit právě konkrétně do středečního dne, aby získal prvky shodné se samotným příběhem. Důležitým předpokladem pro úspěšnou spolupráci žáků samotných je navození atmosféry v úvodu každé středeční hodiny, žáci ji budou přijímat jako něco výjimečného.

V souvislosti se strategií celého ŠVP je vhodné zaměřit se na komplexní rozvoj osobnosti žáka především pomocí:

- rozvíjení klíčových kompetencí: pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností. Zkoumá témata a konflikty na základě vlastního jednání.
- integrování a rozvíjení znalostí a dovedností z předmětu Český jazyk a literatura a Kultura ducha a těla;
- integrování průřezových témat Osobnostní a sociální výchova a Multikulturní výchova;
- rozvíjení znalostí a dovedností týkajících se uplatňování elementárních poznatků o sobě, rodině, činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí.

Plán projektu:

Projekt lze rozvrhnout do několika hodin (záleží na časové dotaci předmětu Jazyková komunikace a Osobnostní a sociální výchova (Občanská výchova).

První středa: Seznámení s hlavní hrdinkou, jejím původem, "kouzlem", které z ní vychází a ovlivňuje okolí. První asociace, nápady a cesty k pochopení významu slova *šťastný*. Práce s mimikou, dramatická hra na sochy, identifikace s hrdinkou.

Druhá středa: Postava Pralinky, její vlastnosti, jednání, řešení problémů. Seznámení se s dětským domovem Slunečnice. Návštěva místního dětského domova

Prostředí, fungování, vztahy, vztah Cilky ke Slunečnici. Srovnání skutečného domova s domovem zástupným. Téma neúplné rodiny, rozvod, život v dětském domově, adopce apod.

Třetí středa: Fungování a vztahy v DD Slunečnice. Cilce roste jablko na hlavě, reakce Pralinky, dětí, hledání odpovědi na otázku proč?. Rozehrát "ideální atmosféru" ve Slunečnici. Důležitost a význam středy v dětském domově Slunečnice. Význam rituálů v životě dětí, mé vnitřní dítě (viz.uč. dramatické výchovy).

Čtvrtá středa: "Ideální atmosféra" končí z důvodu nemoci Pralinky, nástup nového ředitele. Postava pana ředitele Šedy, Cilka a její "nový" život (běhání po doktorech). Nemoc v našem životě, smrt.

Pátá středa: Změna DD Slunečnice pod vedením pana ředitele Šedy. Změna Slunečnice = změna Cilky.

(Podobně lze do hodin začlenit i knihy Pět minut před večeří, Únos domů, Kryštofe neblbni a slez dolů aj.)

Vyučovací metoda: Dramatická výchova (součástí projektu byly metody nácviku artikulace, dechová cvičení, etudy, scénář, dialog, monolog, výraz obličeje, gesto, práce se zástupnou rekvizitou, relaxační cvičení)

Pomůcky: Kniha Ivy Procházkové Středa nám chutná, šátek, jablíčka, polštářek, výtvarné potřeby apod.

Informační zdroje: <http://www.rvp.cz/clanek/265/565>

Procházková, Iva: Středa nám chutná. Albatros, Praha 1994.

Šimanovský, Zdeněk: Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Portál, Praha 2005.

Mégrierová, Dominique: 100 námětů pro dramatickou výchovu. Portál, Praha 1999.

KNIHA JAKO PREVENCE PROTI PATOLOGICKÝM JEVŮM

V dnešní době se můžeme ve škole setkat s mnoha problémy, které děti trápí a neví si s nimi rady, bohužel často chybí zpětná vazba rodičů a často to bývá právě učitel, který má tu možnost v kontaktu s jedincem, třídou dané problémy řešit. Nejčastěji se setkáváme právě s problematikou neúplné rodiny, šikany, zvýšené agrese apod. Práce s vybranými texty nejen spisovatelky Ivy Procházkové by mohly sloužit k navození atmosféry, navázání kontaktu se třídou, vzbuzení diskuze a hlavně jako prevence proti patologickým jevům. V hodinách nejen českého jazyka lze využívat texty knih, které se dotýkají aktuální problematiky ve třídě, či u konkrétního jedince.

Samotné příběhy mohou dítěti pomoci vyřešit konfliktní situace a pomáhají mu rozvíjet schopnosti při řešení problémů a porozumění sobě samému především v období dospívání. Tím jak se dítě identifikuje s literárním hrdinou mu dokáže pomoci v rozhodování v krizových problémech jako je rozvod, nemoc, smrt, chudoba, tělesný handicap, osobní problémy apod. Dítě touto cestou může zjistit, že i jiné děti mají problémy a ty se dají řešit různými způsoby, dokáže pak konstruktivně jednat, stimulovat své chování uvědomovat si sebe samého.

Příklady následných aktivit:

- Převyprávění příběhu
- Rozebrání knihy do hloubky (diskuse, co je správné a co dobré, morální hodnoty, silné a slabé stránky hlavního hrdiny apod.)
- Umělecké aktivity (kreslení událostí z příběhu, tvorba koláží z obrázků z časopisů a tím zobrazení událostí z knihy apod.)
- Kreativní psaní (návrhy jiných řešení příběhu, analýzy rozhodnutí hlavní postavy apod.)
- Divadlo (hraní jednotlivých rolí, rekonstrukce příběhu pomocí loutek, apod.)

Dítě tak zjišťuje, že

- ostatní děti mají podobné pocity, když jsou vystaveny podobným situacím.
- není samo, kdo má podobné zkušenosti, všechny děti mají občas v životě trápení.

- každý může být občas slabý a prostřednictvím sebehodnocení se může naučit vytrvat.
- prvním krokem k řešení problému je postavit se mu.
- existuje mnoho způsobů, jak se vyrovnat s problémy.
- k vyřešení problému je potřeba čas, když se to nepodaří napoprvé, je nutné to zkusit znovu.

Knihy dotýkající se konkrétních problémů dětského světa:

Útěk z domova Iva Procházková – Únos domů

Týrání, zneužívání Věra Fojtová – Tanec v kopřivách

Tělesné postižení Hervé Bazin – Vstaň a choď, Iva Procházková – Pět minut před večerí,

Alan Marshall – Už zase skáču přes kaluže

Drogová závislost Christiane F. – My děti ze stanice ZOO

Mentální anorexie Lenka Lanczová – Střípky mých lásek

Nemoc Christel Zachert a Isabela Zachert – Setkáme se opět v ráji

Stanislav Rudolf – Miliónová holka

Nadváha Stanislav Rudolf – Metráček

Vztah s rodiči Markéta Zinnerová – Tajemství proutěného košíku

Martina Drijverová – Táta k příštím vánocům

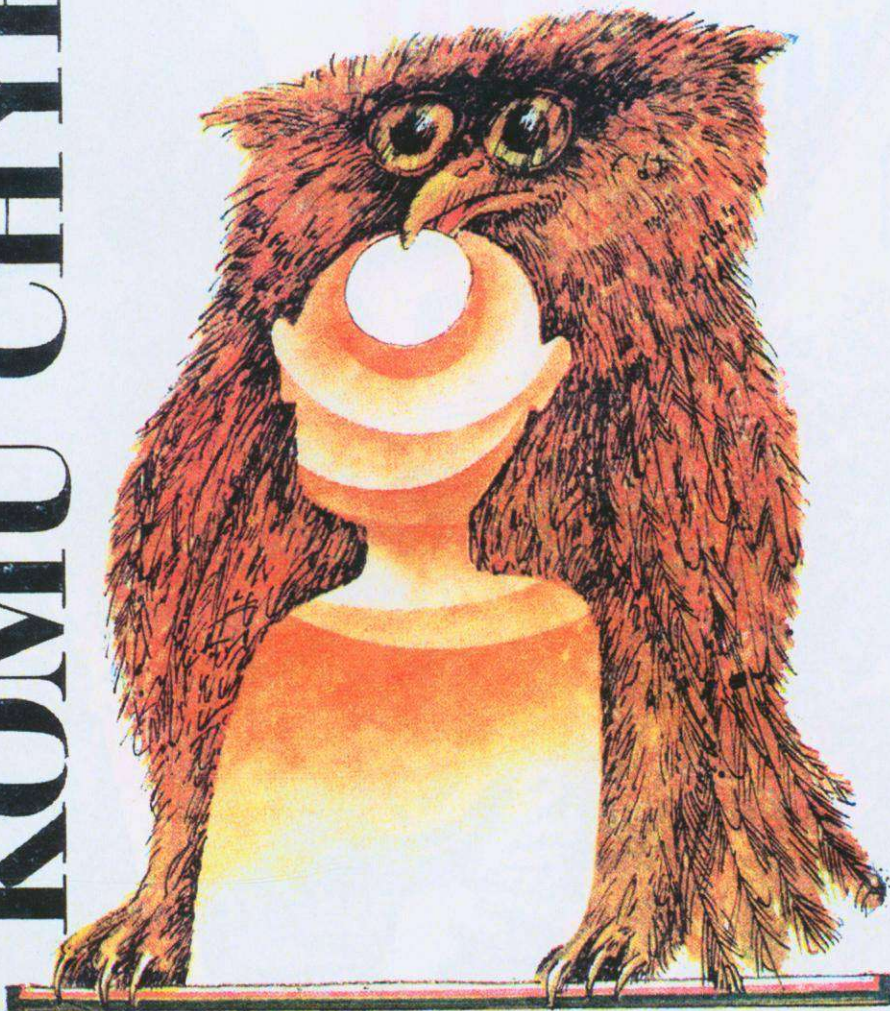
Téma-dětský domov Markéta Zinnerová – Indiáni z Větrova, Iva Procházková – Středa nám chutná

KOLEČKO ?

Iva Procházková

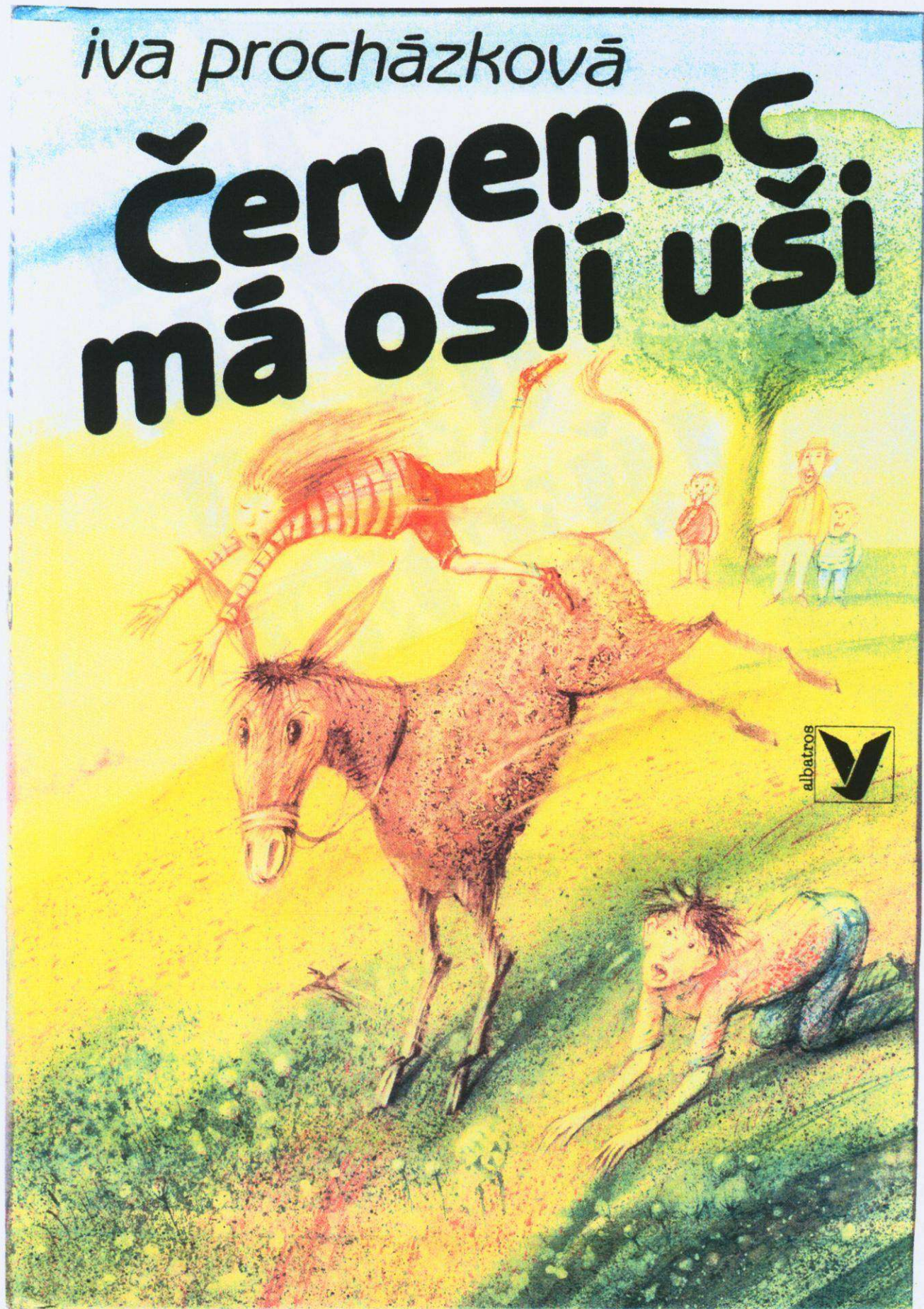
KOMU CHYBÍ

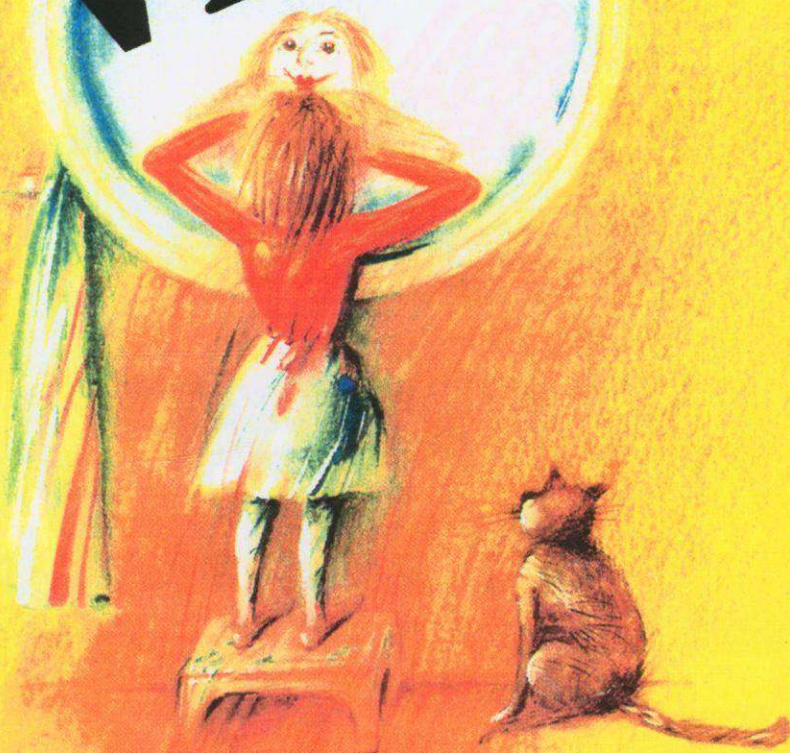
iva prochāzkovā

červenec mā oslí uši

PĚT MINUT PŘED VEČEŘÍ

Iva Procházková

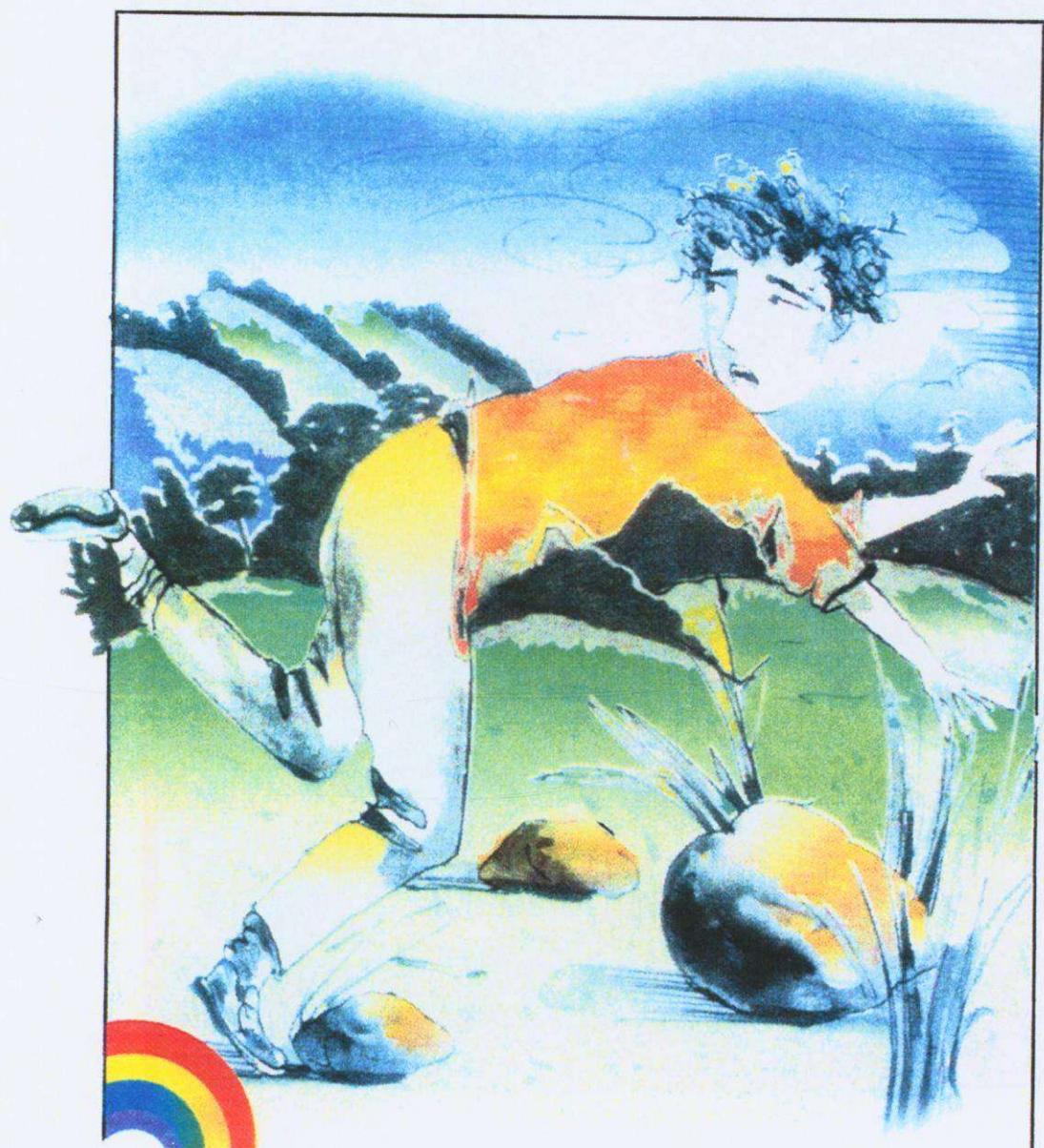
Iva Procházková

HLAVNÍ VÝHRA

ARSCI

IVA PROCHÁZKOVÁ
ÚNOS DOMŮ

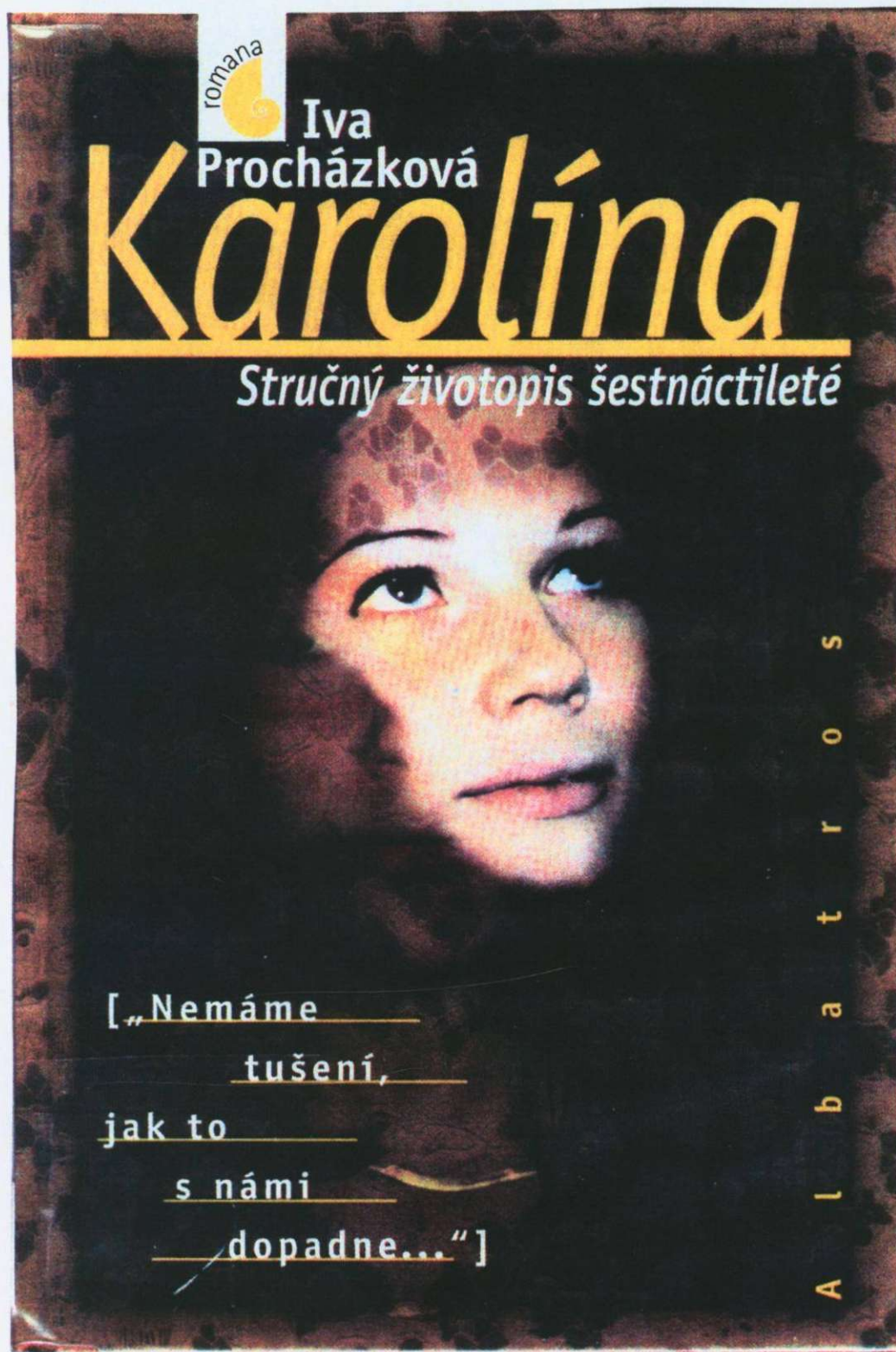

iva procházková

soví zpěv

romana

Iva Procházková

Karolína

Stručný životopis šestnáctileté

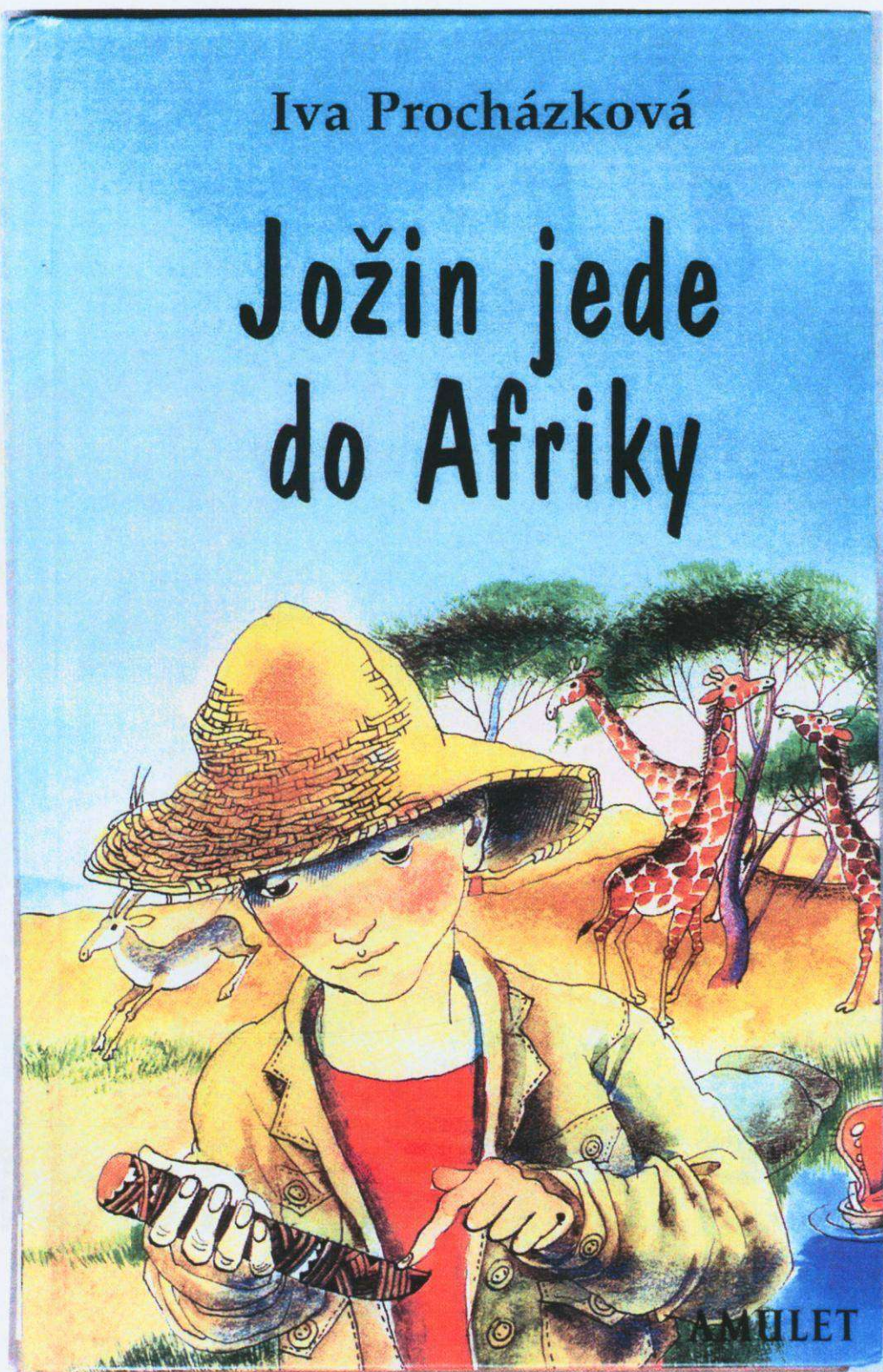
[„Nemáme
tušení,
jak to
s námi
dopadne...“]

A
L
B
A
T
R
O
S

Iva Procházková

Jožin jede do Afriky

Iva Procházková

Albatros

Kryštofe,
neblbni a slez
dolů!

Iva Procházková

Kam zmizela Rebarbora?

MLADÁ
FRONTA

PŘÍLOHA 17

Iva Procházková

MYŠI PATŘÍ DO NEBE

PŘÍLOHA 18

Iva Procházková

Eliáš

a babička z vajíčka

